

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ASKERÎ TARİH DİZİSİ

OSPREY

BİRİNCİ HAÇLI SEFERİ 1096-99

David Nicolle

İllüstrasyonlar: Christa Hook

Çeviren: L. Ece Sakar

2. basım

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

TÜRKİYE BANKASI
Kültür Yayınları

DAVID NICOLLE

İllüstratör Pat Nicolle'un oğlu olan David Nicolle 1944'te doğdu. BBC Arapça Servisi'nde bir süre çalıştıktan sonra Londra Üniversitesi Doğu ve Afrika Çalışmaları bölümünde yüksek lisansını, Edinburgh Üniversitesi'nde ise doktorasını tamamladı, Ürdün'deki Yermük Üniversitesi'nde de bir süre İslam sanatı ve mimarlık tarihi dersleri veren Nicolle halen İngiltere'de yaşamaktadır. Ortaçağ ve İslam dünyasındaki savaşları konu alan çok sayıda kitap ve makale yazmış; Osprey askerî tarih dizileri içinde de birçok çalışması yayınlanmıştır.

CHRISTA HOOK

En tanınmış Osprey illüstratörleri arasındaki Christa Hook, bir tarihçinin ayrıntılara yönelik dikkati ile bir sanatçının sahne ve atmosfer duygusunu birleştiren eserleri sayesinde haklı bir ün kazandı. Eserlerinin bir kısmı 2000 yılında Laing Land and Seascape Fuarı'nda ve Llewellyn Alexander Gallery'deki Not the Royal Academy Sergisi'nde yer aldı.

Genel Yayın : 2222

David Nicolle
İllüstrasyonlar: Christa Hook

BİRİNCİ HAÇLI SEFERİ 1096-99 KUTSAL TOPRAKLAR İÇİN MÜCADELE

Çeviren: L. Ece Sakar

TÜRKİYE BANKASI
Kültür Yayınları

OSPREY ASKERİ TARİH DİZİSİ

DAVID NICOLLE
CHIRISTA HOOK
BİRİNCİ HAÇLI SEFERİ
1096-99

ÖZGÜN ADI
THE FIRST CRUSADE 1096-99
CAMPAIGN-132
OSPREY PUBLISHING, 2003

COPYRIGHT © OSPREY PUBLISHING LTD 2003

ÇEVİREN
L. ECE SAKAR

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2010
Sertifika No: 11213

EDİTÖR
ALİ BERKTAY
EMİR YENER

SON OKUMA
EMİR YENER

DİZİN
ERKAN IRMAK

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

GRAFİK TASARIM UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

I. BASIM: MAYIS, 2011
II. BASIM: MART, 2013

ISBN 978-605-360-245-3

BASKI
GOLDEN MEDYA MATBAACILIK VE TİCARET A.Ş.
100. YIL MH. MAS-SİT 1. CAD. NO: 88
BAĞCILAR İSTANBUL
(0212) 629 00 24
Sertifika No: 12358

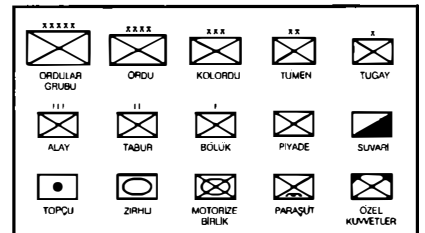
Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin,
gerek görsel malzeme hiçbir yolla yayınevinden izin alınmadan çoğaltılamaz,
yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK, NO: 2/4
BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskulttur.com.tr

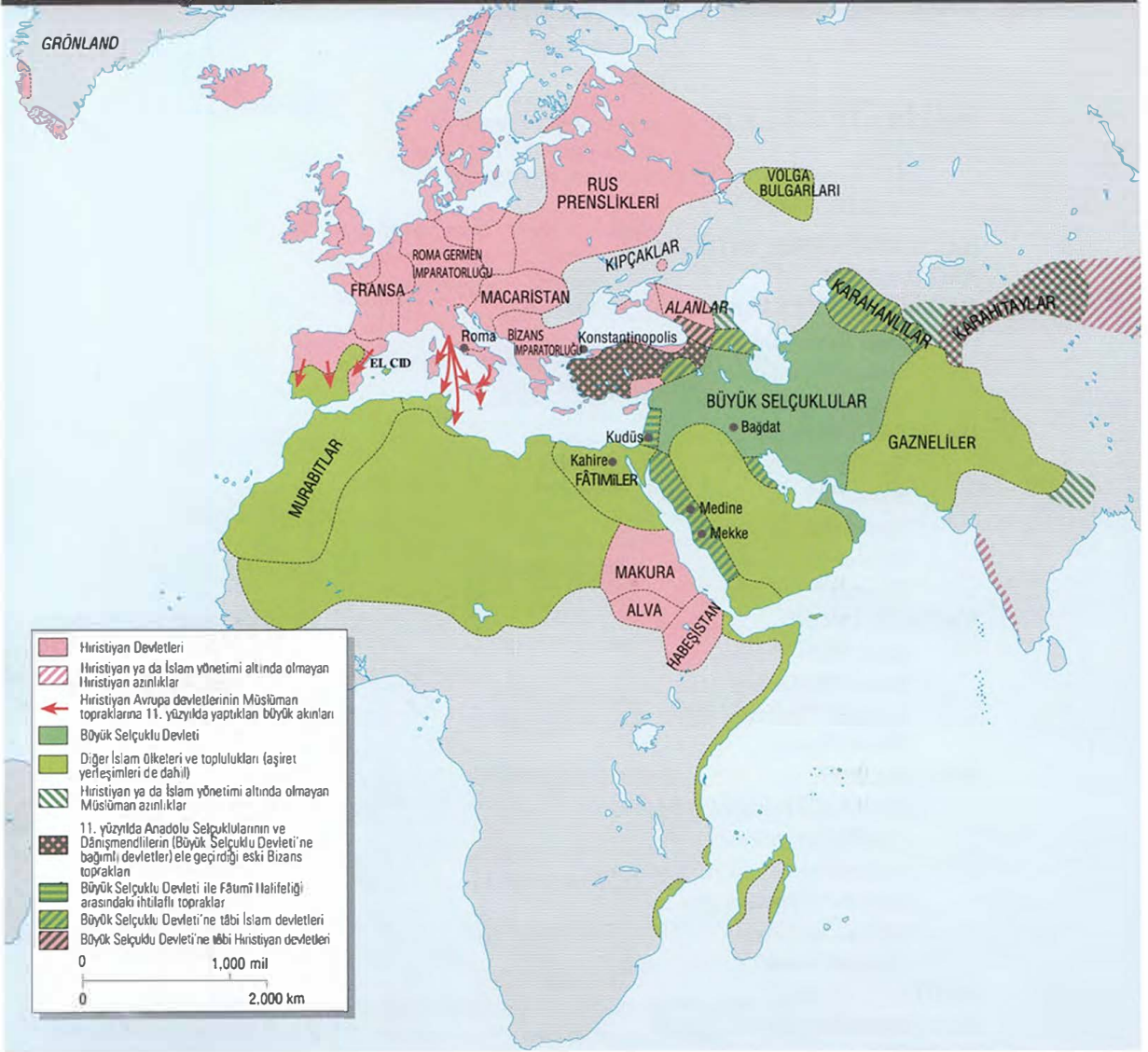
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

İÇİNDEKİLER

HAÇLI SEFERİ'NİN NEDENLERİ	7
KRONOLOJİ	12
HASIM KOMUTANLAR	14
Haçlı Komutanları	
Bizans Komutanları	
İslam Komutanları	
HASIM KUVVETLER	20
Haçlılar	
Bizanslılar	
Ermeniler	
Türkler	
Fâtımiler	
HASIM PLANLAR	27
Haçlı Planı	
Bizans'ın Planları	
Selçuklu Planları	
Fâtımî Planları	
HAÇLI SEFERİ	31
Dorylaion (Eskişehir) Pususu	
Haçlılar Bölünüyor	
Antiokheia (Antakya) Kuşatması	
Kudüs'e Yürüyüş	
Kudüs Kuşatması	
Askalân Savaşı	
NETİCE	88
GÜNÜMÜZDE HARP MEYDANI	92
KAYNAKÇA	94
DİZİN	95

HIRİSTİYAN ÂLEMİ İLE DARÜ'L İSLAM (YKL. 1095)

HAÇLI SEFERİ'NİN NEDENLERİ

Bizans İmparatoru I. Aleksios, Bizans'ın kendi askeri ve diplomatik çabalarının Anadolu'da kaybedilen toprakları geri almaya yeterli olmadığına 1094'te kanaat getirdi. Batı Avrupa'daki Hristiyan devletlerden destek istemeye karar veren Aleksios fikrini ertesi sene uygulamaya koydu. Bu, Birinci Haçlı Seferi'ni başlatan olay olarak görülebilir.

Öte yandan, kimi zaman öne sürülenin tersine, Bizans İmparatorluğu'nda 1095'e kadar bir kriz ortamı yoktu. Bizans ordusunun 1071'de Malazgirt'teki feci yenilgisini müteakip iç savaşlardan sonra başarılar elde edilmişti. Esasen Türk ve Türkmen aşiretlerinin Anadolu'nun büyük bölümüne hâkim olmasını mümkün kılan şey, Malazgirt yenilgisinden ziyade iç savaşlar olmuştu. Aleksios imparatorluk tahtını ele geçirdikten sonra, Bizans İmparatorluğu'ndan geriye her ne kalmışsa tek bir yönetim altında toplamaya ve en tehditkâr düşmanlarını ortadan kaldıramasa bile, aralarındaki bölünmelerden faydalanarak genişlemelerini durdurmaya çalıştı. Bizans hâkimiyeti Balkanlar'ın büyük bölümünde yeniden kurulurken, Güneydoğu Avrupa'da yerleşik şaman Peçenek Türkleri'nin Müslüman Türk emiri Çaka Bey ile kurdukları ve Bizans için büyük bir potansiyel tehlike oluşturan ittifak bozulmuştu. Çaka Bey Smyrna'yı (İzmir) yönetimi altına almıştı, ancak kısa süre sonra, daha etkin bir Türk beyi olan Anadolu Selçukluları Sultanı I. Kılıçarslan tarafından öldürüldü.

Bizans'ın Anadolu'yu yeniden fethetme girişimleri, Çaka Bey'in ele geçirmiş olduğu Ege Adaları'nı geri almak üzere, İoannes Dukas komutanlığındaki bir deniz seferiyle müteakip yıl başladı. Girit ve Kıb-

rıs'taki asi Bizanslı valiler de diğer seferlerle devrildiler. Belli ki, Doğu sularında çağlardan beri süregelen Bizans hâkimiyetine yönelik tehditlerin özellikle tehlikeli olduğu düşünülüyordu. Karadeniz ve Marmara Denizi'ne sahil dâr Anadolu anakarasının bir bölümünü geri almak için görece küçük çaplı kara ve deniz harekâtı çoktan başlamış ve Birinci Haçlı Seferi sahneye çıktığında birkaç yerel başarı elde edilmişti.

İlginçtir, birçok Müslüman tarihçi, Hicri 487 (MS 1094/95)¹ yılını felaketlerle dolu bir yıl olarak görmüştür. Bunlar arasında, H 487 için "Bu sene, halifeler

Kuzey Irak'ta bulunan Hristiyan Mar Matti Manastırı'nın 1930'ların başında çekilmiş bir fotoğrafı (FILT Sharpe; St. Andrews Üniversitesi Kütüphanesi).

1 Hicri yıllar H kısaltmasıyla gösterilmiştir. Ay dönümüne göre temellendikleri için 354 gündürler. Bu nedenle her Hicri yıl Miladi takvime göre farklı bir günde başlar. Hicri 487, 21 Ocak MS 1094'te başlayıp, 10 Ocak MS 1095'te sona ermiştir.

İran'ın İsfahan şehrinde 11. yüzyıl sonunda inşa edilen Cuma Camii'nin kuzey kemerinin batı tarafındaki "Selçuklu avlusu" (Yazarın çektiği fotoğraf).

ile kumandanların ölüm senesi diye yâdedilir" şeklinde yazan geç Memluk tarihçisi İbn Tagribirdi de vardı. Ölenler arasında Mısır'ın Fâtımî Halifesi Müstansır-Billâh, onun başveziri Bedrülcemalî ve Fâtımîlere hasım Irak'taki Abbâsî Halifesi Muktedî-Biemrillâh da bulunuyordu. Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah ile başveziri Nizâmülmülk de iki yıl önce, 1092'de ölmüştü. Bu ölümleri, İslam dünyasında, bir karışıklık, hatta neredeyse bir anarşi dönemi izledi. Tırmanan mezhep çatışmaları Sünniler ile Şii'leri karşı karşıya getirirken; Şii'ler arasındaki tarikat çekişmeleri çok daha keskindi. Üstelik, Şii İsmâilî mezhebine bağlı Fâtımî halifesi Müstansır-Billâh'ın ölümünün ardından, oğullarını destekleyen gruplar arasında da hizipçilik başlamış ve Müstansır-Billâh'ın en büyük oğlu Nizâr yerine onun küçük kardeşi Müsta'li Billâh hilafet makamına getirilmişti. Bunun üzerine isyan eden Nizâr'ın öldürülmesini müteakip, İsmailîliğe bağlı kalan taraftarları "Nizârî" hizbini kurmak suretiyle, İran ve Suriye'de "Haşîşîler" olarak anılan grubu oluşturmuştur. İslam dünyasındaki mezhep çatışmalarına ilişkin tartışmalar Haçlılar ve hele de karmaşık Bizans dünyası ile pek ilişkili görülmez, ancak bunlar, Birinci Haçlı Seferi'nin tarih sahnesine çıktığı 1096 yılında, Müslüman Ortadoğu'daki parçalanma ve güç kaybına hız kazandırır niteliktedir.

Birinci Haçlı Seferi de bu çarpıcı olaylar arasında olup, seferin "sebepleri" konusunda tarihçiler uzlaşmaya varamamaktadır. Tüm tarihi olaylar, hiç kuşkusuz bir olaylar zincirinin parçası olarak ortaya çıkar ve tarihçinin "bunları doğuran sebepler"e yönelik açıklamaları, kendi kültürü ile tuttuğu tarafı yansıtır. Kimileri, İslam'ın 7. yüzyıldaki yükselişinin ve Hristiyanların kutsal toprağı Filistin'i işgalinin Birinci Haçlı Seferi'ne "sebeplere" olduğunu öne sürerken kimileri de son 300 yıldan beridir Müslümanların eline geçmiş bulunan Doğu Anadolu ve Kuzey Suriye bölgesinin Bizans İmparatorluğu tarafından 10. yüzyılda yeniden fethi ile başlayan bir dizi olaya odaklanır. Bizans imparatorunun 11. yüzyılda Doğu Anadolu'daki Ermenistan'a askeri yönetim dayatması müstakil Ermeni askeri aristokrasisini silahsızlandırarak imparatorluğun doğu sınırlarını ister istemez zayıflatmış ve 25-30 yıl içinde de Türklerin bölgedeki ilerleyişine imkân vermiştir. Bir başka önemli olay da, İslam topraklarının merkezinde ve doğusunda kalan bölgelerin büyük bölümünü 11. yüzyılda Selçuklu Türklerinin fethetmesidir. Bu fetihler, söz konusu bölgelerdeki Şii siyasi gücünü kırarak Sünnî İslam'ın yeniden canlanmasına yol açmıştır ve neticede bu canlanma, Haçlı olgusunun yenilgiye uğramasındaki başat unsurlardan biridir. Ayrıca, sözüme nazaran Müslüman, yağmacı Türkmen aşiretleri, Bizans İmparatorluğu'nun doğu sınırına kadar böylece dayanmışlardır.

Bizans fetihleri sonrasında, Doğu ve Güneydoğu Anadolu, Bizans garnizonlarının hâkimiyeti altındaki askerî bir bölgeye dönüşmüştü. Bu garnizonlarda Batı ve Kuzey Avrupa kökenli çok sayıda askerden başka, bölgede yaşayan Hristiyan yahut Hristiyanlık ya da Müslümanlık dışında dinlere mensup Ermeniler de bulunmaktaydı. Ayrıca bu garnizonlarda, hem Ortodoks, hem de Katolik Avrupalılar tarafından sapkın diye kabul edilen kiliselere mensup Sami ırkından Hristiyanların temsilcileri de vardı.

Ermenistan'ın Bizans topraklarına katılması, dini sınır hattının her iki tarafında da askerî açıdan büyük yankı uyandırdı. Kral II. Gagik yönetimindeki Ermeni devleti, bağımsız Gürcü devletinden alınan

topraklardan müteşekkil olup Bizans askerî valisinin yönetimi altında bulunan Kafkas İberyası'nda yer alıyordu. Mahalli feodal Ermeni seçkinlerinin nüfuzunun Bizans ordusu için ödenen ağır vergiler sebebiyle kırılması, Bizanslı Yunanlarla Ermeniler arasındaki dinî inanç farklılıkları olgusuyla da birleşerek gerilim yaratıyordu. Ermeni ordusundaki askerlerin bir bölümü bağımsız Gürcistan'ın batısı ve kuzeyine ya da Bizans yönetimi altındaki Kappadokia bölgesine göç ederken, bazıları da İslam topraklarına geçiyordu.

Bu arada, komşu İslam dünyasında da Selçukluların gelişiyle, destansı bir değişim yaşanıyordu. Selçuklular, Türklerin Oğuz boyuna mensup bir oba idi. Yönetim ya da yetki gelenekleri, tek bir şahsın mutlak erkinden ziyade iktidarın aile içinde paylaşımına dayanıyordu. Bu sistem, İran, Irak ve Suriye ile birkaç komşu toprağı içeren arazide kuracakları Büyük Selçuklu Devleti'nin yönetiminde de bir ölçüde uygulanmaya devam edecekti. Halihazırda İslam dünyasında yaşayan Türkler tarafından neredeyse barbar kabul edilmelerine rağmen, Selçukluların yakın geçmişteki ataları Orta Asya nüfusunun bir bölümünü teşkil eden kalabalık Türk halkına mensup olduklarından büyük devletler kurma ve yönetme deneyimine de sahiptiler. Selçuklular, İran topraklarını ele geçirdikçe, dış görünüş ve kültür açılarından giderek Farslaşarak Arap Ortadoğu'nun kitabî İslam'ından biraz farklı, neredeyse "halk İslamı" denebilecek bir mistik Müslümanlığı benimsediler.

Selçuklu topraklarının Bizans tarafındaki sınırlarında savunmanın zayıf olmasından faydalanan çok sayıdaki Türkmen ile diğer akıncı birlikleri, Malazgirt muharebesinin birkaç yıl öncesinden başlayarak Anadolu'nun derinliklerine kadar girebilmişlerdi. Dini şevkle savaşan gönüllü "Cazilerden" müteşekkil bazı gruplar bir önceki yüzyılda Bizanslıların aldığı toprakları geri kazanmak amacıyla savaşırken, bazı gruplar da sadece başıbozuk yağmacılardan oluşuyordu. Selçukluların güttüğü politika, azametli Bizans İmparatorluğu'na yönelik bir büyük saldırıyı içermemekteydi. Selçuklu karşıtı büyük bir sefer

12. yüzyılda, mineli bir bronz kapı üzerine son derece stilize bir üslupla betimlenmiş tipik bir tek direkli Akdeniz ticaret gemisi (Venedik San Marco Katedrali'ndeki "Pala D'Oro").

başlatan Bizans İmparatoru IV. Romanos olmuştu ki bu da hem kendisinin hem de imparatorluğun, 1071 yılında Malazgirt'te Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan karşısında feci bir yenilgiye uğramasıyla sonuçlanmıştı.

Malazgirt yenilgisini müteakip, bölgedeki birçok Bizans garnizonunun tecrit olarak sabit müstahkem mevkilere dönüşmesi ve kırsal alanlarda hakimiyeti kaybetmesi neticesi Anadolu'daki Bizans yönetimi kademeli surette çöktü. Geniş çaplı bir Türk fethi ya da Bizans'ın topyekün geri çekilişi söz konusu değildi. Beklenmedik bir gelişme olarak, verdikleri askerî desteğin karşılığını alamadıkları için Bizans yönetiminden şikâyetçi olan şehir ya da bölge sakinleri, yönetimi devrilmeleri için Türkleri sık sık davet etmeye başladılar. Kılıçarslan'ın babası Süleyman'ı da Nikaia'ya (İznik), bizzat I. Aleksios davet etmişti.

Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah, Süleyman Şah'ın ölümünden sonra, Şehzade Kılıçarslan'ı tutuklattı. Kılıçarslan salıverilmesini müteakip Selçuklu hakimiyetini yeniden kurmak üzere Anadolu'ya döndüğünde ise büyük güçlüklerle karşılaştı;

Niğde yakınlarında, bir Türkmen yaylağı
(Yazarın çektiği fotoğraf).

zira bölgede en zorluları Danişmendliler olmak üzere başka Türk güçleri yükselmekteydi.

Birkaç Ermeni önder 1070'ler ile Birinci Haçlı Seferi arasında, Orta Anadolu'nun güney bölgesi ile Suriye'nin kuzey sınırı boyunca, kısa ömürlü prenslikler kurmuştu. Diğer bölgelerde ise, eski Ermeni komutanları, Bizans'a hizmet etmiş Batı Avrupalı ve Yunan askerlerinin soyundan gelenlerle birlikte Türk yönetimi altına girmiş ve pek çoğu İslamı kabul ederek Türk kültürü ile dilini benimsemişti. Tıpkı Hristiyan Ermeniler gibi, bunlar da müstakil bir grup halinde kalarak önemli bir askerî unsur haline gelmişlerdi.

Büyük Selçuklu Devleti 1090'ların sonlarında gerilemeye; yerel emirler ile valiler ise kendi aralarında dövüşmeye başladı. Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın 1092'deki ölümü Fâtımî Halifeliği'nin Suriye'yi geri alma girişimlerine imkân vermiş ve önceden nüfuz sahibi olan bazı Arap aşiretleri de

Selçuklu merkezî otoritesinin zayıflamasından cesaret alarak isyan çıkarmıştı. Fâtımîlerin çabası boşa çıkmış ve Arap aşiretlerinin isyanı büyük ölçüde bastırılmış olsa da, bölgede istikrarsızlık hâkimdi. Farklı mezheplere mensup Hristiyan Arapların Ortadoğu'nun bazı bölgelerinde çoğunluğu oluşturduğunun altını çizmek de bu noktada önemlidir. Bölgenin tamamındaki kırsal yerleşimlerde büyük Yahudi toplulukları vardı ve çok sayıdaki Müslüman idareciye tâbi bu topluluklar siyasi olduğu kadar kültürel açıdan da etkin rol oynamaktaydı. Ayrıca, bölgede Müslüman, Hristiyan yahut Yahudi olmayıp farklı inançlara sahip başka önemli topluluklar da vardı.

Aynı dönemde Mısır'daki Fâtımî Halifeliği'nin nihai çöküşe girdiği fikri de yanıltıcı olacaktır. Fâtımîlerin 10. yüzyıldaki en parlak devrini müteakip, 11. yüzyılın büyük kısmı boyunca, kıtlık ve kargaşa Mısır'ı pençesine almış; Suriye'de

de ciddi sıkıntılar yaşanmıştı. Ermeni mühtedisi Fâtımî komutanı Bedrülcemalî'ye başvezirlik teklif edilmesiyle bu durum değişti. Filistin valisi olan Bedrülcemalî, büyük ölçüde Ermenilerden müteşekkil ordusunun başına geçerek 1074'te Kahire'ye girmiş, düzeni sağlamış ve halifeyi kuklaya çevirdiği Mısır'da bir askerî diktatörlük kurmuştu.

Mısır'ın Kopt Kilisesi tarafından iyi karşılanan Bedrülcemalî buna mukabil Koptların sorunlarıyla yakından ilgilenmişti. Ayrıca, Fâtımî Mısır ile Afrikalı Hristiyan komşuları Nübye, Sudan ve Habeşistan arasındaki kadim ilişkileri kuvvetlendirdi. Hristiyan geçmişiyile arasındaki güçlü bağları da hiç koparmayan Bedrülcemalî çok sayıda Hristiyan Ermeni askeri hizmetine almıştı Ordusundaki diğer büyük grup ise, Hristiyan Nübye'den devşirilmiş zenci kölelerden ya da Nübye ve Sudan kökenli paralı

askerlerden oluşmaktaydı. Dolayısıyla, ne çelişkidir ki, Birinci Haçlı Seferi'nin karşısında yer alan Fâtımî ordusunun büyük ölçüde Hristiyan ya da Hristiyan geçmişe sahip askerlerden oluştuğunu söylemek doğru olacaktır. Bedrülcemalî'nin oğlu Efdal, babasının ardından Fâtımî başveziri olmuş, ancak maalesef Birinci Haçlı Seferi'nin ardındaki sebepleri doğru kavrayamamış ve 1099'da yenilgiye uğramıştır.

11. yüzyıl Bizans işi bir fildişi kutu üzerinde stilize bir üslupla betimlenmiş, arkaik silahlarıyla avlanan askerler (Troyes Katedrali Hazinesi; fotoğraf: Didier Vogel).

KRONOLOJİ

1071

Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan, Malazgirt Muharebesi'nde Bizans İmparatoru IV. Romanos Diogenes'i yendi.

1074

Fâtîmî başveziri yapılan Bedrülcemalî Mısır'ın askeri diktatörüne haline geldi.

1081

Aleksios Komnenos Bizans İmparatoru oldu.

1092

Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah öldü; oğulları Mahmud ile Berkyaruk'un çekişmesi bir iç savaşa dönüştü.

1093

Suriye Selçukluları atabeyi Alparslan oğlu Tutuş, Büyük Selçuklu tabiyetine başkaldırdı.

1094

Melikşahoğlu Berkyaruk Büyük Selçuklu Sultanı oldu (Aralık 1096'dan itibaren tek yetkili "Sultan" olarak tanındı); Abbasi Halifesi Muktedi-Biemrillâh Bağdat'ta öldü, yerine Mustazhir geçti; Fâtîmî Halifesi Müstansır-Billâh Kahire'de öldü, yerine çocuk Halife Müsta'li Billâh geçti; Fâtîmî başveziri Bedrülcemalî öldü, yerine oğlu Efdal geçti.

1095

Kürboğa Musul atabeyi oldu; yakın zamanda ölmüş bulunan Suriye Selçuklu hükümdarı Tutuş'un oğulları Rıdvan ile Dukak, sırasıyla Halep ve Şam'ı ele geçirdiler.

Mart: Piacenza Konsili; Bizans İmparatoru Batı'dan yardım talebinde bulundu; Suriyeli Tutuş, Sultan Berkyaruk tarafından yenilerek öldürüldü.

Temmuz (Eylül 1096'ya kadar): Papa II. Urbanus Fransa seyahatine çıktı.

Kasım: Clermont Konsili; Papa II. Urbanus ilk kez 27 Kasım'da Haçlı Seferi çağrısında bulundu.

Aralık (Temmuz 1096'ya kadar): Haçlılar, Avrupalı Yahudilere yönelik kıyım başlattılar.

1096

Halep emiri Rıdvan ile Şam emiri Dukak arasında iç savaş başladı; Rıdvan, Antiokheia'daki (Antakya) Maarretünnüman Kalesi'ni Yağısıyan'dan aldı;

Mart: Birinci Haçlı ordusunun ilk dalgası yola çıktı.

Haziran (Ağustos'a kadar): Haçlı ordusunun ilk üç dalgası Macaristan'da çözüldü ve dağıldı.

Temmuz: Meteliksiz Gautier yönetimindeki Haçlılar Konstantinopolis'e (İstanbul) vardılar.

1 Ağustos: Münzevi Pierre komutasındaki Haçlılar Konstantinopolis'e (İstanbul) vardılar.

1 Ekim: Münzevi Pierre komutasındaki Haçlılar Anadolu Selçuklu Türkleri tarafından yenilgiye uğratıldılar.

23 Aralık: Godefroy de Bouillon komutasındaki Haçlı gücü Konstantinopolis'e (İstanbul) vardı.

1097

Suriye'deki Selçuklu emirleri arasında iç savaş devam etti.

10 Nisan: Godefroy de Bouillon İmparator Aleksios'a bağlılık andı içerek Anadolu'ya geçti.

14 Mayıs: Haçlılar Anadolu Selçukluları başkenti Nikaia'ya (İznik) taarruz ettiler.

16 Mayıs: Haçlılar, Nikaia'yı (İznik) kurtarmak üzere harekete geçen Selçukluları geri püskürttüler.

19 Haziran: Nikaia (İznik) Bizans kuvvetlerine teslim oldu.

26-28 Haziran: Haçlı kuvvetleri Nikaia'dan (İznik) ayrıldılar.

1 Temmuz: Anadolu Selçukluları ve Dânişmendlilerden oluşan Türk ordusu Dorylaeon (Eskişehir) muharebesinde yenilgiye uğradı.

15 Temmuz: Ceneviz donanması Doğu Akdeniz'e hareket etti.

15 Ağustos: Haçlılar İkonion'u (Konya) aldılar.

19 Ağustos: Bizans hizmetindeki Anglo-Sakson donanması Suriye'deki Lazkiye'yi —muhtemelen Trablusşam (Tripolis) emiri Benu Ammar'dan— aldı.

27 Eylül: Haçlılar Caesarea Mazaca'yı (Kayseri) aldılar.

13 Ekim: Haçlılar Germanicia Caesarea'yı (Maraş) aldılar.

21 Ekim: Antiokheia'ya (Antakya) varan Haçlılar kuşatma başlattılar.

Ekim sonu: Guynemer de Boulogne'un donanması Lazkiye limanını Bizans'a bağlı Anglo-Sakson deniz gücünden aldı.

31 Aralık: Haçlılar Şam emiri Dukak yönetimindeki Selçuklu kuvvetlerini Bara'da yendi.

1097 sonları-1098 baharı: İoannes Dukas komutasındaki Bizans ordusu ile Amiral Kaspaks komutasındaki Bizans donanması Batı Anadolu'nun yanı sıra Lesbos (Midilli), Khios (Sakız) ve Samos (Sisam) adalarını geri aldı; İmparator Aleksios komutasındaki Bizans ordusu Filomelion'a (Akşehir) kadar ilerledi.

1098

Şubat başı: Bizanslı komutan Tatikios, askerlerini Antiokheia (Antakya) kuşatmasından çekti ve Filomelion'daki İmparator Aleksios'a katıldı.

9 Şubat: Haçlılar Halep emiri Rıdvan komutasındaki Selçuklu kuvvetlerini Antiokheia (Antakya) gölünde yendiler.

Mart: Bizans hizmetindeki Anglo-Sakson sürgünlerden oluşan filo Saint Symeon (Samandağ) limanına vardı.

10 Mart: Baudouin de Boulogne Edessa'yı (Urfa) ele geçirdi.

3 Haziran: Haçlılar Antiokheia'yı (Antakya) aldılar, ancak kaleyi ele geçiremediler.

14 Haziran: Haçlılar Antiokheia'da (Antakya) sözde "Kutsal Mızrak"ı buldular.

28 Haziran: Haçlılar Musul atabeyi Kürboğa komutasındaki Selçuklu kurtarma ordusunu yendiler.

Temmuz: Kürboğa'nın yenildiğinden habersiz olan İmparator Aleksios Haçlıları desteklemek üzere ilerleme planlarını erteleyerek Konstantinopolis'e (İstanbul) döndü; Fâtımî ordusu Türk Selçuklu emiri Artukoğlu Sökmen'den Kudüs'ü geri aldı.

11 Aralık: Haçlılar Maarretünnumân'ı ele geçirerek halkı katlettiler.

1099

13 Ocak: Raymond de Toulouse güney yönünde Haçlı yürüyüşünü tekrar başlattı.

16 Ocak: Raymond de Toulouse, taarruz etmeksizin Suriye'deki Şeyzer'den geçti.

28 Ocak: Raymond de Toulouse Suriye'deki Hısnü'l-ekrad'ı zaptetti.

14 Şubat-13 Mayıs: Raymond de Toulouse'un Arka kuşatması başarısızlıkla sonuçlandı.

17 Şubat: Haçlılar, Tortosa'yı (Tartus) zaptettiler.

16 Mayıs: Haçlılar Lübnan'da Trablusşam'dan geçtiler.

26-29 Mayıs: Haçlılar Caesarea Palastina (Kayseriye) kapılarında dört gün konakladılar.

Muhtemelen seyyah yahut hacı gibi giyinmiş bir Eski Ahit Büyük Ata'sını betimleyen, 12. yüzyıl başlarına ait oyma rölyef (Autun Katedrali; yazarın çektiği fotoğraf).

1 Haziran: Arsuf'u işgal eden Haçlılar Ramallah ve Kudüs istikametinde iç bölgeye girdiler; Yafa Limanını tahliye eden Fâtımî garnizonu şehri ateşe verdi.

2-6 Haziran: Ramallah'ı işgal eden Haçlılar Kudüs'e yürümek üzere hazırlandılar.

6-7 Haziran: Baudouin de Bourcq ile Tancred'e komutasındaki Haçlı kuvvetleri Beytüllahim'i zaptettiler.

7 Haziran: Kudüs'e varan Haçlılar kuşatmayı başlattılar.

16 Haziran: Yafa'ya giren altı gemilik bir Ceneviz filosu, tek gemisi hariç, daha kuvvetli bir Fâtımî filosunun eline geçti.

15 Temmuz: Haçlılar Kudüs'ü fethettiler.

22 Temmuz: Haçlılar Codefroy de Bouillon'u Kudüs hükümdarı seçtiler.

9-11 Ağustos: Kudüs'ten hareket eden Haçlı ordusu, Askalân önlerinde konaklayan Fâtımî ordusu üzerine yürüdü.

12 Ağustos: Haçlılar Efdal komutasındaki Fâtımî ordusunu Askalân önlerinde yendiler.

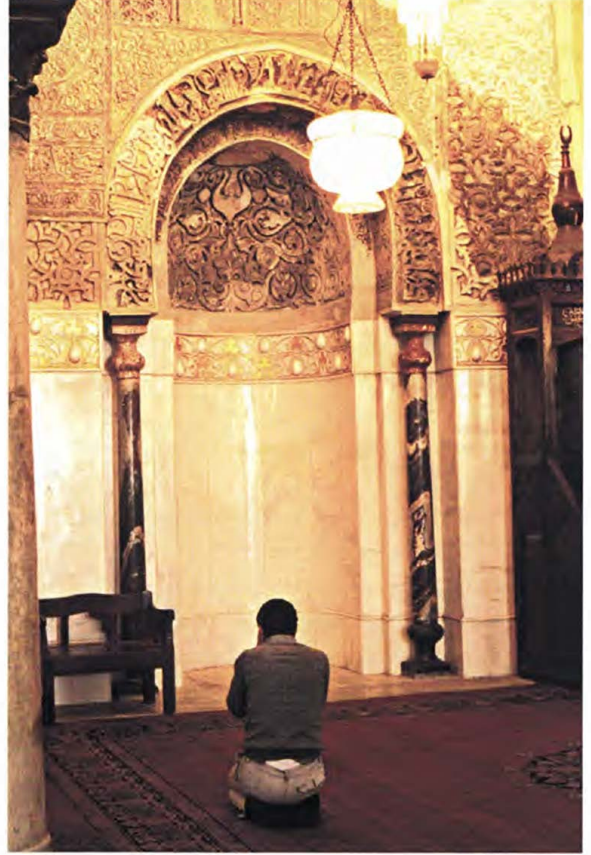
HASIM KOMUTANLAR

Birinci Haçlı Seferi'nde genel bir askerî komuta söz konusu olmamıştı ki bu durum Haçlıların karşısındaki Müslümanlar için de geçerliydi. Sadece, birleşik Bizans kuvvetlerine imparator komuta etmiştir.

HAÇLI KOMUTANLARI

Birinci Haçlı Seferi birkaç farklı askerî birliğin işbirliğine dayalı bir hareket olup bunların her birinin kendi komutanı bulunuyordu. Ancak, bazı komutanlar diğerlerine göre daha etkin olmuştur. **Taranto prensi Bohemond**, muhtemelen en etkili komutandı. Güney İtalya'nın ünlü Norman fatihi Robert (de Hauteville) Guiscard'ın oğlu olan Bohemond 1050'lerde doğdu; vaftiz adı Marc idi. Efsane kahramanı devden mülhem Bohemond lakabı ise, genç Marc'in iri ve güçlü fiziğini yansıtıyordu. Kendinden daha güçlü düşmanlarını alt etmeye ahdetmiş müthiş bir savaşçı ve düzenbaz bir politikacıydı. Daha yirmi yaşına varmadan, babasının emrindeki paralı askerlerden oluşan orduda komutanlık yapmaya başladı. Üvey kardeşi Robert Borsa'yı kayıran üvey annesinin kendi yükselişini engellemek istediğini anlayan Bohemond dikkatini Bizans bölgesine yöneltti, ancak girdiği birkaç çarpışmada Bizans İmparatoru I. Aleksios'a yenildi.

Aslında, Birinci Haçlı Seferi için "Papalık Vaazı"nın zamanlaması, Bohemond için Doğu'daki fırsatlara açılan bir kapı oldu. Emrindeki Haçlı ordusu küçük de olsa askerî açıdan büyük etki yarattı. Antiokheia'yı (Antakya) ele geçirdiği Birinci Haçlı Seferi'nin hemen sonrasında, Bohemond, Dânişmendlilere esir düştü. Uzun esaret yılları ardından ödenen fidye ile serbest bırakılan Bohemond, yeğeni Tancrede'i Antakya'da vekil bırakıp İtalya'ya döndüğünde Bizans imparatoru I. Aleksios ile ara-

10. yüzyıl sonunda Kahire'de inşa edilen el-Ezher Üniversitesi Camii'nin ilk mihraplarından biri (Yazarın çektiği fotoğraf).

sındaki kişisel husumet su yüzüne çıktı. Aleksios, 1105'teki büyük bir harekât neticesi Bohemond'un Antakya Prenslığı'ni tanıırken, karşılığında Bohemond da Aleksios'a haraçgüzarlığı kabul etti. Mart 1111'de Güney İtalya'da ölen Bohemond Canosa Katedrali'yanında defnedildi.

Raymond de Saint-Gilles, Fransa'nın en köklü ailelerinden birine mensuptu. Taşındığı Toulouse Kontu, Provence Markisi, Narbonne Dükü ve

Saint-Gilles Kontu unvanları zenginliğinin de başlıca kaynağıydı. Ancak 1105'te Lübnan'da öldüğünde, sadece Tripolis (Trablusşam) Kontu idi. Raymond'un neden Doğu'da kaldığı bir muammadır. En zengin beyler arasında olup savaşçılığı ile de nam saldığı Güney Fransa'daki konumunu kaybetme tehlikesi yoktu. Ancak, Haçlı Seferi'ne katılmak için and içerek yerine oğlunu bıraktığı Toulouse'u karısıyla birlikte terk eden Raymond'un asla geri dönmeyi düşünmediği çok açıktır. Birinci Haçlı Seferi'ndeki bazı komutanların aksine, Raymond de Saint-Gilles dini şevkle hareket ediyordu. Ordusu büyük, iyi teçhizatlı ve özellikle de kuşatmalarda uzmandı, ancak beklenen düzeyde bir askeri başarı sergileyemedi.

1061 civarında doğan **Godfrey de Bouillon**, Boulogne kontu II. Eustace'in ikinci oğluydu. Annesi ise Aşağı Lorraine dükü II. Godfrey'un kızıydı; Alman imparatoru, büyükbabasının dükalığını 1076'da miras olarak devralmasına izin vermemişse de, Godfrey de Bouillon 1089'da Aşağı Lorraine Dükü oldu. Alman İmparatoru Heinrich ile aralarında süregelen gerginlik dikkate alınırsa, Birinci Haçlı Seferi'nin başladığı dönemde Godfrey de Bouillon için dükalığını kaybetme tehlikesi bulunduğu düşünülebilir. Bunun üzerine Godfrey mülkünün büyük bölümünü sattı ya da ipotek ettirdi; muhtemelen geri dönmeyi düşünmüyordu.

Godfrey, Birinci Haçlı Seferi'nde Kudüs kuşatmasına kadar belirgin bir başarı sergilemedi; ancak kuşatmada şehre ilk giren onun birliği oldu. Bunun üzerine, Godfrey de Bouillon'un yeni fethedilen Kutsal Şehir'e hükümdar yapılması konusunda uzlaşıldı. Ancak Godfrey, İsa Mesih'in dikenli tacı giydiği şehirde "kral"lık unvanını reddetti ve bunun yerine "Kamâme'nin (Kutsal Kabir) Muhafızı" unvanını aldı. Godfrey Temmuz 1100'de öldü ve yerine küçük kardeşi Baudouin geçti. Birkaç sene içinde bir efsaneye dönüşen Godfrey de Bouillon'un hayat hikâyesi, özellikle de 12. yüzyılda kaleme alınan Haçlı Destanı'nda geniş yer buldu.

Kont Robert de Flandre'in, Doğu'dan herhangi bir dünyevi beklentisi olmadığına işaret eden muazzam bir serveti vardı. Görünen o ki, Haçlı Seferi'ne dini şevkle katılmıştı ve her halükarda geri dönmek niyetindeydi.

İran'ın Nişapur şehrinde bulunmuş, 10-11. yüzyıla ait seramik kâse üzerinde, başı da dahil tepeden tırnağa zırh kuşanmış ve elinde bir balta tutan süvari.
(Reza Abbasi Müzesi, Tahran; yazarın çektiği fotoğraf).

Normandiya Kontu Robert'in de geri dönme planlarını daima koruduğu çok açıktı. Sonradan İngiltere Fatih Kral William diye anılacak Normandiya dükü William'ın en büyük oğlu olarak dünyaya gelmişti. Babası onu iki kez vâris yapmışsa da her defasında isyan ederek bu imkânları elinden kaçırmış ancak sonunda, babası İngiltere Kralı William'ın ölümünden sonra, 1087'de Normandiya dükü olmuştu. Bu kez, İngiltere kraliyet tacını devralmış olan kardeşi II. William'ı devirmeye çalıştı. Normandiya kontu Robert Birinci Haçlı Seferi'nden 1100'de döndüğünde İngiltere tahtını küçük kardeşi Kral I. Henry devralmıştı. Robert İngiltere tacını elde etmek için bir girişimde daha bulundu ve yenilgiye uğradı. Normandiya'yı da I. Henry'ye kaptıran Robert, mahkûm olarak kapatıldığı Cardiff Kalesi'nde 1134 yılında öldü.

Baudouin de Boulogne daha başarılı bir komutandı. Kardeşleri Godfrey ve III. Eustace ile beraber Haçlılara katılan Baudouin başlangıçta askeri gücü asgari, önemsiz bir karakterdi ve muhtemelen bu sebeple, başlangıçtan itibaren çok ihtirashıydı. Haç-

1088'de Suriye'de yapılan Eski Selamiye Camii'nin kalıntıları. Burada, İsmâîlî mezhebinin "gizli" imamlarından birinin kabri bulunuyor. "Gizli imam"ın İsmâîlî mezhebinin kalıtsal ruhani önderlerinden biri olduğuna ve bir baskı döneminde yaşadığı için kendini halka asla göstermediğine inanılır. İlk Fâtîmî Halifesi Ubeydullah el-Mehdî de keza Selamiye'de, 9. yüzyıl sonunda doğmuştu (Yazarın çektiği fotoğraf).

lılar Suriye'ye girer girmez merkezi Edessa olan bir eyalet kurmak üzere girişimde bulunmaya başladı. Baudouin, ağabeyi Godfrey'nin ölümünü müteakip Kudüs krallığı tacını giydi.

Kont Etienne de Blois Birinci Haçlı Seferi'ne katılan en varlıklı komutanlardan biriydi. Amacının büyük ölçüde dinî olduğu düşünülse de, İngiltere Fatihi William'ın kızı olan otoriter tabiatlı karısı Adela da sefer için Etienne'e baskı yapmıştır. Doğu'da kalmayı hiç düşünmemiş, hatta Kudüs'ün fethinden önce evine dönmüş; ancak karısı hacılık ahdini tamamlaması için Etienne'i tekrar sefere göndermişti.

Birinci Haçlı Seferi sırasında, nereden çıktığı pek anlaşılmadan yükselen adamlar içinde belki de en zalimi **Tancrède** idi. Norman babası Güney İtalya'da "Hayırlı Marki" olarak anılan Odo, annesi ise Robert Guiscard'ın kızlarından biriydi. Tancrède'in önceki yaşamı hakkında pek az şey bilinir, ancak Yunanca ve Arapça öğrenmiş olduğu tahmin edilmektedir. 1096'da Haçlılara katılması için kendisini ikna eden, amcası Taranto prensi Bohemond oldu. Belki de Bohemond'un gölgesinde kalmaktan korktuğu için, amcası Antakya'da kalırken, Tancrède büyük orduya katılarak Filistin'e gitti. Hayatının geri

kalanında Celile [Galilee] Prensi unvanını koruyan Tancrède, Bohemond'un uzun süre ayrı kaldığı Antakya'da amcasına vekâlet ederken, hem Müslüman hem de Hristiyan komşularının topraklarını alma girişimlerinde bulundu. Tancrède, 1112 yılında öldü.

BİZANS KOMUTANLARI

İmparator I. Aleksios Komnenos Nisan 1081'deki taç giyişinden, Ağustos 1118 ölümüne kadar tahta kaldı. İoannes Komnenos'un oğlu olan I. Aleksios, kariyerine İmparator VII. Mihael ve III. Nikeforos'un ordularında general olarak başladı. III. Nikeforos'a kardeşiyle beraber başkaldıran Aleksios 1081'de Konstantinopolis'i (İstanbul) aldı. Bizans askerî aristokrasisinin desteğiyle tahta çıkan Aleksios'un; keza zorlu bir kadın olan karısı Eirene de güçlü bir asker aile olan Dukaslardandı. Başarıları bir ölçüde askerî bir ölçüde ise diplomatik nedenlere dayanan I. Aleksios, keza Bizans yönetici sınıfını da baştan şekillendirmeye girişmiş, merkezileştirdiği iktidarı mümkün olduğunca elinde tutmaya çalışmıştır. Aleksios samimi bir Hristiyan olmasına karşın, Kilise'nin devlet işlerine karışmasına da karşı çıkmıştır.

Birinci Haçlı ordusuna Antakya kuşatmasında eşlik eden **Tatikios**'un ilginç bir geçmişi vardı ve kariyeri de dikkat çekiciydi. 1057 civarında doğan Tatikios'un babası, İoannes Komnenos tarafından Bizans'a getirilmiş, Suriyeli bir Müslüman dönmeydi. Tatikios'un, Bizans ordusunda yüksek rütbeye ulaşmış ilk Türk kökenli asker olduğu genelde kabul edilir. Haçlı kaynaklarında, burnunun "kesik" ya da "yarık" olduğu zikredilir ki bu, Bizans İmparatorluğu'nda kölelik işaretiydi. Başlangıçta sadece keşif bölüklerinde görev yapan Tatikios'a, İmparator Aleksios *Megas Primikerios* (başkomutan) rütbesi verdi. Tatikios, Norman istilasına karşı Balkanlar'da süren savaşta, "Ohri havalisinde meskûn Türklere" komuta etmişti. 1086-1095 yılları arasında ise, Türk ve Batı Avrupalı paralı askerlere komuta etmenin kazandırdığı beceri, öngörü ve yetkinlikle, Balkanlar'da Peçenek Türklerine Anadolu'da ise Selçuklu Türklerine karşı savaşmıştı. Bizans birliklerinin

komutanı olarak Anadolu'nun bir ucundan diğerine Haçlılara eşlik ederken Aleksios'u temsil etti ve birçok merkezi imparator adına teslim aldı.

İSLAM KOMUTANLARI

Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın oğlu **I. Kılıçarslan**, ikinci Anadolu Selçuklu sultanıydı. Suriyeli Tutuş'a karşı savaşta babası öldürüldüğünde, Kılıçarslan Antakya'daydı; ardından Büyük Selçuklu Devleti'nin başına da Melikşah geçti. Sultan Melikşah'ın 1092'deki ölümünü müteakip kaçarak İznik'e dönen Kılıçarslan, Bizanslılarla savaş halinde Türkmenler tarafından hükümdar kabul edildi, ancak Kılıçarslan'ın aklı, Bizans'a saldırmaktan ziyade Selçuklularla iyi ilişkiler geliştirmekteydi.

Kılıçarslan "Köylü Haçlılar"ı yenmekle beraber, "esas" Birinci Haçlı ordusuna yenildi. İznik'i teslim zorlanan Kılıçarslan, daha uzun ömürlü olacak yeni başkenti Konya'da kurdu. Esasen, 14. yüzyıl başına kadar serpilerek gelişen Anadolu Selçuklu Devleti'nin gerçek kurucusu I. Kılıçarslan'dı. Hoşgörüsü ve bozulan Anadolu ekonomisini canlandırması sayesinde, hem Hristiyan hem de Müslüman tebaasının saygısını kazanan I. Kılıçarslan 1107'de savaşta öldürüldü.

Prens Bohemond'un, Güney İtalya'daki Canosa di Puglia Katedrali bitişiğindeki mezarı (Yazarın çektiği fotoğraf).

İstanbul Boğazı'nda, Anadolu yakasının Avrupa yakasından görünüşü. Birinci Haçlı ordusu varmadan önce Bizans ordusu bu yakayı ve ötesindeki belli miktarda toprağı geri almıştı.

Kudüs Kralı I. Baudouin adına basılmış bir sikkenin ön ve arka yüzü. Baudouin de Boulogne ve daha sonra da Edessa (Urfa) Kontu olarak anılan Baudouin, Birinci Haçlı ordusundaki ikinci derece komutanlardan biriydi.

Antakya civarındaki küçük bir emirliği yöneten Yağısıyan, 1090'da atanmış olması hasebiyle, Birinci Haçlı Seferi geldiği esnada makamını hâlâ koruyan son Erken Selçuklu valisiydi. Yağısıyan'ın yönetimi altındaki topraklar, muhtemelen Suriyeli Tutuş tarafından, Gaziantep yakınlarındaki Tel Beşir ile Suriye'deki Menbic'i de içerecek biçimde

genişletilmişti; ancak 1095'te Halep'i ele geçiren Tutuşoğlu Rıdvan ile Yağısıyan hiç geçinemiyordu. Bu ikisi arasındaki düşmanlık, Birinci Haçlı Seferi'ni derinden etkiledi.

Arap tarihçiler, Haçlı istilasının ekmeğine yağ süren uzlaşmaz tutumu sebebiyle, Halep emiri Tutuşoğlu Rıdvan'ın olumsuz bir portresini çizerler. Bu tarihçiler, ekseriyetle Sünni olduklarından, Rıdvan'ın Suriye Şii'leri ve Fâtımiler ile kurduğu kısa ömürlü iyi ilişkileri de eleştirirler. Esasen Rıdvan, kardeşi Şam emiri Dukak'ın yanısıra, kayınpederi ve atabeyi olan Cenahüddevle Hüseyin'in de aralarında bulunduğu tüm komşularını gerçekten kendine düşman etmeyi başarmıştı. Bu koşullar altında Rıdvan'ın Şii'ler de dahil her türden müttefik araması hiç şaşırtıcı değildi. Öte yandan, öldüğü 1113 yılına kadar, gücünü korudu.

Kürboğa, Melikşah'ın oğulları arasındaki çatışmada Berkıyaruk'u destekleyen güçlü bir Selçuklu emiriydi. Esir düşerek Suriye'de hapsedildi, ancak Berkıyaruk'un zaferini müteakip serbest bırakılarak

Kahire'nin dış mahallelerinden birindeki Fustat harabelerinde bulunmuş, 11. ya da 12. yüzyıl başlarından kalma, üzeri resimli bir kâğıt parçası. Sarıklı bir asker elinde kalkan ve iki kargı ile betimlenmiş (Kahire İslam Sanatları Müzesi; yazarın çektiği fotoğraf).

Bizans İmparatoru I. Aleksios'un bir 12. yüzyıl mozağindeki portresi (Ayasofya, İstanbul).

1095'te Musul atabeyi oldu. İmparatorluğun parçalanmış batı kısmında Büyük Selçuklu Sultanı'nın çıkarlarını gözetmek suretiyle, bu önemli şehrin hükümdarı olarak kaldı. Ancak, iktidarıyla pek çok diğer Selçuklu valisi ile asilzadesinin hoşnutsuzluğunu uyandıran Kürboğa'nın itibarı, Antakya kapılarında Haçlılara yenilmesi neticesinde azaldı. Kürboğa'nın 1102'deki ölümünün ardından Kuzey Irak'ta kargaşa tırmandı ve iç savaş çıktı.

Ermeni mühtedisi başvezir Bedrülcemali'nin otoriter yönetimi esnasında başlayan Fâtîmî dirilişi, kendisi kadar militarist olmayan oğlu Efdal döneminde de devam etmişti. 1066'da doğan ve asıl adı Ebû Kasım Şehinşah olan Efdal, babasının son hastalandığı tarih olan 1089'da başvezirliği devraldı. Biyografi yazarı İbn Hallikân'ın kaydettiği üzere, "üstün bir muhakeme kabiliyetine sahip, dirayetli bir yöneticiydi." Fâtîmî Halifesi Müstansır-Billâh'ın 1094'teki ölümünü müteakip, yeni Halife Müstali Billâh'ı tam bir tutsak gibi sarayında hapsetti ve devleti tek başına yönetti.

Müstali Billah'n 1101'deki ölümünü müteakip halifelik makamına oturan çocuk yaştaki Âmir, erişkinliğe ulaşmasının ardından, artık aşırı güç kazanmış bulunan Efdal'ı 1121'de öldürttü. Yirmi yedi senedir devam eden iç barış ve yeni kurulmuş Kudüs Haçlı Krallığı ile sürmekte olan düşük yoğunluklu savaş başvezirin katliyle son buldu. Efdal'ın mali reformları Fâtîmî devletin refahını büyük ölçüde arttırırken, başvezir kendi cebini de iyice doldurmaktan geri durmamıştı.

Haçlı taarruzunu göğüsleyen Fâtîmî Kudüs garnizonunun komutanı İftihârüddeve hakkında pek az şey bilinir. Kudüs'ün düşüşünün hemen ardından Askalân valisi sıfatıyla zikredilmesi, 1099 itibarıyla tüm Fâtîmî Filistini'nin yöneticisi olduğunu düşündürmektedir. Keza İftihârüddeve'nin, sabık Başvezir Bedrülcemali'nin seçkin köle askerlerinden biri olması da muhtemeldir. Süryani âlim İbnülbri'ye göre, Kudüs'ün Fâtîmî emiri "İftihârüddeve namında bir adam olup, Mısırlıların bölgesinden gelmiştir." Bu kayda göre komutan Nübye ya da Sudan kökenli olabilir, zira Arap ya da Türk milletlerinden şahısların kökeni açıkça belirtilirdi. İftihârüddeve'nin Berberî olması da pek mümkün değildir, çünkü bu kavme mensup olanlar da, İbnülbri ve benzeri kaynakların tümünde Arap olarak anılmaktadır.

Pek rastlanmayan bir isim olan İftihârüddeve Sünnilikten ziyade Şiîliğe mensubiyetin göstergesi olabilir. Bu adı taşıyan aşağı-yukarı aynı yaşlardaki bir kişinin bahsi. Usame ibn Munkiz'in ünlü otobiyografisinde de [Kitabü'l-İtibar] geçer. Batı Suriye'deki Asi nehrine hakim Şeyzer'de yetişen Usame'nin otobiyografisinde, civardaki Ebu Kubeys, Kadmos ve el-Kaf kalelerinin komutanı "İftihârüddeve Ebû Fütüh bin Amrun" adlı, —belki de emekli— bir emir ya da üst rütbeli subayın kızkardeşinin, Usame'nin Şeyzer emiri olan amcasıyla evli olduğu da ifade edilmektedir.

HASIM ORDULAR

HAÇLILAR

Gesta Francorum'a göre, Fâtîmî başvezir Efdal, zafer kazanan Haçlıları "sırtlarında bir heybeden başka şeyleri olmayan, fukaralığın pençesindeki silahsız dilenciler ordusu" sözleriyle tanımlıyordu. Bu ifade, Haçlıların kendilerine ilişkin "yoksul hacılar" ordusu imgesini yansıtmaktadır. Ancak, maddi açıdan hazırlıklı olmanın önemini seferden önce vurgulayan Papa: Haçlıların ellerine bakan kişilere lâyıkıyla sahip çıkma sorumluluğu olduğunu hatırlatmıştı. Sefere katılanlar da, birçoğu görece varlıklı kişiler olmalarına rağmen, en güçlü asillerin etrafında toplandılar.

Birinci Haçlı Seferi'ne çok sayıda ülke katılmış olmakla beraber, büyük yığınların, hatta Fransız olmayanların bile Frank olarak anılmaktan memnun kaldığı görülüyor. Frank terimi belki de hâlâ bir çeşit Batılı Hristiyan dayanışmasını yansıtıyordu. Güney Fransa'dan gelen ve büyük gruplardan birini oluşturan Provanslıların kendilerini Kuzey Fransa-

lılardan yahut Normanlardan farklı gördüğüne ilişkin sağlam kanıtlar mevcuttur. Norman diye anılan Güney İtalyalılar arasında ise gerçekten Norman kökenli olanların yanı sıra Bretonlar, Flamanlar, Poitiers'liler ve Anjou'lular da bulunmaktaydı. İtalyanlar deniz kuvvetlerinde önemli bir rol oynamakla beraber kara kuvvetlerindeki "gerçek" İtalyan sayısı pek azdı. Keza Codefroy de Bouillon yönetimindeki müfrezede ise, Flamanlar ile Fransızca konuşan Artois'lilerin sayısı Lotaringiyalı Alman unsurlardan fazlaydı.

Papa Haçlı Seferi vazettiğinde, şövalye ve piyadelere çağrıda bulunmuştu ki, Birinci Haçlı Seferi'nin başından itibaren, piyadelerin sayısı atlılardan daha fazlaydı. Pekçoğu, kendi masraflarını karşılayabilen ve uygun askeri teçhizata sahip varlıklı köylülerdi. Buna rağmen, hakkıyla teçhizatlı Birinci Haçlılar arasında askerler muhtemelen azınlıkta kaldığı gibi bir kısmının silahı bile yoktu. Aralarında ruhban mensuplarıyla keşişlerin de bulunduğu gayrimuhariplere Haçlılara katılma izni verilirken, bazı kadınlar da kocalarına eşlik ediyorlardı. Esasen, mevcudiyetleri zaman zaman sorunlara yol açan kadın ve çocuklardan pek çoğu yolda ölmüştür. İstanbul'a ulaşabilen Birinci Haçlı ordusu, günümüzdeki hesaplamalara göre, en az 30.000 kişiden oluşuyordu.

Birinci Haçlı Seferi sıfatıyla doğuya ilerleyen kuvvetlerin terkibi normal Batı Avrupa ordularından farklıydı belki: ancak askerî ve diplomatik komutanın aristokrasi mensuplarının elinde olması açısından, benzer bir yapılanma söz konusuydu. İtalya'daki bir-iki istisna dışında tüm Batı Avrupa kentleri, bazen sadece teorik düzeyde olsa da, genelde hâlâ "feodal" bir çerçevede yönetildikleri için bu düzeni "burjuvalar" bile kabullenmişlerdi. Daha alt rütbeli diğer Haçlılar da biat ettikleri komutanların himayesinde gruplaşmışlardı. Birkaç durumda ise,

Melitene'nin (Malatya) Ortaçağ'dan kalma surlarının yıkıntıları (Yazarın çektiği fotoğraf).

Tuğladan örme Nikaia (İznik) surları ve Bizans kapılarından biri (Fotoğraf: Frederick Nicolle).

sıradan şövalyeler ya da yoksullar, yırtıcı *Tafurlar* örneğinde olduğu gibi, aralarından birinin çevresinde toplamışlardı. Diğerleri, özellikle de piyadeler, geldikleri ülkeleri yansıtan "milli" müfrezelere katılarak sefere çıkmış ve savaşmıştır.

"Köylü Haçlılar" a göre çok daha büyük bir disiplin içinde olmalarına rağmen, esas Birinci Haçlılar da, bölünmüş komuta ve gevşek yapılarıyla, ordundan ziyade hâlâ bir "güruh" gibiydiler. Birçokları, özellikle de ordugâh halkı, etkin komutanlardan yoksundu. Bu Haçlı kalabalığı içinde, asil kapıları çevresinde teşkilatlanmış mutlak askeri unsurlara eşlik eden "halk soyluların" çoğu, esasen bu askerlerin eline bakan yakınları olabilir. Şövalyelerin seçkin zümresine mensup adamlar arasındaki güçlü

yoldaşlık bağları kimi zaman gizli ya da açık eşcinsellik olarak yorumlanmıştır; ancak bu doğru değildir, zira muharebe yöntemlerinin yanı sıra, şövalye yaşam tarzının sosyal yapılanması ile genel değerler sisteminde de erkek yoldaşlığı esastır.

Birinci Haçlı Seferi, sağladıkları donanma desteği ile önemli rol oynayan İtalyanlar olmadan başarıya muhtemelen ulaşamazdı. Amalfi, önemli bir deniz gücü sunan ilk İtalyan kent-devleti oldu ama, İslam kuvvetlerinin deniz ulaşımına ve karasularına yönelik taarruz manevralarında nadiren yer aldı; keza Venedik de daha ziyade Bizans İmparatorluğu ile ilgilenmekteydi. Buna karşılık, Pisa ve Cenova zaten onlarca yıldır Müslümanlara karşı denizlerde gayriresmî bir "Haçlı Seferi" sürdürüyorlardı.

BİZANSLILAR

Anadolu'nun büyük kısmının kaybı, Bizans İmparatorluğu'nu büyük bir asker kaynağından yoksun bırakmıştı. Bunun sonucunda, 11. yüzyıl sonuna gelindiğinde, yabancı birlikler mahalli askerleri sayıca geçmiş olabilir. Mahalli birlikler, kayıp doğu eyaletlerinden gelen mülteciler (*şehitlerin evlatları*) ve hâlâ Bizans'ın elindeki bölgelerden toplanan askerlerden oluşmaktaydı. Aralarında Bulgar ve Sırp'ların da bulunduğu Yunanca bilmeyen Balkan kökenli askerlerden başka, Türk askerleri de giderek önem kazanıyordu. Bunlar arasında Balkanlar'da yenilgiye uğrayan Peçeneklerin kılıç artıklarıyla, İmparator Aleksios'un tebaasına katılmaları ardından sadakatlerini göstermek üzere Hristiyanlığa dönmüş olan Kuzeybatı Anadolu-

lu Türkler de vardı. Bizans ordusuna hizmet eden *Rhos*'lar ise, muhtemelen, Rusya'nın büyük bölümüne hâkim olan İskandinav aristokrasisinden geliyordu.

Bu dönemde toplanan tüm Avrupa kökenli birlikler paralı askerlerden oluşuyordu. Bu yapılanmadaki birçok Batılı birlik 11. yüzyıl sonundaki yıkımın öncesinde doğu sınırlarında konuşlanmış ve birçoğu da yerinde kalmıştı. Daha sonra ise, Fransızlar, Danlar, Almanya'dan Saksonlar, İtalya'dan Pisalı ve Liguryalılar; Frizyalılar, Flamanlar, Macarlar ve Norman işgalindeki İngiltere'den ise Anglo-Sakson mülteciler geldi. 11. yüzyıl sonu Bizans ordusunda Normanlar öne çıkıyordu. Bunların çoğu, yeni kurulan Güney İtalya Norman Krallığı'ndan gelmekteydi.

Aleksios döneminin başında, Bizans ordusundaki savaş atı sayısının son derece az olduğunu da kaydetmekte yarar vardır. Bu sebeple yeni imparator Müslüman Suriye'den, muhtemelen de Fâtımî yönetimindeki kıyı bölgelerinden yedek at satın almıştı ki bu olay, her ikisi de Selçuklu Türklerini tehdit olarak gören Fâtımî Halifeliği ile Bizans İmparatorluğu'nun yakın ve genelde dostane ilişkilerine bir başka kanıttır.

11. yüzyıl sonunda ve 12. yüzyılda Bizans ordusu, bir başkomutanın (*megas domestikos*) komutası altında, biri Avrupa ve diğeri Asya'daki eyaletlerde konuşlu başlıca iki kuvvetten oluşuyordu. Piyade ve süvari birlikleri, büyük ölçüde etnik kökene göre ayrılmış ağır ve hafif alaylardan oluşmaktaydı. Orduda "merkez" ve "eyalet" kuvvetleri gibi bir ayırım da vardı. *Sebaste* denilen bir başka subay ise, muhtemelen Bizans askeri teşkilatına entegre edilmedikleri için "yabancı" denilen birliklere komuta ediyordu. Öte yandan, Bizans eyalet ordusu, 11. yüzyıl sonundaki felaketlerden sonra asla toparlanamamıştı.

ERMENİLER

Bizans'ın 1071'de Malazgirt'te yaşadığı facia sonrasında Ermeniler kendi başlarının çaresine bakmak zorunda kalmış ve birkaç kent de kendi milis kuvvetlerini oluşturmuştu. Keza, Filaretos adlı eski bir Bizans subayı Malazgirt yenilgisinden sonra bile Antakya'nın kuzeyindeki dağlarda Selçuklulara kar-

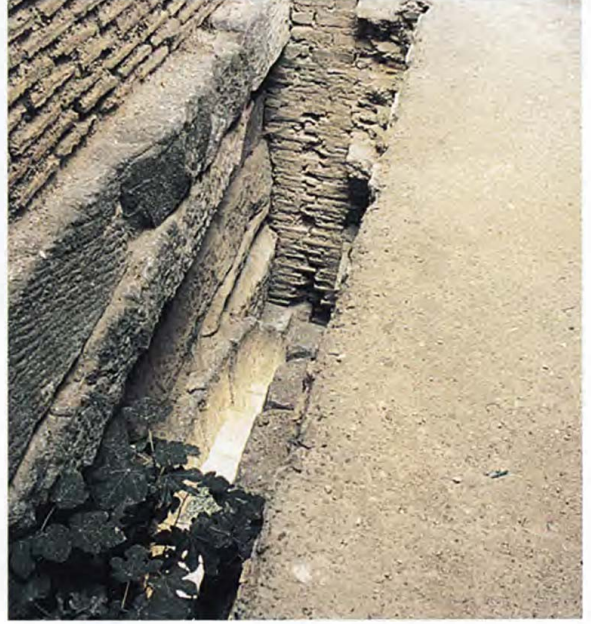

Paris St. Denis Kilisesi'nin 12. yüzyıl ortalarında yapılan pencerelerinin kayıp vitraylarıyla ilgili şu an elimizde sadece 18. yüzyıla ait gravürler var. A: Türklerin Nikala (İznik) dışında yenilmesi; B: Haçlıların Nikala'yı (İznik) ele geçirmesi.

şı direnmeyi sürdürdü. Filaretos'un ordusu büyük ölçüde Ermenilerden ve eskiden Bizans'ın seçkin birlikleri olarak görev yapmış Norman kökenli paralı askerlerden oluşmaktaydı. Bunun yanı sıra, Ermeni askeri seçkinleri, büyük gruplar halinde Doğu Anadolu'dan Kilikia sınırını oluşturan dağlara göç ediyordu. Yeni Kilikia Ermeni Krallığı'nın kalbi olan bu merkezdeki ordunun en etkin kuvvetleri ise, hafif süvari birlikleriyle yaya okçulardı. Öte yandan, 11. yüzyıldaki en büyük Ermeni göçünü gerçekleştirenler, kentli seçkinlerdi. Birinci Haçlı Seferi öncesinde bu kişilerin hâkim oldukları Urfa şehri, harekâta kadar büyük ölçüde silahlanmış ve etkin bir yerel milis kuvvetine sahip olmuştu.

Diğer Ermeni ailelerse, eskiden Türk ve Araplarla savaşmış oldukları İslam topraklarına göç ettiler ve tıpkı bazı Türklerin Hristiyan olup Bizans ordusunda savaşması gibi, Müslüman oldular. Haçlı Seferleri'nin tarihini yazanlardan Raymond d'Aguillers'e göre, "Türk'e dönen" (*turcaverant*) birçok Ermeni ve Rum Antakya savunmasına yardım etmişti. Hristiyanlığı terk etmeyen diğer Ermeniler ise Yağısıyan'ı desteklediler.

Hristiyan ve Müslüman Ermenilerden başka bazı batını dini cemaatlerin mensupları da vardı ki, bunlardan biri olan Arevordik, yani "güneşin çocukları", İranlıların Zerdüştiliğine çok benzeyen Hristiyanlık öncesi Ermeni dinini muhtemelen halen devam ettiriyordu.

Nikaia'daki (iznik) İstanbul Kapısı'nın iç bölümü
(Fotoğraf: Frederick Nicolle).

TÜRKLER

Kölelerden devşirilmiş Türk *glamları*, Selçukluların Anadolu'ya gelişinden önce de iyi talimli ve nitelikli birliklerdi. Çok fazla zırh kullanan bu birlikleri kiralamak da, silahlandırmak da çok maliyetliydi,

11. yüzyıl Bizans yazması
Cynegetica Pseudo-Opianus'ta yer alan bir deniz savaşı betimlemesi
(Biblioteca Marciana, Cod. Gr. 479, f. 23r; Venedik).

Yaklaşık 1065 yılında nakşedilmiş ahşap menfez üzerinde "Kral Hırod'un Muhafızı" (Köln'deki St. Maria im Kapitol Kilisesi'nin kuzey kanadı).

Paris St. Denis Kilisesi'nin 12. yüzyıl ortalarında yapılan pencerelerinin kayıp vitraylarından birine ait çizimde Dorylaeon (Eskişehir) Savaşı betimlenmiştir.

ancak gılamlar kendilerinden çok daha kalabalık mahalli piyade ve hafif süvari birliklerini aldedebilirlerdi. Esasen 13. yüzyılda Moğollar gelene kadar, İslam dünyasının asker celbi pratikleri eski gelenekleri yansıtmaya devam etti. Selçuklu aşiretleri bile. Ortadoğu'nun büyük bölümünde hâkimiyet kurup yayılma sürecinde geleneksel ordu teşkil yöntemlerine geri dönmüşlerdi.

Selçuklu Başveziri Nizâmülmülk'ün "hükümet etme" üzerine yazdığı meşhur eseri *Siyasetnâme*, bir iç isyan tehdidine tedbir olarak Deylemler, Hıranlılar, Gürcüler ve Farisilerden devşirilmiş karma ordunun yararlarını sıralarken geleneksel yaklaşımları yansıtır. Aslında Bizans'ın elindeki Anadolu'ya ilk giren "Türklerin" arasında İranlılar, Deylemler ve Kürtler de bulunmaktaydı. Kuzey Suriye ve Cezire'deki (Kuzey Mezopotamya) şehirlerin milis kuvvetleri surlarını hem Türkler için hem de Türklerle karşı müdafaa ederken, 11. yüzyıl Suriye'sindeki birçok ikincil komutanın ordusunda Türk olmayan askerler önemli rol oynamıştır.

Küçülme eğilimine giren daha sonraki Selçuklu ordularının mevcudu genellikle 10-15.000'i aşmazken, daha bile küçük ordular Büyük Selçuklu Devleti'nin parçalanmasıyla Bereketli Hilal'de türeyen özerk emirliklerin ayırt edici bir özelliği haline geldiler. Bu küçük devletlerin yöneticileri genellikle sadece, etrafında daha kalabalık bir *ecnad* (eyalet askerleri) kuvvetinin toplanabileceği küçük bir gılam yahut *Mamluk* kul ordusundan müteşekkil çekirdeğe güç yetirebiliyorlardı. Şehirlerdeki *ahdas* milisler hâlâ varlıklarını sürdürürken birçok yörede Türk ve Arap kadınlar sadece evlerini korumak amacıyla savaşmakta kalmıyor, gerektiğinde tepeden tırnağa zırha bürünüyorlardı. Suriye'den Kuzey Mezopotamya'ya kadar uzanan bir alan dahilindeki daha büyük şehirlerin yöneticileri, acil bir durumda Türkmen aşiretlerinden "müttefik" birlikler çağırabiliyordu.

11. yüzyılda, Anadolu'daki Türklerin Müslümanlığı ekseriyetle yüzeyseldi. Bizanslı tarih yazarı Prenses Anna Komnena'ya göre, Anadolu Türkleri "Franklar" ile Haçlılardan daha şövalye ruhlu ve uygardı. Orta-Batı Anadolu'ya hâkim olan Anadolu Selçukluları, ordularını İran'daki Büyük Selçuk-

Birinci Haçlı Seferi'nin de geçmiş olduğu ve bir vadide ilerleyen bu tozlu yol da dahil, Orta Anadolu'daki anayolların birçoğu 1970'lerin ortasında hâlâ asfaltsızdı (Yazarın çektiği fotoğraf).

lu selefleri gibi yapılandırmayı denemişlerdi. Öte yandan, Birinci Haçlı Seferi dönemindeki askerî kuvvetleri, büyük ölçüde, kul kökenli çok küçük bir profesyonel gılam çekirdeği çevresinde teşkilatlanmış Türkmen aşiret savaşçılarından oluşmaktaydı. Çok farklı kökenlerden gelen gılamlar arasında Rum savaş esirleri bile vardı. Türk-Rum karışık kökenlerden gelen askerler Anadolu Selçuklu ordusunda zaten önemli hale gelmiş; Bizans'ın sabık doğu serhaddi seçkinleri de yeni askerî sınıfa dâhil olmuşlardı. Benzer bir süreç, Orta-Doğu Anadolu'ya hâkim olan Dânişmendli beylerin yönetiminde de görülmüştü.

Büyük Selçuklu Devleti kâğıt üzerinde 24 askerî bölgeye ayrılmış olup her bölgenin başında, belli sayıda mahalli asker toplayıp talim ve teçhiz ettikten sonra her ilkbalarda teftişe getirmekle yükümlü bir subay bulunuyordu. Ancak bu sistemin uygulanabilir olmadığı görülünce Selçuklu sultanları paralı asker temin etmek ve yerel beyliklerden destek kuvvetleri talep etmek zorunda kaldılar.

Suriye'deki küçük Selçuklu beyliklerinin orduları, muhtemelen, hakkında daha kesin kayıtlar bulunan 12. yüzyıl Şam ordusuna benziyordu. Bu ordu, askerlerin kökenlerine ya da işlevlerine göre beş bölüme ayrılmaktaydı. Hükümdarın kendi seçkin saray birlikleri, *Asker* olarak anılan nizami süvari birliğini oluşturmaktaydı. Aşiret güçleri belli bir

harekât dahilinde şehir dışındaki sulak bir ordugâhta toplanırken, muvazzaf kıtalar şehirde yerleşikti. Milisler ile İslamî saiklerle gelen ve kendilerine para ödenen *mütetaviye* gönüllüleri, kısa vadeli yardımcı birlikten ziyade kalıcı ancak yarı-zamanlı karakterde bir kuvvet teşkil ediyorlardı.

FÂTİMÎLER

Geleneksel Ortadoğu ordularındaki en önemli askerî gelişme, muvazzaf personel oranındaki artış idi. Bir askerlin sahip olması beklenen vasıflar artık öylesine yüksekti ki, eski milis kuvvetleri ve aşiret güçleri bunlarla yarışamıyordu. Bu durum, Mısır ile Suriye'yi 10. yüzyılda fethetmelerinden beri asker toplama ve teşkilatlandırma yöntemleri belirgin şekilde değişmiş olan Fâtımîlerde de açıkça görülmekteydi. Fâtımî Ordusu genelde tahmin edilenden daha güçlü ama daha küçüktü: En büyük Geç Fâtımî ordusundaki asker sayısı ancak on binler düzeyindeydi.

Fâtımî Halifeliği bir Şii devleti olmasına karşın askerlerin büyük çoğunluğu Sünnî iken, ilk yıllarda önemli roller oynamış birliklerin değeri yeni asker kaynakları karşısında azaldı. Örneğin, Berberiler ve Araplar donanmada halen bulunmakla beraber, neredeyse diğer tüm Berberî birlikleri Ermeni Başvezir Bedrülcemali tarafından 1073'te lağvedilmişti. Fâtımî kuvvetlerinde, özellikle de piyade

garnizonlarında, Afrikalı birlikler artık önemli bir role sahipti. Kölelerden devşirilen Afrika kökenli askerlerin sadakati öylesine yüksekti ki, birçok Fâtımî halifesinin seçkin, zırhlı yaya muhafız birliğini teşkil etmişlerdi. Diğer zenci askerler ya da Arap kaynaklarında zikredildiği şekliyle *Sudaniler* arasında, Nübye, Zenc (Eritre), Habeşistan ve ötesindeki bölgelerden gelen paralı askerler de bulunuyordu.

Sayıları az olmakla beraber, Bedevî kökenli Arap askerlerin de rolü önemliydi. Esasen, Askalân'daki Fâtımî karakollarının Haçlılara karşı o kadar uzun süre direnebilmesini sağlayanlar büyük ölçüde Güney Filistin kökenli Arap askerlerdi. Mısır'dan ziyade Suriye ve Filistin'deki şehir merkezlerinde yaygın *ahdas* milislerini oluşturan gayri Bedevî yerel Arap nüfusun Fâtımî yönetimindeki askerî rolü çok sınırlıydı. Birinci Haçlı Seferi sırasında Kudüs'ün yerli Yahudi halkının Fâtımî garnizonuyla yakın ilişkisi olduğunu ve hatta şehir surlarının savunmasına katıldığını da kaydetmek gerekir.

Suriye ve Filistin'de Türk *mamluk* ya da *gılam* güçleriyle çarpışırken edindiği deneyimler neticesi, Fâtımî Halifesi Doğu'daki rakip orduların özelliklerine sahip yeni bir ordu kurmak zorunluluğu bulunduğuna derhal ikna olmuştu. Fâtımîler'in Türk mamluk celp etmesine tabiatıyla karşı çıkan Doğu'daki Fâtımî düşmanlarının baltalaması sebebiyle, Kahire halifesi istediği kadar çok sayıda kul satın alamamıştı. Neticede, yeniden teşkil edilen Fâtımî ordusu savaş esirleri ile paralı askerlerin bir karışımından ibaret kaldı. Ayrıca, Kudüs'teki Selçuklu garnizonu askerlerinden bir bölümünün, şehri 1098'de yeniden ele geçiren Fâtımîler tarafından tekrar orduya alınmış olması da muhtemeldir.

Fâtımîler, çok sayıda Ermeni'yi de yaya okçu ve süvari sıfatıyla asker yazmışlardı. Esasen Ermeni askerleri öylesine önem kazandı ki, 11. yüzyıl sonu ve 12. yüzyıldaki birkaç başvezir bunların komutanları arasından seçildi. 12. yüzyıl başında Kahire garnizonunun belki de yarısını oluşturan Ermeniler Askalân'da da önemli bir rol oynayacaklardı. Fâtımî

hizmetindeki Ermeni gılamların, 11. yüzyılın ikinci yarısında Ermeni mültecilerin istihdamını kolaylaştıran bir unsur olması da muhtemel görünmektedir. Bunların başlıca rolü, Mısır'ı Selçuklu Türklerine karşı korumak ve Suriye'yi almak üzere bir karşı taarruz gerçekleştirmek olmuştur.

Deylemî piyadeleri de Mısır'a gelmiş ve Fâtımî halifeleri gibi Şîî olmaları nedeniyle, burada iyi karşılanmışlardır. Bu profesyonel askerler, Fâtımî ordusundaki seçkin *Nefatin*² müfrezesini teşkil etmiş olabilirler. İbn Tuveyr'in aktardığı üzere, 11. yüzyıl sonu ile 12. yüzyıl başlarındaki "yeni sene" töreninde geçit yapan Fâtımî alaylarında "Frenk" olarak anılan Batı Avrupalılardan kurulu bir piyade birliğinin de yer aldığı kaydedilmiştir.

Fâtımîler 10. yüzyılda Mısır'ı fethettiklerinde, yeni başkentleri Kahire'de merkezî bir ana garnizon oluşturarak klasik Abbasî askerî teşkilatını aynen uygulamaya giriştiler. Ancak Fâtımî ordusunun büyük bölümü, bölge 11. yüzyılda Selçuklu Türklerinin eline geçinceye kadar, Suriye'de üslenmişti. O tarihten sonra, Fâtımîler Filistin kıyılarındaki ve bugünkü Lübnan topraklarındaki hâkimiyetlerini devam ettirmek üzere amansız bir mücadeleye giriştiler. 1099'da Birinci Haçlı ordusu bölgeye vardığında mücadeleleri hâlâ devam etmekteydi.

Fâtımî ordusu, ya onları kuran emir veya başındaki komutanın adıyla anılan, yahut da teknik işlevine göre adlandırılan alaylardan meydana gelmekteydi. Bu alaylar mevcutları 10'a kadar düşebilen daha küçük birimlerden oluşuyor, subaylar ise iyi yapılanmış bir rütbe sistemine sahip bulunuyorlardı. Karmaşık askerî bürokrasinin yükünü ise, ağırlıklı olarak Hıristiyan Kopt kâtipler çekiyordu.

² Neft yani Rum Ateşi kullanımında uzman askerler.

HASIMLARIN PLANLARI

HAÇLI PLANI

Birinci Haçlı Seferi'nin başlangıçta ne elde etmeye niyetlendiğini ve Papa II. Urbanus Birinci Haçlı Seferi'ni yaratan vaazlarına 1095'te başladığı esnada, netlikle tanımlanmış bir amacın olup olmadığını tarihçiler hâlâ tartışmaktadır. Ancak Birinci Haçlı Seferi'nin başlangıç noktasıyla ilgili geleneksel yorum, "Haçlılık" ve "Haçlı Yemini"nin Kudüs'e gitmeyi ve Kutsal Hristiyan Toprakları'nı "dinsiz" Müslümanların elinden almayı her zaman esas tuttuğunu söyler. Bunun yanı sıra, Latin (Katolik yahut Batı Avrupa) kilisesinin: Bizans İmparatorluğu'na destek vermek ve Kudüs'ü fethetmekten müteşekkil iki amacı bulunduğu açıktır. Bizans İmparatorluğu'na destek verme amacının ardında yatan beklenti ise, Rum Ortodoks veya Doğu Hristiyan dünyasında bir şükran duygusu

uyandırarak, 1054 Latin [Katolik]-Ortodoks bölünmesini ortadan kaldırmak ve Hristiyan alemini Papa'nın yönetiminde yeniden birleştirmektir.

Birinci Haçlı Seferi Doğu yolunu tuttuğu sırada temel amaç artık Kutsal Topraklar'ı fethetmekti; Bizans İmparatorluğu'nun kaybettiği toprakları geri almaya yardımcı olmak ise tali bir amaçtı. Muhtemel birincil amacın İmparator Aleksios'a destek sağlamak olduğu başlangıç döneminde, Müslümanların ve İslam devletleriyle ilişkilerin Haçlılar nezdinde hiçbir önemi yoktu. Onlar sadece altedilecek düşmanlardı. Ancak Kudüs'ün fethini müteakip gelişebilecek olaylar belirsizdi. Örneğin bölgedeki İslam nüfusu ne olacaktı? İslam dünyasının Hristiyanlığa dönmesi gibi muğlak bir beklenti olabilirdi belki, ancak bu öngörüyle güçlendirecek veriler zayıftı.

Caesarea Mazaca'da (Kayseri) Ortaçağ'dan kalma sur ve burçlar (Yazarın çektiği fotoğraf).

İran'ın Rey şehrinde 11. yüzyılda yapılmış stüko (alçı ve mermer tozu karışımı) duvar süslemesinde, maiyeti ve muhafızları ile birlikte otururken betimlenmiş Selçuklu Türk sultanı (Arkeoloji Müzesi, Tahran; yazarın çektiği fotoğraf).

Yükselen dini heyecan atmosferinde "Kudüs sonrası"na ilişkin sorular sıradan Haçlılar için anlamsız olabiliirdi, ama Doğu'da "kalma" planları yapanlar açısından durum farklıydı. Şunu da kaydetmekte yarar var: Fetih sonrasında Ortadoğu'ya yerleşmeye niyetli Haçlı komutanları Konstantinopolis'teki Bizans İmparatoru'na çok sıkı bir bağlılık yemini etmekten kaçınırlarken, geri dönecek olanların söz verirken bir sıkıntı yaşamadığı açıktı. Keza sefer halihazırda sürerken de planlar değişmiş ya da gelişmiş; çarpıcı derecede kısa sürede kazanılan başarılar üzerine çok sayıda Haçlı sadece Kutsal Topraklar'ı fethetmek amacıyla değil, Hristiyanlığı yaymak için de savaşır olmuştu.

Haçlı Seferi önceki dönemlerin hac ziyaretlerinin daha geniş boyutlardaki bir tekrarı değildi, ancak çok sayıda Ortadoğulu başlangıçta böyle bir yanılgıya düşmüş olabilir. Dünyadan el etek çekmiş tövbe-kârlar olan önceki hacılar tabiatıyla silahsızlardı. Bölgeye "silahlı çilekeşler" sıfatıyla gelen Haçlıların tutumu ise devrim niteliğinde bir yenilikti. Stratejilerinde görece açık sözlü, ancak ihtiraslıydılar. "Doğu" ve "Kudüs" kavramları, geç

11. yüzyıl Batı Avrupa'sındaki büyük çoğunluk için neredeyse aynı şeydi, ama sefere katılan pek çokları yolu zaten biliyordu. Bunların bir kısmı Kudüs'e hacca gitmişti, diğerleri ise Bizans ordusunun deneyimli paralı askerleriydi.

BİZANS PLANLARI

İmparator I. Aleksios Batı'dan askerî yardım talep ettiğinde, aklında muhtemelen net bir strateji mevcuttu. Anadolu'da halihazırda başlamış olan "yeni den fetih" harekâtını genişletmek için destek birliklerine ihtiyacı vardı ve Malazgirt muharebesinden itibaren kaybedilen bölgeleri olabildiğince geri kazanmak istiyordu. Ancak İstanbul'a ulaşmış ve şehir dışında konaklamakta olan Haçlılar, Aleksios'un umduğunun tersine, Bizans komutası altında hizmet etmek isteyen paralı askerler veya gönüllüler olmak şöyle dursun, imparatorluğun istikrarı açısından potansiyel bir tehdit oluşturuyorlardı. Gelenlerin sorun yaratma potansiyelinden korkan ve birkaç komutanın Bizans yerine kendi adına bölgede toprak kazanmaya niyetlendiğinden kısa sürede içinde kuşkulanmaya başlayan Aleksios, Haçlıların potansiyelini yararlı bir yöne kanalizetmek üzere siyasi, diplomatik ve askerî yeteneklerini kullandı. Bu çabasında, hiç değilse bir ölçüye kadar, başarılı da oldu.

Bizans'ın hedefinin, Anadolu'daki Selçuklu Türklerinin denize, özellikle de İstanbul'a bakan küçük Marmara Denizi'ne erişimini engellemek olduğu apaçıktı. Bizans ordu ve donanması bu hususta belli oranda başarılı da olmuştu. Keza kaydetmekte yarar var ki, Fâtîmî Halifesi de Selçuklu Türklerinin Suriye, Lübnan ve Filistin'de denize ulaşmasını engellemek konusunda aynı ölçüde kararlıydı. Çoğu tarihçi fark etmemiş olsa da, stratejik menfaatlerin bu benzerliği, Birinci Haçlı Seferi sürecinde İstanbul ile Kahire arasındaki diplomatik alışverişe katkı sağlamış olabilir.

Harekâta gelince, Ankyra'dan (Ankara) geçen geleneksel hac yolundan vazgeçmeye neredeyse hemen ikna olan Haçlılar, Bizans'ın önerisine uyarak, kurak ve boş arazilerden geçen alışılmadık bir güney rotasını izlediler. Aleksios, Pisidia Anti-

okheiası'na (Yalvaç) sahip olmanın, Pisidia eyaletinin kilidi olduğunu anlamıştı. Netice itibarıyla Haçlı yürüyüşünü, Bizans'ın Batı Anadolu'yu yeniden fethine yönelik geniş çaplı harekâtın bir parçası olarak görüyordu.

İmparator, Antakya ve Toroslar civarında güçlü bir Ermeni prensliğini Bizans himayesinde yeniden kurmak için de Haçlılardan yararlanabileceğini ummuş olabilir. Sonuçta Haçlılar, bir kez daha, menzili Kudüs olan en kısa "Hac Yolu"ndan ayrılarak Maraş'a hareket ettiler. Bu açık "yoldan sapma" sonucu, Antakya'daki Yağısıyan, kuzeyindeki Anadolu Selçuklularından ayrılmış oluyordu.

SELÇUKLU PLANLARI

Haçlılarla başa çıkmaya yönelik kapsamlı bir İslam planı yoktu. İstila Müslümanlar için tam anlamıyla sürpriz olmakla kalmadığı gibi, Haçlı olayının ne

olduğu hakkında hâlâ neredeyse hiç fikirleri de yoktu. Sonuçta, Selçuklu Türk eyaletleri, istilalara müstakil karşılıklar verdiler. Köylü Haçlılar'ı kolaylıkla yenen Anadolu Selçukluları Sultanı Kılıçarslan, görüldüğü kadarıyla, Birinci Haçlı ordusuyla da aynı şekilde başa çıkabileceğini düşünüyordu. Geçici Selçuklu-Dânişmendli ittifakının İznik ile Dorylaeon'da (Eskişehir) yenilgiye uğraması üzerine, Kılıçarslan Haçlıların kendi topraklarından geçmesine izin verdi. Bu izin, Sultan'ın Haçlıların gerçek niyetini anladığına işaret ediyor olabilir. Sonuç itibarıyla Kılıçarslan, Haçlılar gittikten sonra epeyce bir toprağı geri alabilecek güce sahipti. Bizans'ın Anadolu Selçukluları için daha büyük bir tehdit olduğunun da farkına muhtemelen vardığından, elinde kalan güç ve nüfuzu Bizans'ın "yeniden fetih" harekâtını sınırlandırmaya ayırmak niyetindeydi.

Dânişmend Gazi de, Orta ve Kuzey Anadolu'daki toprakları için Haçlıların bir tehdit teşkil etmedi-

Yaz mevsimi, Toros Dağları ve vadilerinde bolluk ve bereket zamanıdır; ancak, bir Ortaçağ ordusunun böyle bir arazide kışın ilerleyebilmesi muazzam zor olmalıydı (Yazarın çektiği fotoğraf).

ğini kavrarken, Suriye'deki Selçuklu Türk emirleri kendi üzerlerine gelen tehlikenin büyüklüğünü belli ki tahmin edemediler. Güçlerini birleştirme kabiliyetleri, başlangıçta, Anadolu Türklerinden bile azdı. Haçlılar Antakya'yı kuşatınca, Yağısıyan'a destek vermek üzere bir mahalli ittifak oluşturdular, ancak bu da kolaylıkla yenilgiye uğratıldı. Suriye, Irak ve Güneydoğu Anadolu'daki Selçuklu Türkleri ile Arap güçlerini birleştirmeye dayalı daha ciddi bir girişim ise, yine hiç beklemedikleri şekilde, Antakya dışında konuşlu Haçlılar tarafından yenilerek başarısızlığa uğradı.

Selçuklu direnişi bu olayları müteakip yaklaşık bir yıl içinde giderek söndü ve bunu büyük bir şaşkınlık, tükeniş ve dayanışmanın çöküşü izledi. Bu arada tekrar toparlanan Haçlılar, sözde Selçuklulara ait, fiiliyatta ise Fâtımî Halifeliği ve müttefiklerinin yerleşik olduğu topraklara, güneye doğru ilerlemeye başladılar.

FÂTİMÎ PLANLARI

Kahire'deki Fâtımî yönetiminin aslında bir planı vardı, ancak bu plan, gerçekte olup bitenlerin yanlış yorumlanmasına dayalıydı. Bizans yönetiminin, Haçlıların İstanbul varışı ve harekâtla ilgili ilk gelişmelere dair Fâtımî başveziri Efdal'i haberdar ettiği neredeyse mutlak surette kesindir.

Fâtımî yönetimi, başlangıçta, Haçlıları Bizans ordusunun bir çeşit uzantısı olarak algılamış ve ortak düşman olduğunu düşündüğü Selçuklu Türklerine karşı önde gelen Haçlı komutanlarıyla bir ittifak oluşturmak üzere girişimlerde bulunmuştu. Bu çabaları, Haçlıların Antakya'yı fethinden sonra da devam etti. Öyle ki, muhtemelen, Haçlılar Fâtımî topraklarına girdiği anda bile bunların işgalci güçlerden ziyade tehlikeli ve sorun çıkarabilecek silahlı hacılar oldukları düşünülmüştü. Etrafı yağmalamaları tamamen kontrol altına alınamasa da belki frenlenebilirdi... Fâtımî yönetimi, daldığı hülyalardan ancak Haçlılar Kudüs'e saldırınca uyandı.

Haçlılar Kutsal Şehir'i fethedip nüfusunun çoğunu katlettikten sonra bile, Efdal'in kendilerine ilettiği inanılmaz mesaj, hâlâ makul bir uzlaşma arayışında olduğuna işaret ediyor. Fâtımî yönetiminin Haçlıların fetih peşinde koştuğunu ancak Askalân yenilgisinden sonra anladığı bellidir. Ancak buna rağmen bile, yeni gelenleri öncelikle Selçuklu Türklerine karşı bir tampon olarak görmeye devam ettiler.

HAÇLI SEFERİ

Çeşitli Haçlı müfrezelerinin Avrupa'yı kateden yürüyüşü bile kendi içinde ufak çaplı bir destandır. Buna karşın esas "sefer", Birinci Haçlı ordusunun İstanbul'dan ayrılışından Kudüs'e varışına kadar gelişen olaylar ile Fâtîmî ordusunun Askalan kapılarındaki müteakip yenilgisini kapsar ve bu kitabın odaklandığı da budur. Ancak İmparator I. Aleksios ile Haçlı komutanları arasındaki siyasî pazarlıkların, seferin gelişim süreci üzerinde mutlak ve doğrudan bir etkisi söz konusudur.

Birinci Haçlı Seferi komutanları Bizans'ın siyasî talepleri ile toprak isteklerini gönülsüzce de olsa kabul ettiler ve birincil kaynakların da belirttiği

üzere, tüm fethedilecek arazi Bizans'a ait sayıldı. Bu anlaşmaların yorumu üzerindeki tartışmalar sürmektedir. Bazı Haçlılar, İstanbul'daki İmparator'a verilen taahhütleri sadece formaliteden ibaret gibi görmüş olabilir. Ciddi gerilim, ancak Antakya alındıktan sonra, Aleksios taahhütlerin bağlayıcı olduğunu açıkça ilan edince ortaya çıkmıştır.

İstanbul'daki siyasî faaliyetlerin sıklıkla ihmal edilen bir yönü de, Bizans ve Fâtîmî yönetimleri arasındaki yazışmalardır. Bunların metinleri günümüze ulaşmamakla beraber. Halepli tarihçi Azîmî, Bizanslı Haçlı ordusunun gelişine dair haberleri Bizans hükümetinin 1095'te "Müslümanlara" ilet-

Germanicia Caesarea'nın (Kahramanmaraş) hisardan görünümü
(Yazarın çektiği fotoğraf).

Yaklaşık 1000 yılında inşa edilen Osios Lukos Manastırı'nda, Bizanslı Asker Aziz Theodoros'u betimleyen mozaik (Yazarın çektiği fotoğraf).

tiğini öne sürer. Aleksios'un ne Anadolu Selçuklularını ne Büyük Selçuklu sultanını ne de Suriye'deki Selçuklu emirlerini 'uyarmak' gibi bir niyeti bulunduğu; bu daha geç tarihli kaynakların İstanbul ile Kahire —yani Selçuklulara düşman iki başkent— arasındaki diplomatik yazışmalara atıfta bulundukları bellidir. Fâtımiler muhtemelen, Selçukluların mağlup edilmesini müteakip, Haçlıların Bizans namına Kuzey Suriye'yi, kendilerinin ise Lübnan ve Filistin'i geri alacağını düşünmekteydiler.

Anadolu Selçukluları, Haçlı birliklerinin İstanbul yakınlarına vardığından kısa sürede haberdar oldular. Haçlıların kendi topraklarını tehdit ettiğini öğrenen Kılıçarslan Dânişmendli rakipleriyle uzlaşma yoluna gitti ve bu iki Türk devleti birleşerek işgalciler üzerine yürüdüler.

İznik Kuşatması

Havalar 1097 başlarında iyiye gitmeye başladığında, Haçlı müfrezelerinin çoğu Boğaz'ı gemilerle geçerek İstanbul'dan ayrıldı ve Bizans'ın bir süre önce geri almış olduğu Kuzeybatı Anadolu'da, İzmit Körfezi kıyısındaki Pelekanon'da (Maltepe) ordugâh kurdu. Ardından, Haçlı müfrezelerinin büyük kısmı Selçuklu topraklarında ilerleyerek Nikomedia'ya (İzmit) İznik'e bağlayan Eski Roma yolunu takip etti ve 6 Mayıs 1097'de, kuşatılması amaçlanan İznik'e vardı. Prens Bohemond, Raymond de Toulouse, Robert de Normandie ve Etienne de Blois'nın müfrezeleri de müteakip gün ve haftalarda şehre vardılar. Tatikios komutasındaki Yaklaşık 2.000 askerden oluşan bir Bizans birliği de bunları takviye ediyordu. İkinci bir Bizans kuvveti ise, bir göl kıyısı şehri olan İznik'i tamamen kuşatabilmek için gerekli gemileri sağladı. Sonuçta, İznik dışındaki Haçlı kuvvetlerinin asker sayısı, muharip olmayanlar hariç, yaklaşık 4.200-4.500 süvari ve 30.000 piyadeye ulaştı. İmparator Aleksios ise birliklere verilen ikmal desteğine nezaret etmek üzere Pelekanon'da kalmıştı.

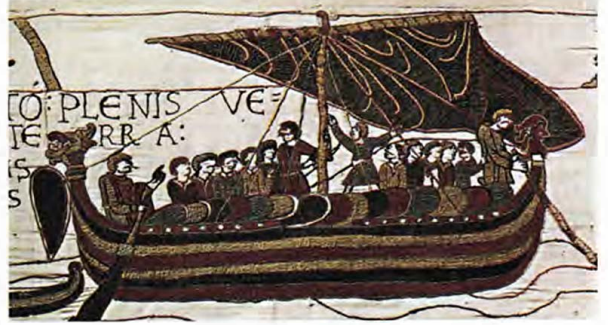
Ortaçağ'dan kalma Urfa (Edessa) Kalesi. Önde, İbrahim Peygamber'in ateşe atıldığı yer olduğuna inanılan göl görülüyor (Yazarın çektiği fotoğraf).

Kılıçarslan ve Dânişmend Gazi komutasındaki bir Türk imdat ordusu 16 Mayıs'ta tam bir yenilgiye uğratıldı.³ Melitene'den (Malatya) yola çıkan olan ordu, muhtemelen Ankara ve Eskişehir üzerinden gelmişti. Hepsı değilse bile büyük çoğunluğu atlı olup sürat kazanmaya çalışan bu Türkler, Haçlılar kuşatma tertibatını tamamlamadan önce gerçekleştirebilecekleri ani bir saldırıyla İznik'i kurtarmayı ümit ediyorlardı. En son intikal ettiği için iyi bir mevki tutmaya fırsat bulamadığı belli olan Raymond de Toulouse komutasındaki Güney Fransalı Provans müfrezesi Türklerin hedefi oldu. Türkler şehre girerek küçük garnizona içeriden destek vermeyi de ümit edebilirlerdi. Ancak, Codefroy de Bouillon ve Robert de Flandre'in birlikleri İznik'in doğusundan hızla güneye inip Türkleri yandan vuruncaya kadar, Provanslılar pozisyonlarını korumayı başardılar.

Muharebe, surlar ile ağaçlık tepeler arasında kalan ve Türklerle pek az manevra imkânı veren dar bir alanda gerçekleşti. Bunun sonucunda, öldürücü vuruşu boşa çıkan Kılıçarslan ağır zayıyata uğrayarak geri çekildi. Haçlıların morali ise, Anselme de Ribemont tarafından yazılan bir mektubun da işaret ettiği gibi, yükselmişti. Belli ki, muzaffer Hıristiyanlar *"kazıklara ve mızraklara takılı birçok kelle getirip iman ehlini sevince garkederek"* dönmüşlerdi. Sonra da, Türklerin cesaretini kırmak için bu kesik kelleler taş fırlatan mancınıklarla İznik surlarının üzerinden şehre atıldılar.

Çarpışmanın nasıl sürdüğüne ise Foulques de Chartres ışık tutuyor:

İki tarafın da elinden gelenin en iyisini yaptığı car-pımalarda, düşman bize biz de düşmana ok attık. Makinelerimizle şehre sık sık yaptığımız taarruzlar, karşımızdaki güçlü surların önünde kıldılar. Türkler de Franklar da ok ve tas ile helak oldular... [Türkler] surlar boyunca bizden birini bir şekilde öldürdükleri vakit, ucuna demir kancalar takılı ipler sarkıtıp cesedi yukarı çekiyorlar... soyduktan sonra da vücudu dışarı atıyorlardı.

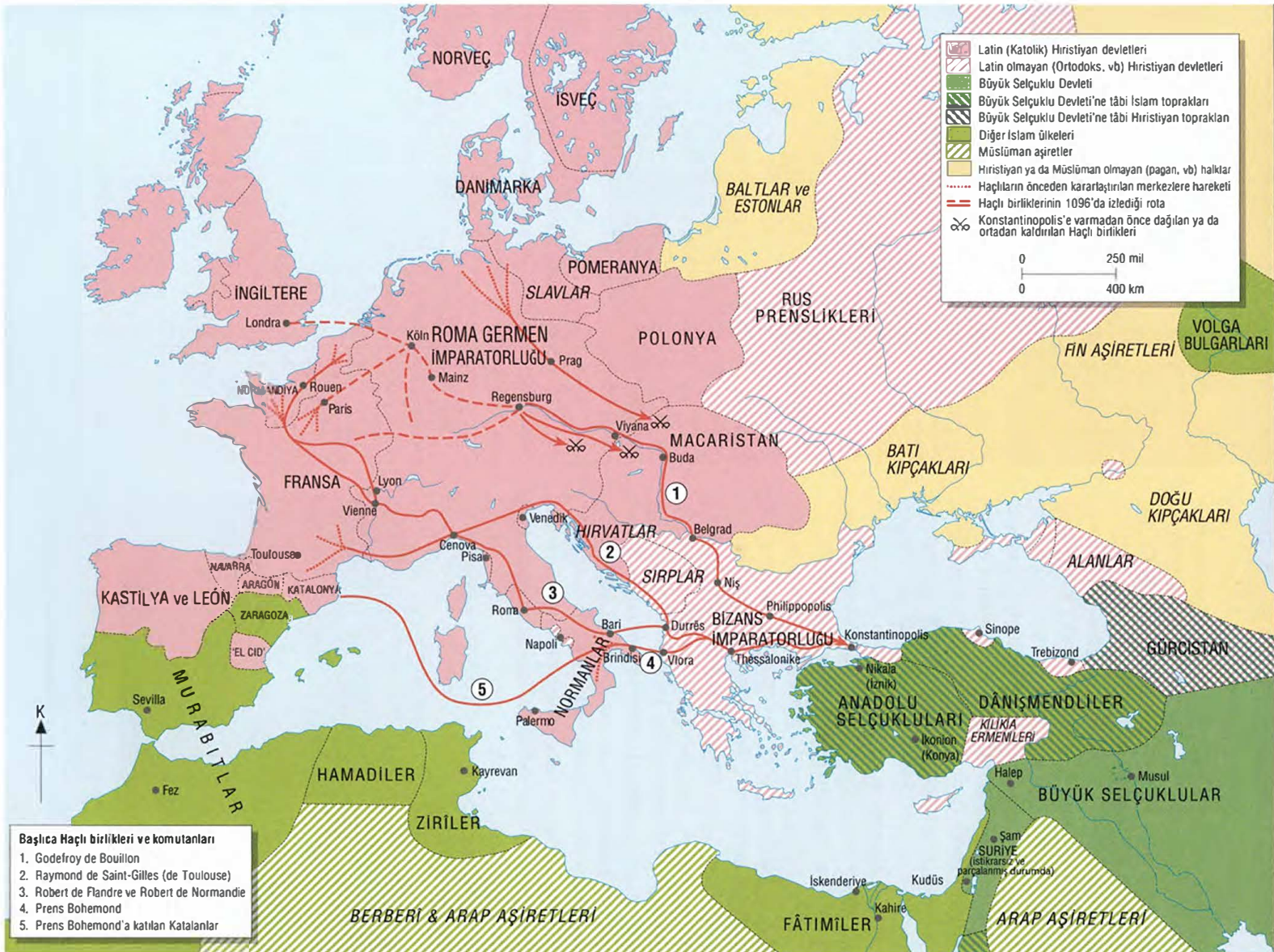
Anglo-Norman Bayeux Halısı'nda betimlenen "Harold'un Normandiya Yolundaki Gemisi". Akdeniz'de seyreden birden fazla Kuzey Avrupa filosu, Birinci Haçlı Seferi'nin ileri aşamalarında yer almıştı (Halı Müzesi, Bayeux).

İznik kuşatması tamamlanmamıştı, ancak Kılıçarslan daha büyük bir ordu toplamak için geri çekildiğinden savunmacıların ikinci bir kurtarma girişiminden umudu kalmamıştı. Kuzey Fransalı Haçlı birliklerinin ortaya çıkmasının hemen akabinde İmparator Aleksios tarafından gönderilen ilave gemilerin de gelişi, garnizonu, teslim olmanın gerekliliğine ikna etti. İznik Bizanslılara teslim olurken, Bizans-Türk görüşmelerinden habersiz olan Haçlılar 19 Haziran'da surların bir başka bölümüne taarruz ettiler. Türk garnizonuna can güven-cesi sağlanarak verilen çıkış izni ise, Haçlılarda infial uyandırmıştı.

Batı Avrupalı istilacıların elinde ayrıca, muhtemelen Kılıçarslan'ın 16 Mayıs yenilgisinde ele geçirilen, çok sayıda Müslüman esir vardı. Başlangıçta bu kendilerine problem yarattı, zira 11. yüzyıl Batı Avrupası'nda esirlerin fidye karşılığı iadesi Bizans ve İslam dünyasındaki kadar yaygın bir uygulama olmadığı gibi ne fidye istemeye ne de fidye ödemeye hazırlıklı olan Haçlılar; görüldüğü kadarıyla "kâfir" tarafından canlı ele geçirilme olasılığını akıllarına bile getirmemişlerdi. Düşmanı esir almak ise kabul

³ Aslında İznik kuşatılmadan önce Kılıçarslan, Dânişmendlilerin elindeki Melitene'yi (Malatya) kuşatmıştır. Haçlıların geldiği haberini alınca Dânişmend Gazi ile ateşkes antlaşması yapıp kuvvetleriyle İznik'e doğru yürür ve 21 Mayıs'ta yaptığı son yarma harekâtında yenilgiye uğrayarak geri çekilmek zorunda kalır.-yay.n.

HAÇILARIN KONSTANTINOPOLİS'TE TOPLANIŞI

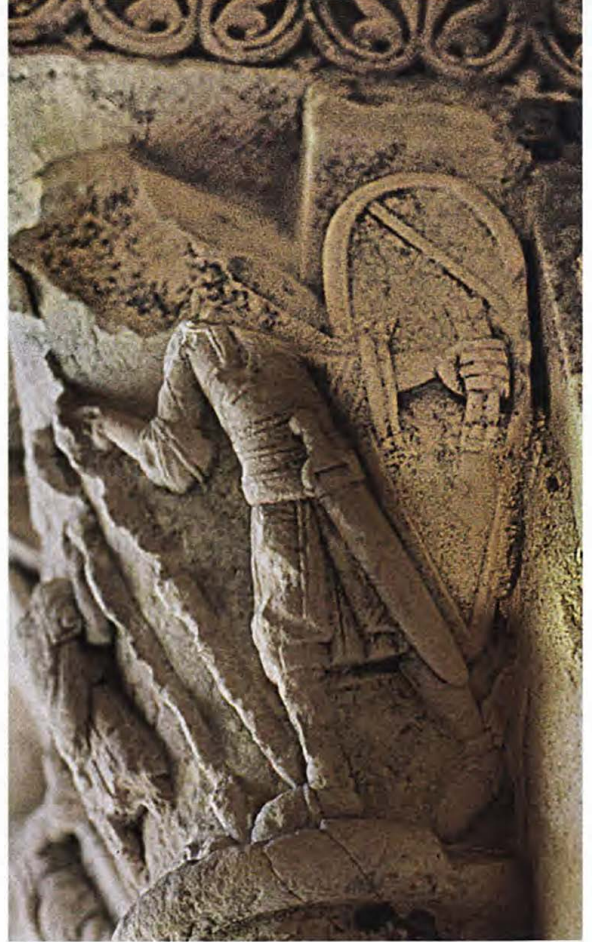

edilebilir bir şeydi ve İznik çevresinde esir alınan birçok Türk satılmak üzere İstanbul'a gönderildi. Bunlar arasından, Haçlıların İmparator Aleksios'a hediye ettiği on yaşındaki bir oğlan çocuğunun adı İoannes Aksuhos olarak değiştirilmiş ve Prens İoannes'e (imparatorun oğlu), arkadaşlık etmek üzere seçilmişti. Komnenos hanedanına sadık kalan Aksuhos, yükselerek *megas domestikos* (doğu orduları komutanı) oldu.

İmparator Aleksios İznik'in alınışından sonra, Haçlı komutanlarını Mısır'daki Fâtımî Halifeliği'ne elçi gönderme konusunda ikna etti. Haçlı komutanları İslam dünyasındaki çekişmeleri öğreniyorlardı, ancak Suriye'ye vardıklarında bu bölünmelerden istifade etmekte, açıkçası başarısız oldular. Keza, Etienne de Blois'nın Haziran 1097'de karısına yazdığı bir mektupta da işaret ettiği üzere, karşılaşacakları güçlükleri de ciddiye almıyorlardı: "*Demem o ki sevdiğim, İznik'ten hareket ettikten sonra beş hafta içinde Kudüs'e varmış olacağız ... Antakya bize ayak bağı olmaz ise...*"

Rehberler ve muhtemelen tercümanlar ihtiva ettiği için öncü kıtaya dahil edilen, 2.000 mevcutlu Tatikios birliği de Anadolu boyu süren büyük yolculukta yer almıştı. Bu durum ayrıca, Robert de Normandie'nin birlikleriyle beraber yürüyüşün başını çeken Prens Bohemond ile Tatikios'u birbirlerine yakın koymuştu. Esasen, müfrezeleri arasında hatırı sayılır mesafeler bulunan Haçlı ordusunu yekpare bir kol saymak da doğru olmaz. Zaten bu durum bir sonraki muharebe üzerinde büyük etki yaratacaktı.

Kurak ve yüksek Anadolu platosunu sol cenahlarında tutan Haçlılar şimdi Batı ve Güney Anadolu dağlarının eteklerine yakın bir rotada ilerliyorlardı. Bu yol onları, Amorium (Afyon), Baris (Isparta) ve Ikonion (Konya) arasındaki tuz gölleri ve kuru tuz yataklarından müteşekkil kasvetli bölgeden geçirecekti. Ancak bundan önce, Kılıçarslan ile müttetiklerinin teşkil ettiği bir diğer ciddi tehdit, pek yanlış isimlendirilmiş Dorylaeon "muharebesinde" Haçlıların karşısına çıkacaktı.

Güney Fransa'da bulunan ve 12. yüzyıl başına tarihlenen kabartma sütun başlığında zirhsız bir savaşçı (Moissac'taki St. Pierre Manastırı; yazarın çektiği fotoğraf).

ESKİŞEHİR PUSUSU

Haçlıların muharebe öncesindeki rotasıyla ilgili yakın tarihli bir çalışma,⁴ Birinci Haçlı Seferi'nin bu bölümüne ilişkin yorum sorunlarını çözmüş gibi görünmektedir. Bu çalışma, Haçlı ordusunun, tarihçilerin önceden kabul ettiğinden daha batıdaki bir

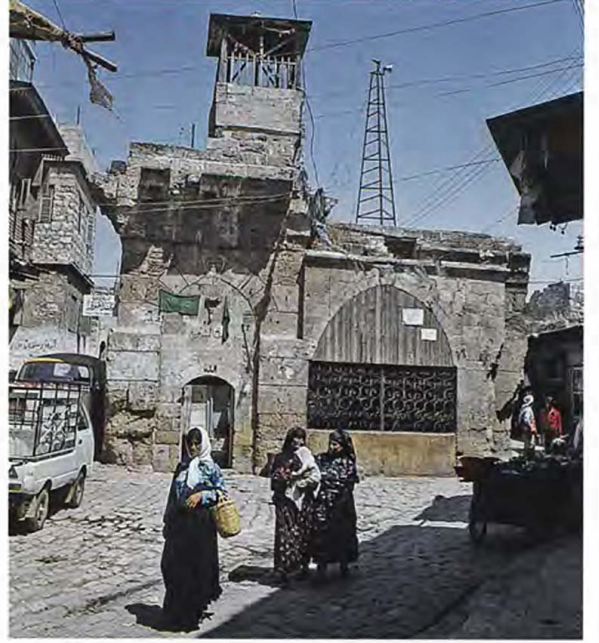
⁴ J. France, *Victory in the East: A military history of the First Crusade* (Cambridge 1994), 170-185.

yolda ilerlediğini, böylece Karasu Deresi'nin dar ve potansiyel tehlikeler içeren çukur boğazlarından kaçınarak Ahl dağlarından geçen eski Roma yolunu takip ettiğini öne sürüyor. Böylece Haçlılar ve kılavuzları, Murat Nehri'nin Karasu Vadisi'ni izleyip Nane Deresi ile birleşerek batı istikametinde keskin bir dönüş yaptığı noktaya gelinceye kadar, Murat Nehri vadisinin aşağısında ilerlemişlerdi

Öne sürülen yeni muharebe alanı Eskişehir'in 56 km batısında olmakla beraber fiziki unsurları çarpışmaya ilişkin tanımlamalara uymaktadır. Keza Haçlı yürüyüş kolu başındakilerin tepeler ardında gizlenen bir düşmanın beklenmedik saldırısına uğradıkları da gayet açıktır. Haçlıları gölge gibi takip etmiş oldukları neredeyse kesin bulunan bazı Türklerin ilettiği istihbarat, Kılıçarslan'ın geleneksel Türk taktiklerinden yararlanabileceği bir muharebe alanı seçmesinde faydalı olmuştur.

Tatikios komutasındaki Bizans birliğinin yanı sıra Prens Bohemond, Etienne de Blois ve Robert de Flandre'in kuvvetlerinden oluşan Haçlı öncü kolu ya da tümeni, arkalarından gelen ikinci tümenin ve artçı birliklerin yaklaşık beş kilometre ilerisindeydi. Haçlıların peşindeki küçük bir Türk süvari kuvveti, geniş Nane Dere vadisiyle Karasu Vadisi'nin birleştiği noktaya karşıdan bakan alçak tepelerde mevzilenmiş olabilir. Bu arada Kılıçarslan komutasındaki asıl Türk ordusu, istilacıların Eskişehir'e ilerleyişini durdurmak üzere Nane Vadisi'ni kesecek, ancak Haçlıların Karasu Vadisi'ne çıkacakları ana kadar görüş menzili dışında kalacak şekilde bir set oluşturmuştur. Türklerin dizilişi, muhtemelen geleneksel nizamı uygun şekilde, merkez ve iki kanattan oluşmaktaydı.

Karasu ve Nane derelerinin kesişimine yaklaşan Haçlı öncü kolu, Türk ordusunu ilkin sağ kanadında görmüş olsa gerektir. Belki de Haçlılar tepelerde "gizli" Türk keşif kuvvetinden haberdar olmuşlardı. Hâlâ kurumamış olan sazlık-bataklık ya da "çiçekli çayır" ile kısmen perdenelecek bir savunma ordugâhı kurma emrini piyadeye veren kişi Prens Bohemond oldu. Savunma nizamına geçilirken Bohemond, süvarilere piyadeyi koruyacak şekilde yerleşmeleri emrini verdi. Aynı esnada, asıl Türk ordusu Haçlı süvarilerine hücum etti ve onları ordugâh çevresini koruyan

11. yüzyıl sonunda Halep'te, inşa edilen Tutah Camii'nin kalıntıları (Yazarın çektiği fotoğraf).

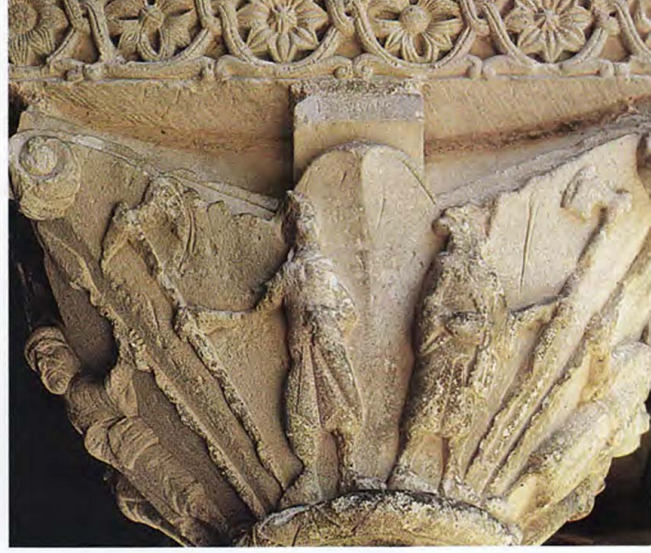
piyadelere doğru gerilemeye zorladı. Kaynaklar, Türk okçularının taciz taktiklerinin başlangıçta Haçlıları afallattığını gayet net ortaya koyar. Foulques de Chartres olayı tüm canlılığıyla aktarmıştır:

Birden ayaklanarak ortaya çıkan Türkler naralar atıyor ve ok yağdırıyorlardı. Donakalmış ve öleyazar vaziyette, çok sayıda yaralı ile derhal kaçmaya başladık. Ve pek tabii ki, bu çeşit bir savaşla hepimiz ilk defa karışılıyorduk.

Gesta Francorum da benzer şekilde, Türklerin zemberek ve cirit atarak müsademe edişleri ile hayret verici bir mesafeden ok düşürmelerini anlatır. Bu arada Türk kuvvetlerinin bir kısmı, şayet keşifler işlerini doğru yaptılarsa, Kılıçarslan'ın varlığından kesinlikle haberdar bulunduğu geri kalan Haçlı kuvvetlerine hücum etmek üzere sola kaymış olmalıdır. Ancak Türk ordusunun bu kısmı, araları çok açılmış olan Haçlı öncü kıtası ile ikinci yahut ardçı kıta arasında ayak sürüyen kitleye, kalan bütün Haçlı ordusu oldukları zannıyla taarruz etti.

Sağ kalanlar, öncü kıtanın muhtemelen beş kilometre kadar gerisindeki Godefroy de Bouillon ile Raymond de Toulouse komutasındaki müfrezelere doğru kaçtılar. Godefroy de Bouillon müfrezesinin hareketlenmesi üzerine tecrit olan Türk sol kanadının, asıl orduya katılmak üzere geri döndüğü belki düşünülebilir ancak bu aşamada, üçüncü bir Haçlı müfrezesinin —Raymond de Toulouse komutasındaki ardçı birlik— varlığından henüz bihaber olmaları da ihtimal dahilindedir. "Gizli keşif" ile görevli bir Türk süvari birliğinin, taarruz devam ederken, Haçlı ordugâhının diğer kanadına sızmış olabileceği de düşünülebilir.

Godefroy de Bouillon'un tümeni muharebe alanına vardığında Bohemond'un sağında yerleşerek, muhtemelen, Türk kuvvetlerini geri çekilmek ve bir parça sola kaymak mecburiyetinde bıraktı. Daha da önemlisi, Haçlı ordusunun muhtemelen en gerisinde bulunan Raymond de Toulouse tümeni, büyük bir ihtimalle tepenin sırtlarından, Nane Dere vadisine indi. Öte yandan bu yolda, bir dizi jeolojik tepelik ya da bahar dereciklerinin oluşturduğu alüvyon kümelerinden geçtiler. Bunlar ciddi engel teşkil etmiyordu ama Raymond komutasındaki birliklerin hareketini gizlemiş olabilir. Raymond'un Türk kanadına beklenmedik bir anda taarruz ettiği muhakkaktı.

12. yüzyıl başına tarihlenen kabartma sütun başlığında uzun saplı savaş baltaları ile iki piyade askeri (Moissac'taki St. Pierre Manastırı; yazarın çektiği fotoğraf).

Kılıçarslan'ın ordusu bozguna uğrayarak kaçtı. Haçlılar kesin sonuçlu bir zafer daha kazanmışlardı.

İznik ve Eskişehir'deki Türk yenilgileri, Kılıçarslan'ın taktik hataları ile Haçlı sayı üstünlüğünün çok büyük olması neticesinde gerçekleşmişti.

Antiokeia'nın (Antakya) güneydoğu surlarına ait kalıntıların iç taraftan görünümü (Yazarın çektiği fotoğraf).

4. Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan, Haçlıların Eskişehir'e ilerleyişini durdurmak üzere Türk ordusunun asıl birliklerini, muhtemelen geleneksel üç tümenli merkez ve kanatlar düzeninde, Nane Deresi Vadisi'ni kesecek şekilde konumlandırdı. Türkler, Haçlı ordusu Karasu Vadisi'nden çıkana kadar görüş alanının dışında kalıyorlardı.

3. Haçlı öncü kıtası Karasu Deresi'nin Nane Deresi'yle birleştiği vadiye girdikten sonra sağ cenahında, Eskişehir'e giden yolu tamamen kapatmış haldeki Türk ordusunu gördü. Haçlılar küçük Türk "gölge birliği"nin kendilerini tepelerden izlediğinin muhtemelen farkındaydılar.

8. Esas Türk kuvveti, Haçlı süvarilerine taarruz ederek, onları geri çekilmeye zorladı. Süvariler, ordugâhı mümkün olduğunca kuşatacak şekilde mevzilendiler.

5. Prens Bohemond Haçlı piyadelerine, sazlık-bataklık ya da "çiçekli çayır" ile kısmen perdelenecek bir savunma ordugâhı kurma emri verdi.

1. İlerleyen Haçlıları bir süredir gizlice takip etmiş olması muhtemel küçük bir Türk süvari kuvveti, Karasu Vadisi girişine bakan alçak tepelerde mevzilendi.

9. Türk "gölge birliği", Haçlı ordugâhının süvariler tarafından korunmadığı anlaşılan diğer tarafına taarruz etti.

10. Türk kuvvetlerinin bir bölümü, muhtemelen Haçlı ordusunun geri kalanını bulup taarruz etmek için sola döndü.

XX
HAÇLI ÖNCÜ KOLU
PRENS BOHEMOND

XX
HAÇLI ARTÇI BİRLİKLERİ
GODEFROY DE BOUILLON

HAÇLI KUVVETLERİ

1. Muharebe başlangıcında intikal düzenindeki Haçlı öncü kolu
2. Piyadelerin savunduğu Haçlı ordugâhı
3. Türk taarruzunu karşılayan öncü süvariler
4. Ordugâhı savunan Haçlı öncü süvarileri
5. Öncü ve artçı tümenler arasına yayılmış Haçlılar
6. Muharebenin ileri aşamalarında Haçlı artçıları

2. Haçlı ordusunun en önemli tümeni ya da öncüsü, ordunun ikinci ya da artçı tümeninin yaklaşık beş kilometre önünde ilerlemekteydi. Tatikios komutasındaki Bizans müfrezesi yanı sıra Prens Bohemond, Etienne de Blois ve Robert de Flandre birlikleri de bu kolda bulunuyordu.

DORYLAEON (ESKİŞEHİR) MUHAREBESİ

1 Temmuz 1097; güneybatı yönünden görünüm. Haçlı ordusu (Karasu Deresi'nin çok kıvrımlı yatağını takiple kuzey yönün de yürüyüş halindeyken), Kılıçarslan komutasındaki Selçuklu-Dânişmendli müttefik ordusu tarafından pusuya düşürüldü.

16. Raymond de Toulouse birliğinin "tepecikler" arasından ortaya çıkmasıyla, kanadı altüst olan Türk ordusu kaçtı.

6. Bohemond, savunma ordugâhını kuran piyadeleri korumak amacıyla, Haçlı süvarilerine esas Türk ordusu karşısında mevzilenmelerini emretti.

15. Muhtemelen Haçlı artçıları arasındaki Raymond de Toulouse tümeni, bir tepenin sırtından Nane Vadisi'ne girdi. Bu tepe ile dere arasında kalan "tepecikler" üzerinde ilerlerken Türk ordusunun asil birlikleri tarafından görölmemişlerdi. Aniden ortaya çıkarak, Türk sol kanadı ile gerisine karşı tehdit oluşturdular.

14. Godefroy de Bouillon tümeni, Prens Bohemond ile Haçlı öncü süvarilerinin sağında mevzilenerek, savaş alanına ilk varan Haçlı kuvveti oldu. Türk ordusunun asil kuvvetleri geri çekildi ve Godefroy de Bouillon birliğinden gelen tehdidi karşılamak üzere sola yöneldi.

13. Müstakil Türk müfrezesi, muhtemelen geri çekilen Godefroy de Bouillon birliklerinin önüne çıktı; anlaşılan, daha geride Raymond de Toulouse komutasında bir başka Haçlı birliği olduğundan habersizdiler. Müfreme, büyük ihtimalle, Haçlı ordugâhına taarruz eden asil kuvvetlere katıldı.

11. Belki de Haçlı ordusunun geri kalanı hakkında yanlış Türkler, dağınık Haçlı birliklerine taarruz ederek kılıçtan geçirdiler. Sağ kalanların çoğu muhtemelen Haçlı artçı birliklerine doğru kaçtı.

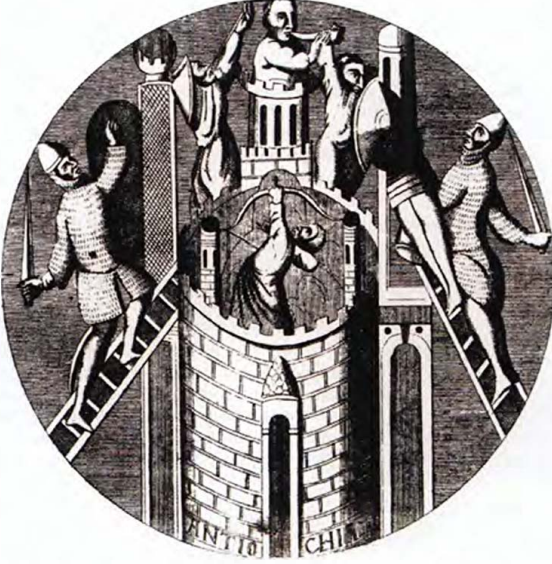
12. Çarpışma haberini alan Haçlı artçı birlikleri, ileri birliklere destek vermek üzere hızla ilerlediler.

7. Godefroy de Bouillon ve Raymond de Toulouse komutasındaki Haçlı artçı birlikleri, ordunun yaklaşık beş kilometre gerisindeydiler.

SELÇUKLULAR VE DANIŞMENDLİLER

- A Kiliçarslan komutasındaki asil Türk ordusu
- B Türk gölge birliği
- C Geri kalan Haçlı ordusunun yolunu kesmek üzere ilerleyen Türk askerleri

Antiocheia'yı (Antakya) alan Haçlıları betimleyen 18. yüzyıl başlarına ait çizim, Paris St. Denis Kilisesi'nin pencerelerine ait kayıp vitraylardan birinde yer alıyordu. En üstteki kule, Kürboğa'nın takviye ordusunun yenilmesine kadar düşmeyen hisarı temsil ediyor.

Eskişehir'deki parlak zafer, keza süvarilerle piyadelerin, şövalyelerle yaya okçuların veya arbaletçilerin etkin bir müşterek kullanımı sayesinde elde edilmişti. Öte yandan *Gesta Francorum*, Türkleri yücelten övgülerle doluydu:

Âkil yahut hayattan dersini almış kişi, Türklerin cesaret, kabiliyet ve metanetini tarif etme yigilliğini de gösterir ... Hakikati söyleyeceğim: Kimse bunu inkâra kalkışmaz. Muhakkak ki, İsa Mesih ve kutsal Hristiyanlık inancına sıkı sıkıya sarılmış olsalar, hiç kimse onlardan daha kuvvetli, daha cesur veya daha kabiliyetli muharıpler bulamazdı.

Raymond d'Aguiliers, savaş sonrasında çok sayıda Türkün esir alındığına ve bazılarının Hristiyanlığa geçtiğine işaret eder. Muhtemelen bu nedenle, *Gesta Francorum*'un anonim yazarı, Kılıçarslan'ın ordusu hakkında muğlak fakat ayrıntılı bilgiler ekleyebilmiş, örneğin aralarında *Agulanı* ve *Publicaniler* bulunduğunu belirtmiştir. *Agulanilerin* gılamlar ya da seçkin kul askerler olduğu açıktır. *Publicaniler*

Antiocheia'ya (Antakya) tepeden bakan hisar harabelerindeki bir geçit (Fotoğraf: Frederick Nicolle).

Nişapur'da bulunan 10.-11. yüzyıl işi seramik tabakta, atından inmiş bir Müslüman süvari elindeki kılıcı ve küçük yuvarlak kalkanı ile betimlenmiş, ayağında da süvari çizmeleri görüyor (Özel koleksiyon).

Antiokeia'nın (Antakya) hemen doğusundaki tepelerde, Havarî Petrus mağarası çevresinde inşa edilmiş kilisenin içinden bir görünüm (Yazarın çektiği fotoğraf).

ise. Doğu Anadolu'daki Hıristiyan zulmünden kaçan Pavlusçuluk mezhebinin üyeleri olabilir.

Haçlı ordusu şimdi, "kıraç topraklar"dan geçerek güney yönünde yürümeye devam etmekteydi. Görüldüğü kadarıyla Dânişmendli ordusu Eskişehir'den sonra kendi bölgesine dönmüştü, Kılıçarslan ise muhtemelen Haçlıların önünden giderek geri çekiliyordu. Haçlı yürüyüşü, bu aşamasında pek az direnişle karşılaşmış görünmektedir; küçük yerel Türk garnizonlarının geri çekilmesini müteakip, kasaba ve şehirlerin Hıristiyan Rum halkı Haçlılara kapılarını açmıştır.

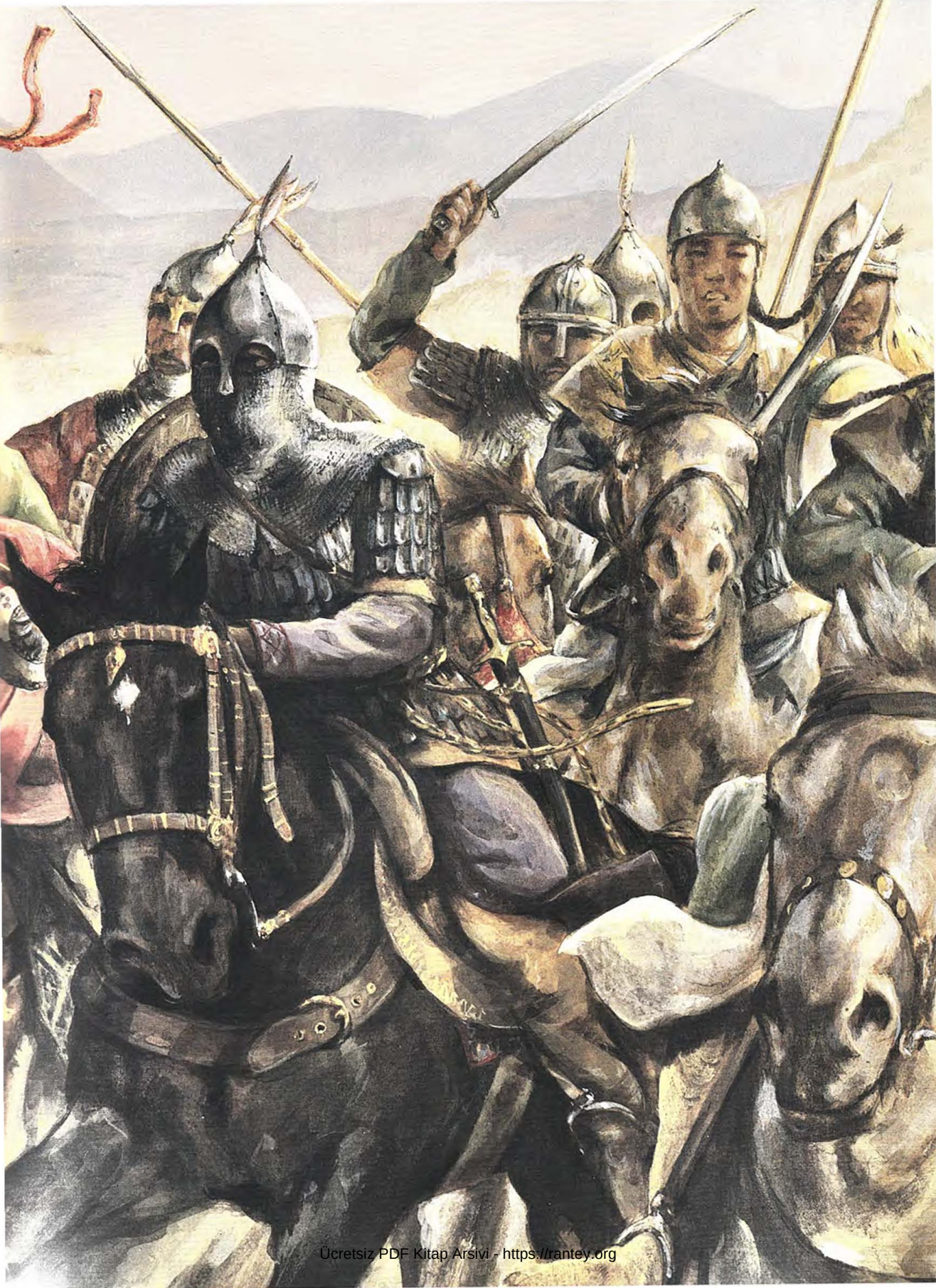
Ağustos ortasında Konya'ya varan Haçlılar dostane karşılandılar, ancak ne burayı işgal ettiler ne de şehri bir Bizans garnizonuna devrettiler; zira Konya'yı savunmanın mümkün olmadığını düşünmüş olabilirler. Kılıçarslan ise, Haçlılar bölgeyi terk eder etmez, şehri yeni başkenti olarak seçti. Türk direnişi Konya'dan sonra epey artmış; Haçlı ordusu, Herakleia (Konya Ereğlisi) önlerinde istilacıları pusuya düşürmeye çalışan yerel bir Türk garnizonunu Eylül başında yenilgiye uğratmıştı.

HAÇLILAR BÖLÜNÜYOR

Haçlıların savaş atları ve yük hayvanları, Anadolu platosunu kateden uzun yürüyüş boyunca azalmıştı. Haçlılarla Bizanslılar arasında henüz pek az gerilim vardı; lakin, Haçlı Seferi'nin Konya Ereğlisi'nin doğusunda bölünmesiyle işler sarpa sarmaya başlamış olabilir. Bu noktada, Baudouin de Boulogne ile Tancred'e komutasındaki küçük bir Haçlı birliği Kilikia sahilindeki ovaya açılan Kilikia Kapıları Geçidi'nden (Gülek Boğazı) geçerek antik hac yolunu izleyecek şekilde güneye döndü. Amacın, kuvvetlerin yönünü belirlemeye yönelik bir keşif mi, yoksa sadece görece kıdemsiz iki komutanın "toprak kazanma" isteği mi olduğu belli değildir. Haçlı ordusunun diğer birlikleriyle Tatikios komutasındaki Bizans birlikleri ise, kuzeydoğu yönünde, Kappadokia'ya doğru ilerlemeye başladı.

Bu belirgin yön değişikliğinin birkaç muhtemel sebebi vardı. Belki de Haçlılar, Bizans İmparatorluğu ile Müslüman devletler arasında üç asırdan beri kolayca savunulabilecek bir sınır teşkil edegelmış

DORYLAEON (ESKİŞEHİR) SAVAŞI (s. 42-43)

Anadolu Selçukluları Sultanı hükümdarı I. Kılıçarslan (1) komutasındaki ordunun asıl birlikleri Nane Dere vadisini kesecek şekilde mevzilendi. Burada Haçlıların Eskişehir'e ilerleyişini durduruyor ve Karasu Vadisi'nin çıkışına kadar görüş alanı dışında kalarak Haçlılardan gizlenebiliyorlardı. Türk ordusu, muhtemelen merkez ve iki kanat olmak üzere üç tümenenden oluşan geleneksel düzende idi. Haçlı öncü kolu Karasu ile Nane derelerinin birleştiği noktaya yaklaşınca Türk ordusunu sağ taraflarında, muhtemelen Eskişehir'e giden yolu kapatmış şekilde görecektlerdi. Prens Bohemond Haçlı piyadelerine sazlık-bataklık ya da "çiçekli çayır" ile kısmen perdenelenecek bir savunma ordugâhı kurlmaları emrini verirken Haçlı süvarileri Kılıçarslan'ın askerlerini karşılayacak şekilde mevzilendi. Bu noktada Türk kuvvetlerinin asıl kolu Haçlı süvari hattına taarruz ederek onları savunma ordugâhı yönünde geri çekilmeye zorladı. Kaynaklar, Haçlıların başlangıçta Türklerin ok tacizi taktikleriyle sersemlediğini açıkça ifade ediyor; ok yağmuru altında apar topar geriye kaçmalarının nedeni de buydu. Foulques de Chartres durumu tüm canlılığıyla aktarıyor: "Birden ayaklanarak ortaya çıkan Türkler naralar atıyor ve ok yağıdırıyorlardı. Donakalmış ve öleyazar vaziyette, çok sayıda yaralı ile derhal kaçmaya başladık. Ve pek tabi bu çeşit bir savaşıla hepimiz ilk defa karşılaşıyorduk." Keza Gesta Francorum da benzer şekilde, Türklerin "zemberek ve cirit atarak müsademe edişleri ile hayret verici bir mesafeden ok düşürmelerini" anlatır. Bu resimde Türk okçusunun teçhizatına dair, sadece Kılıçarslan'ın ok sadağı görülüyor (2), bir de, belinin sol tarafında bir yay kılıfı bulunuyor olmalıdır. Bu tarz ileri düzey taktiklerde emir-komuta hayati önem taşıdığından, Türkler, hem Orta Asya hem de uzun bir geçmişi olan Ortadoğu sistemlerinden yararla-

nıyorlardı. Orta Asya sisteminde, genellikle katıra binen, profesyonel askerî müzisyenlerin çaldığı savaş davulları yer alırken (3), Ortadoğu sisteminde, işaret ve toplanma noktaları olarak sancak taşıyan, deve ve benzeri büyük binek hayvanları bulunur (4). Öte yandan, sultanın zırhlı seçkin gılam süvarileri (7) Haçlı hattını geçmeden, beklemedikleri bir anda ikinci bir Haçlı kuvvetinin kanattan taarruzuna uğrayınca dağılarak geri çekilmek zorunda kaldılar. Kılıçarslan ve müttefiki Dânişmendli Türklerinin ordularında çok çeşitli asker sınıflarının bulunduğu bellidir. Bunlar görece hafif teçhizatlı aşiret askerlerinden (5) birçok silahı kullanabilen tepeden tırnağa profesyonel hür askerlere (6) ve köleden devşirme ağır zırhlı seçkin gılamlara kadar değişen bir çeşitliliktedir (7). Tasarımında zincir ve levha kullanılan çok gösterişli zırhlar ve kılıçlarındaki yaldızlı bağ kadar, özgün ve çok zengin bezemeli askerî kemerler de, neredeyse kesin bir şekilde gılamlık statüsünü ortaya koyar (8). Buna karşılık arkeolojik keşifler, zengin bezemeli ve bazıları yaldızlı olan koşum takımlarının hemen her askerî sınıfta yaygın olduğunu göstermiştir (9) (Christa Hook).

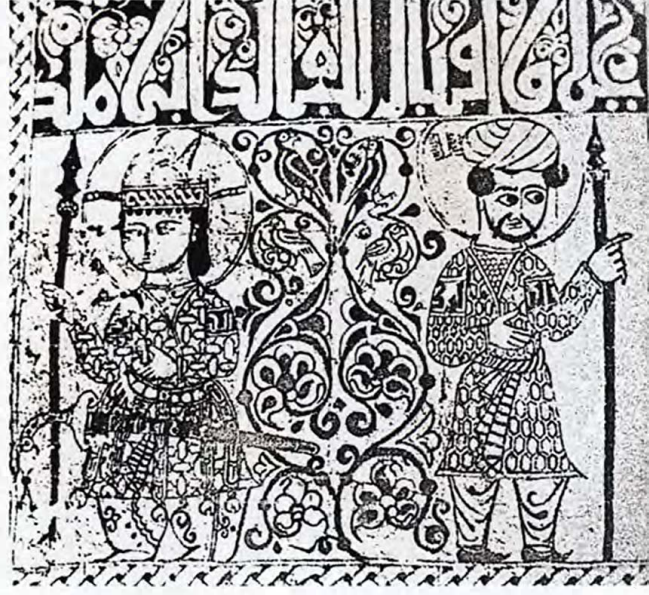
Kilikia Kapıları'nda pırsuya düşürülmekten korkmuşlardı. Oysa bu geçit, Haçlıların bilahare kullandıkları ve kışın karla kapanması pek muhtemel olan Kayseri ile Maraş arasındaki yoldan daha elverişliydi.

Esasen bu seçimin muhtemelen siyasi olan sebepleri Haçlılardan ziyade Bizans'ın menfaatlerine hizmet ediyordu. Özerk Ermeni prensleri Doğu Toroslar ve Soğanlı dağlarında hâlâ varlıklarını koruyor; Bizanslılar ise hâlâ büyük ölçüde Hristiyan Ermenilerle meskün Doğu Kappadokia şehirlerini geri almaya dair makul ümitler besliyorlardı. Buna karşılık, Toroslar'ın daha batısında yerleşik Ermeni prensleri Bizans aleyhtarı iken bazı Haçlı komutanları birçok Ermeni yöneticiyle çoktan ilişki kurmuşlardı.

Yerel Türk beyleri savaşmadan teslim olmadı ve Haçlılar Augustopolis olarak anılan yerde, daha önce Anadolu Selçuklu Sultanlığı'nın başına geçmek konusunda Kılıçarslan'a rakip çıkmış bulunan Hasan ya da Baltacı adlı komutanın emrindeki orduyu Eylül ortasında yendiler. Bereketli Zamantı Vadisi'nde bulunan ve muhtemelen bugün Pınarbaşı olarak anılan şehrin alınışını ise, *Gesta Francorum* şöyle kaydediyor:

Kappadokia'dan çıktıktan sonra çok güzel ve fevkalâde bereketli bir şehre vardık ki bizden evvel üç hafta boyunca Türkler burayı kuşatmış, lâkin fethedememişler. Biz gelir gelmez derhal ve memnuniyetle ellerimize teslim oldular. Pierre d'Aups isimli bir şövalye [Bizans ordusundaki batılı bir paralı asker], Tanrı, Kutsal Mezar, senyörler ve imparator adına şehrin savunmacısı olarak atanmasını rica etti. Şehri karşılıksız ona verdiler...

Haçlı ordusu ilerledikçe, Kayseri ve Kokson (Göksun) gibi birkaç yerde bırakılan Bizans garnizonları, Tatikios birliklerinin mevcudunu ciddi oranda düşürmekteydi. Yerel Ermeni desteğine rağmen, dağları aşarken müthiş zorluklarla karşılaşarak sayısız zayıat veren ordudaki savaş atları ile yük hayvanlarının kaybı ise bir felaketti. Birçok asker yiyecek alabilmek için teçhizatını para karşılığı satmaya çalışıyor, bazıları da insan sırtında taşınamayacak kadar ağır olması nedeniyle savaş teçhizatını kaldırıp atıyordu. Bir kuyrukluyıldızın

Fustat'ta bulunmuş, muhtemelen 11. ya da 12. yüzyıla ait bir resimli kâğıt parçasında, Fâtîmî ordusundaki askerlerden iki çeşidi temsil eden bir Türk ve bir Arap ya da Berberî savaşçı tasviri (Kahire İslam Sanatları Müzesi).

görünmesi de aç, yorgunluktan bitap düşmüş ve dinî heyecanla köpürmüş bu insanları çok etkilemişti. Bu arada, geride kalmış olanlar da Anadolu'yu bir ucundan diğerine geçen Haçlı ordusuna yetiştiler. Öte yandan, Maraşlı Ermeniler tarafından gerçekten iyi karşılanan Haçlılar bunun karşılığında, yola devam etmeden önce, Bizans yanlısı Ermenilerden Tatul adlı bir beyi yönetim için geride bıraktılar. Maraş şehrinin dostluğu, sadece Antakya kuşatmasında değil, Haçlı eyaletlerinin gelecekteki tarihsel gelişimi açısından da stratejik avantaj sağlayacaktı. Baudouin de Boulogne ve onunla birlikte gidenler de, ana Haçlı ordusuna Maraş'ta katıldılar.

Bu dağlarda direniş olmaması sayesinde Haçlılar birçok sefer kuvvetlerini tefrik edebilmişler ve Kuzey Suriye'nin içlerindeki Ariha'da bir Provanslı garnizon kurulmuştu. Yerel İslam kuvvetlerinin ne kadar hazırlıksız olduğunu gösteren bu durum ayrıca, Haçlıların elinde sadece 700 ilâ 1000 kadar savaş atı olduğuna dair rivayetlerin de sorgulanması gerektiğini göstermektedir.

1097 VE 1098 BAŞLARINDA ANADOLU'DAKİ HAREKÂT

Bu arada, Kilikia'yı istila eden Haçlıların işi daha kolay olmuş; ayrıca, Tarsus yakınlarında demirlemiş birkaç Flaman "korsan" gemisi bulmuşlardı. Bu gemilere, Kont Eustace de Boulogne'un hizmetinde olduğunu ileri süren ve yaklaşık sekiz yıldır Kuzeydoğu Akdeniz'de bulunan Guynemer de Boulogne komuta ediyordu. Bazı tarihçiler bu Flaman filosu-

nun, Mart 1098'e kadar bölgede kalmış olan Bizans hizmetindeki Anglo-Sakson filosunun bir parçası olarak tesis edildiği görüşündedir. Kuzey Avrupa ile Bizans arasında, Cebelitarık boğazı üzerinden doğrudan deniz seferleri, alışılmadık olsalar dahi, vukû buluyordu. Guynemer de Boulogne ile Edgar Atheling komutasındaki Anglo-Sakson mütecileri

Kuzeybatı Suriye'deki terk edilmiş Bara şehrinde Geç Bizans ve Erken İslam dönemlerine ait kalıntılar (Yazarın çektiği fotoğraf).

11. yüzyıl sonlarında yapılmış oymalı sütun başlığında, İtalyan tarzı ve muhtemelen elinde arbalet bulunan okçu tasviri (İtalya'nın Ravello kasabesindeki San Giovanni Kilisesi'nde; fotoğraf: Ian Peirce).

Manş Denizi'nden hareketle Doğu Akdeniz'e taşıyan gemiler muhtemelen savaş gemisi değil, İskandinav *knörr* veya İngiliz *buss* tipi gemilerdi. Bölgedeki savaş gemilerinin Bizans kadirgaları olması daha akla yakındır.

Küçük Haçlı kuvveti Kilikia'daki harekâtın ardından doğuya ilerledi; Baudouin de Boulogne, birbiriyle çekişen Urfalı Ermeni hiziplerin birinden aldığı yardım çağrısı üzerine bu şehre hareket ederken, Tancrede de komutasındakilerle beraber Mamistra'ya (Yakapınar) yaklaşmaktaydı. Samosata'daki (Samsat) Selçuklu garnizonlarından biriyle karşı karşıya gelmekten kaçınan Baudouin de Boulogne'un küçük ordusu 20 Şubat 1098'de Urfa'ya vardı. Şehrin hâkimi Toros Kurbalat Hetumyan, daha önce birkaç yıl süreyle Antakya valisi olarak da

görev yapan Bizanslı Ermeni Filaretos'tan Urfa'nın yönetimini devralmıştı. Baudouin'e çağrıda bulunan hizip Toros karşıtıydı ve muhtemelen onların da yardımıyla Mart 1098'de Toros'u deviren Baudouin, ilk Haçlı Urfa Kontu oldu.

Bizanslılar ve Müslümanlar

Birinci Haçlı Seferi, daha geniş kapsamlı bir harekâtın parçasıydı. Haçlılar Suriye'ye doğru ilerlerken, İmparator Aleksios da Batı Anadolu'yu Selçuklular ile diğer Türklerden geri almak üzere farklı manevralara girişiyordu.

İoannes Dukas yönetimindeki bir ordu Çanakkale yakınlarındaki Abydos'ta karaya çıkarak Çaka Bey'in haleflerinden İzmir'i geri almak üzere, kıyıdan güneye ilerledi. Bu orduyu destekleyen Bizans filosunun

11. ya da erken 12. yüzyıl Fâtîmî dönemine ait Mısır işi bir oyma ahşap panel üzerinde, başında çerçeveli miğfer ve elinde uzun kabızlı gürz olduğu halde ve atını çeken bir asker (Louvre Müzesi, Paris).

komutanı ise, Lesbos (Midilli), Khios (Sakız) ve Samos (Sisam) adalarındaki küçük Türk garnizonlarını kovmuş olan Amiral Kaspaks idi. Bizans kuvvetleri Efesos'a (Efes) yaklaşıncı, İzmir'in tahkimatı güçlendirildi. Bunun ardından, bizzat İmparator'un komuta ettiği bir Bizans ordusu da Sardis (Sart), Filadelfia (Alaşehir) ve Laodikeia'yı (Denizli) almak üzere içlere doğru ilerledi. Akabinde dağları aşan Bizanslılar bir önceki yaz Haçlıların geçtiği bölgeye vardılar.

Kılıçarslan Konya'yı tekrar almıştı belki ama, İmparator da Filomelion'da (Akşehir) karargâh kuruyordu. Ancak Aleksios, Selçukluların bir sonraki aşamada ne yapacağından emin değildi. Kılıçarslan Bizanslıların yeniden fetih harekâtına karşı mı duracaktı, Antakya'daki Selçuklu garnizonuna

destek mi sağlayacaktı, ya da sadece müstakbel başkenti Konya'yı mı elinde tutacaktı? Bütün bunların yerine, neredeyse Haçlılar bölgeyi terk eder etmez, Malatya'ya kimin hâkim olacağına dair Anadolu Selçukluları ile Dânişmendliler arasındaki eski çekişme, tekrar alevlendi.

Aleksios, Antakya'yı kuşatan Haçlılar'a iletilecek ikmal malzemelerini de bir yandan hazır etti. Bu esnada geri dönen Türkler Akşehir'deki Bizanslılarla Antakya çevresindeki Haçlıları irtibatla tutan karayolu bağlantısını kestikleri için, bunlar denizyoluyla iletildi. Gerçekten de geride kalmış olan bir grup Dan Haçlısı Akşehir yakınlarında Türk akıncıları tarafından helak edilmişti.

Tatikios, geri kalan kuvvetlerini Antakya'daki Haçlı kuşatmasından Şubat 1098 başlarında çekerek denizyoluyla Akşehir'deki imparatorun yanına döndükten sonra; Bizans gemilerine saldıran bir Pisa deniz filosuna karşı harekete geçen deniz gücüne komuta etmek üzere vazifelendirildi. Bizans gemilerinin ise, Landulf adlı başka bir Bizans subayının komutası altında olduğu anlaşıyor. Pisalılar aslında Haçlılara katılmaya gidiyorlardı ama, kendilerini Suriye kıyılarına çekilmek zorunda bırakan Tatikios ile Landulf tarafından bozguna uğratılınca Suriye'de Prens Bohemond'un hizmetine girdiler. Etienne de Blois Antakya kuşatmasından çaresizce ayrılıp Haziran 1098'de Akşehir'e vardığında Aleksios hâlâ oradaydı. Etienne, Haçlı ordusunun artık yok edilmiş olduğunu düşünüyordu ve onun bu tahmini, bir Selçuklu karşı saldırısı ihtimaline karşı savunmaya hazırlanmak gerektiğine dair Aleksios'u ikna etti. İlk müfrezeleri kaçırın bazı Haçlılar da Aleksios tarafından geri döndürülmekle birlikte, bunların bir kısmı "arkadaşlarının cesetlerini bulmak" ümidiyle yola devam ediyorlardı. Sonunda, arkada düşmanın işine yarayacak bir şey bırakmamak üzere civar her yeri yaktıran İmparator Aleksios, tüm nüfusunu Balkanlar'a gönderdiği Akşehir'den ayrılarak dağlardaki korunaklı bir uç karakoluna çekildi. Haçlılar'ın İmparator Aleksios tarafından "terk edilmesi" olarak kabul edilen bu durum bir dönüm noktası oldu ve karşılıklı güvensizlik giderek arttı.

Bu esnada ise, Selçuklu olsun-olmasın, bütün Suriye emirleri kısır çekişmelere dalmışlardı. Halep

emiri Rıdvan ile atabeyi Cenahüddевle, küçük Maar-retünnumân şehrini Antakya emiri Yağısıyan'dan 1096'da aldılar. Cenahüddевle, o yılın daha sonraki tarihlerinde, önceden kardeşi İlgazi ile birlikte Kudüs'ü yönetmiş olan Diyarbakır emiri Artukoğlu Sökmen ile Rıdvan'ın -Sökmen'in haraçgüzar olduğu- Dukak'a karşı giriştikleri müşterek taarruza katıldı; ancak harekât sona ermeden önce ayrıldı. Antakya emiri Yağısıyan o günlerde Rıdvan ile Cenahüddевle'nin arasını açmaya çalışıyordu. Şam emiri Dukak Halep topraklarını 1097'de istila etmişti ve şimdi de Cenahüddевle, Sökmen ile Rıdvan'ı yalnız bırakıyordu. Rıdvan'ın Kinnasrin yakınlarındaki bir çarpışmada zafer kazanmasının ardından Cenahüddевle karısıyla -Rıdvan'ın annesi- birlikte kaçıp, bilahare müstakil hükümdarına dönüştüğü Humus şehrine gitti. Bu defa Rıdvan ile ittifak yolunu seçen Yağısıyan, kızını Halep emirine eş olarak verdi. Ardından yeni müttefikler, Şam'a taarruz etmeden önce, Humus'u Cenahüddевle'nin elinden almak amacıyla Artukoğlu Sökmen'le birleştiler. Ancak bu üç müttefik, muhtemelen Humus ve Şam'a daha sonra taarruz etmek kararıyla, Şam yerine Arap yönetimindeki Şeyzer üzerine yürüdüler.

Müttefikler yaklaşan Haçlı ordusunun haberlerini Şeyzer kuşatmasını başlattıktan birkaç hafta sonra aldılar. Yağısıyan apar topar Antakya'ya geri döndü, ama ona katılmayı reddeden Rıdvan ile Sökmen olayları izlemek üzere kendi egemenlik bölgelerine çekildiler.

ANTAKYA KUŞATMASI

Yağısıyan, Haçlılar Elkim 1097'de topraklarına girdiği anda, yardım çağrısında bulunmak üzere oğlunu diğer emirlere gönderdi; ancak sonuç hayal kırıklığı yarattı. Ayrıca, Antakya halkının çokluk Hristiyan olması problemi de vardı. İbnülesir şöyle diyordu:

Yağısıyan ... [Haçlıların] yaklaştıklarını haber aldığı vakit, ahalinin bunu nasıl karşılayacağından emin değildi; o sebeple, Müslümanları şehir dışına gönderip onlara siper kazdırdı. Ertesi gün de işe devam etmek üzere Hristiyanları gönderdi ama gün sonunda Hristiyanlar işi bitirip evlerine dönecekleri vakit şehre girmelerine müsaade etmedi. 'Antakya sizindir,

Kuzeydoğu Suriye'deki Haseke'de bulunan ve hakkında pek fazla şey bilinmeyen Halid bin Vakkas kalesi. Surların, Selçuklu dönemi olan geç 11. veya 12. yüzyıla tarihlenebileceği düşünülüyor (Yazarın çektiği fotoğraf).

ama Frenklerle aramızda neler olup biteceğini görünceye kadar, onu bana bırakacaksınız' dedi. 'Çocuklarımızla kanlarımızı kim koruyacak' diye sorduklarında, 'Ben sizin adınıza onlara bakacağım' dedi. Böylece kaderlerine terk edildiler ve şehrin kuşatma altında olduğu dokuz ay müddetle bir Frenk ordugâhında yasadılar.

Yağısıyan, gerçekte sadece bazı Hristiyan önderleri şehirden sürmüş ve onların ailelerini koruyarak sözünü de tutmuştur. Bunun tam aksine, Bagras'ın Hristiyan halkı Haçlılar vardığında Türk garnizonundakilerin çoğunu katledip geri kalanları şehirden sürmüş; keza Artah halkı da aynı tutumu benimsemiştir.

Anadolu, Kıbrıs ve Kuzey Suriye arasında kalan denizler üzerindeki Hristiyan hâkimiyeti Antakya kuşatmasında hayati öneme sahipti. Bizans donanma desteğinin İstanbul'a dönmesi konusunda uzlaşmaya varılmıştı ve Bizans elindeki Kıbrıs'tan Haçlılara ikmal gemileri gönderiliyordu. Ancak istilacıların Saint Symeon (Samandağ) ve Lazkiye gibi limanlara da ihtiyacı vardı. Tarihçi Kemaleddin, muhtemelen Bizans hizmetindeki bir Anglo-Sakson filosuna mensup Hristiyan gemilerinin Kıbrıs'tan hareketle, 19 Ağustos 1097'de Lazkiye'yi derhal aldığını kaydeder. Ayrıca bu gemiler, görüldüğü kada-

2. 1097 Ekim sonu-Mayıs 1098: Antakya'daki Selçuklu garnizonu arkadan gelen Haçlılara pusu ve baskın düzenledi; ikmal konvoyları ile Samandağ'dan gelenlere de baskın yaptı.

5. 2/3 Haziran 1098: Antakya'nın güneyinde toplanan Haçlılar, ardından Dafne (Harbiye) istikametinde güneye yürüdüler. Süvari ve piyade birlikleri, gece karanlığından istifade ederek ayrıldılar.

6. 3 Haziran 1098: Geri dönen Haçlı süvarileri, atlarını bırakarak Habîbünnecâr Dağı'nın sırtlarına tırmandılar.

9. 3 Haziran 1098: Prens Bohemond, Firûz'un burcunu ele geçirdi. Ardından "on burç" ele geçiren askerleri Habîbünnecâr dağı'nın güney zirvesine sancak diktiler.

14. 8-14 Haziran 1098: Kürboğa'nın askerleri, şehir girmiş olan Haçlılara hisar üzerinden taarruz etti.

7. 3 Haziran 1098: Haçlı piyadeleri, Dafne istikametinden Antakya'nın doğu surlarına yaklaştılar.

8. 3 Haziran 1098: Godefroy de Bouillon komutasındaki kalabalık bir kuvvet hisardaki Selçuklu garnizonu tarafından geri püskürtüldü.

10. 3 Haziran 1098: Haçlıların Antakya'ya girdiğini öğrenen yerli Hristiyan halk Selçuklu garnizonuna hücum etti; garnizon Kale'ye kaçtı.

22. 28 Haziran 1098: Kürboğa'nın mağlubiyeti üzerine, hisardaki Selçuklu garnizonu teslim oldu.

13. 8 Haziran 1098: Haçlı kanat taarruzu, hisardaki Selçuklu garnizonuyla birleşmeye çalışan Kürboğa'yı durdurmada başarısız oldu.

HAÇLI KUVVETLERİ

İlk kuşatma, 21 Ekim 1097 - Şubat 1098

1. Tatikios ve Bizans ordusu
2. Prens Bohemond
3. Robert de Normandie, Robert de Etienne de Blois. Hugues de Vermandois
4. Raymond de Toulouse
5. Godefroy de Bouillon

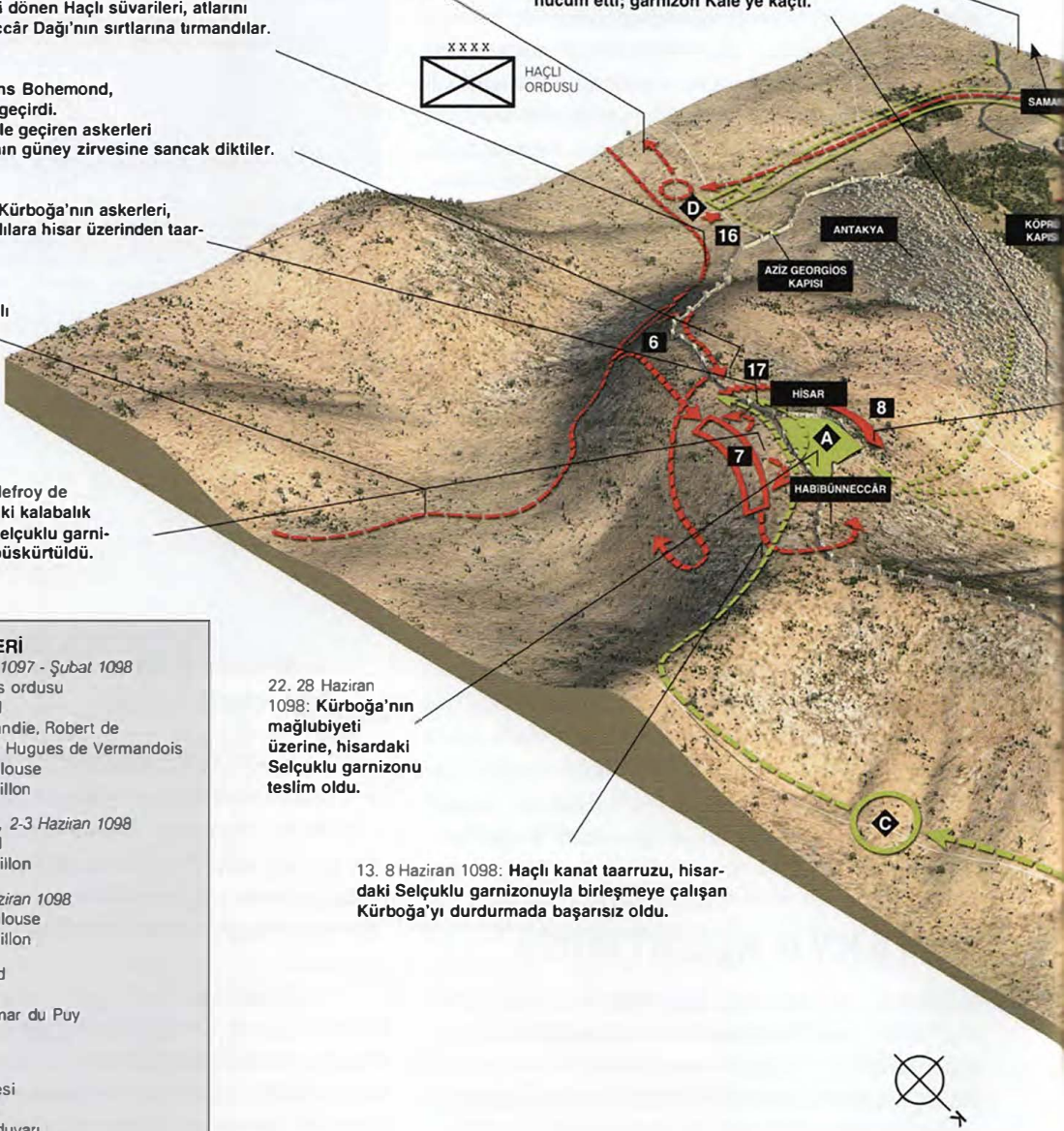
Şehrin ele geçirilmesi, 2-3 Haziran 1098

6. Prens Bohemond
7. Godefroy de Bouillon

Son çarpışma, 28 Haziran 1098

8. Raymond de Toulouse
9. Godefroy de Bouillon
10. Prens Bohemond
11. Renard de Toul
12. Piskopos Adhémar du Puy

13. Tombaz köprü
14. Malregard
15. Mahomerie kulesi
16. Tancrede kulesi
17. Haçlı savunma duvarı

ANTİOKHEİA (ANTAKYA) KUŞATMASI

Ekim 1097-Haziran 1098; kuzeydoğu yönünden görünüm. Haçlıların Antakya kuşatması, taarruz ve şehrin alınması. Kürboğa'nın ordusu hisarda direnmeye devam eden Selçuklu garnizonunu kurtarmak üzere yürümüş, ancak şehir dışında Haçlılara yenilmişti.

18. 28 Haziran 1098: Renard de Toul birliğı Aziz Georgios Kapısı çevresinde hareket halinde olan bir Selçuklu birliğini geri püskürttü.

16. 28 Haziran 1098: Köprü Kapısı'na karşı mevzilenmiş Selçuklu askerleri, Haçlıları gördükleri anda taarruza kalktılar, ancak Hugues de Vermandols'nın karşı taarruzuna uğradılar.

17. 28 Haziran 1098: Godefroy de Bouillon ve Kuzey Fransalılar, Köprü Kapısı dışında Selçuklu kuvvetlerine taarruz ettiler. İhtiyat kuvveti olan Prens Bohemond ancak Kürboğa'nın ordusu darbe aldıktan sonra taarruza geçecekti.

20. 28 Haziran 1098: Piskopos Adhémar du Puy ve Güney Fransa birliğinin bir bölümü Selçuklu kuvvetlerini kanattan çevirerek taarruz etmeyi denedi; ancak uğradıkları müfrez taarruzlar nedeniyle yavaşladılar.

19. 28 Haziran 1098: Selçuklu kuvvetleri, Köprü Kapısı dışındaki Haçlılara taarruz için harekete geçtiler. Bozguna uğrayan Selçuklu piyadeleri kuzeye çekildiler.

21. 28 Haziran 1098: Kürboğa'nın merkez ordusu ilerledi, ancak askerler, belki de bir kompo çerçevesinde dağılarak Kürboğa'ya ihanetle geri çekildi.

15. 28 Haziran 1098: Raymond de Toulouse, Selçukluların elindeki hisarı ablukaya aldı.

12. 5 Haziran 1098: Musul emiri Kürboğa komutasındaki Selçuklu kurtarma ordusu, ordugâhını Karasu yakınlarında kurdu.

4. Şubat 1098: Haçlı süvarileri, Göl Savaşı'nda (Antakya Gölü) Halep emiri Rıdvan'ı yendiler.

3. 1098 Şubat başı: Tatlikios ve Bizans ordusu imparator I. Aleksios'un yanına döndü.

1. 1097 Ekim sonu-1098 Şubat başı: Harım'deki Selçuklu garnizonu, Antakya'nın kuzeyindeki Haçlı mevzilerine baskın yaptı.

11. 3 Haziran 1098: Hisarın düştüğüne kanaat getiren Selçuklu emiri Yağısıyan Antakya'dan kaçtı.

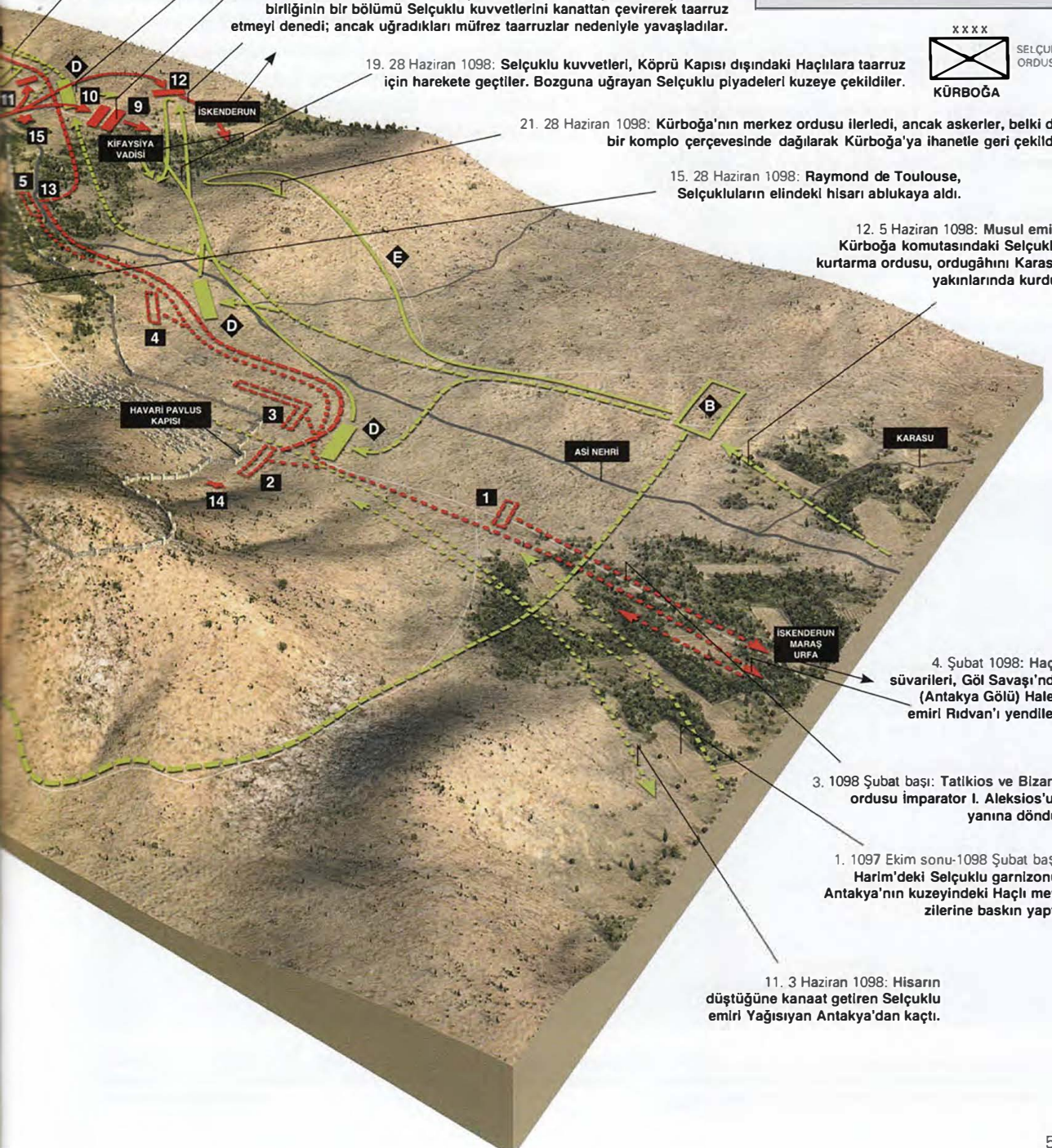
SELÇUKLU KUVVETLERİ

- A Selçuklu garnizonu
- B Kürboğa'nın ordugâhı
- C Kürboğa'nın doğu surlarına taarruz ettiği 8-14 Haziran 1098'deki geçici ordugâhı
- D Kürboğa ordusunun 28 Haziran 1098'deki birlikleri
- E Kürboğa'nın merkez ordusunun 28 Haziran 1098'deki mevzii

XXXX

SELÇUKLU
ORDUSU
KÜRBOĞA

rıyla Samandağ'ı da almışlardı. Ardından Guynemer de Boulogne 1097 yılının Ekim sonlarında, Bizans garnizonlarını şehirden atarak Lazkiye'yi devralırken, onun müttefiki Tancrède de Antakya çevresinde kuşatma tertibatı almış Haçlılara katılmak üzere kuzeydeki Aleksandretta (İskenderun) limanına doğru yola devam etti.

Silahlı askerler ve savaş malzemeleri taşıyan 12 kadirga ile *sandanum* tipi bir büyük yük gemisinden oluşan bir filo, Haçlılara destek sağlamak üzere 15 Temmuz 1097'de Cenova'dan hareket ederek, dört aydan biraz daha uzun bir sürede Samandağ'a vardı. Bu Ceneviz kadirgaları, Kudüs'ün düştüğü tarihe kadar, Haçlıların elindeki tek deniz gücü olacaklardı. Haçlılar Kasım sonu ve Aralık boyunca Orontes (Asi) Nehri üzerinde bir tombaz köprü kurarken, Harim kalesindeki Selçuklu garnizonundan gelebilecek saldırılara karşı korunabilmek üzere, kuşatma hatlarının sol kanadında "Malre-

gard" adı verilen bir savunma kalesi inşa ettiler. Harim'i ele geçirmeye yönelik daha önceki bir girişim ise başarısızlıkla sonuçlanmıştı.

Haçlıların morali kuşatmanın başlangıcında çok yüksekti. Etienne de Blois, ülkesinde bıraktığı karısına yazdığı bir başka mektubunda bir Fâtîmî heyetinin barış imzaladığını ve diğer pek çok yerde olduğu gibi Antakya'da da kısa sürede zafer beklediğini beyan ediyordu. Etienne, ordunun yaklaşan kış aylarında ikmal sıkıntısı çekmesinden de endişe etmiyordu. Ocak 1098'de Antakya önlerinde yazdığı bir mektupla, Avrupa'dan takviye talebinde bulunan sürgündeki Bizanslı Kudüs Patriği ise, Haçlıların halihazırda beş muharebe kazanmış ve 40 şehir ile 200 kale almış olduklarını; mevcutlarının "kuru kalabalık hariç tutulduğunda" 100.000 zırhlı adam olduğunu öne sürüyordu. Ordu gerçekten büyüktü, ama onun yazdığı kadar da değildi.

Hastings savaşında Anglo-Saksonlara hücum eden Norman şövalyeleri Bayeux Halısı'nda betimlenmişler. Hem omuz hizasından fırlatılan, hem de koltuklanan mızraklar net bir şekilde görülüyor (Halı Müzesi, Bayeux).

Gerçekte ise, müteakip kış çok şiddetli geçmişti. Kuşatmadan ileri gelen zayıflık azdı ancak çok sayıda asker hastalandı ve bunların birçoğu öldü. Eli silah tutamaz hale gelenlerin sayısı hastalık yüzünden artmış; Anadolu'da uğranan at ve teçhizat kaybı sebebiyle ise pek çok asker "kifayetsiz" hale düşmüştü. Bu şekilde, sözümona "yoksul" pek çok Haçlı gerçekten de sefil oldu. Onlarca kişinin açlıktan telef olduğu bu zor dönemde derebeysiz bir Norman şövalyesi komutasındaki iyi teşkilatlı bir "yoksullar" çetesi olan *Tafurlar* ortaya çıktı. Erkek-kadın demeden pek çok Haçlı Antakya havalisinden yiyecek toplama seferlerine çıkıyordu, ancak tıpkı limanlardan kuşatmacılara giden levazım konvoyları gibi, bu toplayıcılar da Antakya civarında kol gezen İslam birliklerine karşı koruma sağlayacak askerlere ihtiyacı duyuyorlardı.

Bu arada, görüldüğü kadarıyla bolca ikmal alabilen Antakya'nın surları içinde hayat kolaylaşmıştı.

Paris'teki St. Denis Kilisesi'nin pencerelerine ait kayıp vitraylardan birinde yer alan "Antlokheia (Antakya) surları önünde Kürboğa'nın ordusunun yenilmesi" sahnesinin 18. yüzyıl başlarına ait çizimi. Aslında Haçlıların bu savaşta çok az sayıda atı vardı.

Kuzey Suriye'de, Fırat nehrine tepeden bakan erken Ortaçağ dönemine ait Rakka Sarayı kalıntılarının, 1971'de arkeologlar tarafından kazılmaya başlamadan önceki görünümü (Yazarın çektiği fotoğraf).

Doğu surları ve hisarı vasıtasıyla giriş-çıkış yapılabilen Antakya'yı Haçlılar kadar büyük bir ordu bile tam ablukaya alamıyordu. Selçuklu garnizonu, Haçlı kuşatma tertibatına zarar vermek ve Samandağ ile İskenderun'dan gelen ikmal konvoylarının yolunu kesmek için huruç edebiliyordu.

Atlar da dahil her türlü noksanlıkla boğuşanlar kuşatmacılardı. Kuzeyli komutanlardan daha varlıklı ve tedarikli olan Raymond de Toulouse, çok sayıda şövalyeye yeni at satın alınması için 500 mark bağışladı. Bu atların nereden temin edildikleri ise bilinmemektedir: Belki yerel Hıristiyanlardan satın alınmışlar belki de Bizanslılar tarafından Kıbrıs'tan sevk edilmişlerdi. Kuşatmacılar aynı şekilde, karşı istihkâm inşasında kullanılacak kereste sıkıntısı da çektiklerinden, Tancrede'in Aziz Georgios kapısı karşısındaki başarısız gözetleme mevzii moloz ve topraktan inşa edilmişti. Tancrede Kulesi olarak anılan daha dayanıklı bir istihkâm daha sonra, Nisan 1098'de inşa edildi.

11. yüzyıl sonlarına ait, Avrupa'daki en erken tarihli arbalet kullanımı betimlemelerinden biri. Yay, bir iblis tarafından geriliyor yahut kuruluyor (Toulouse St. Sernin Katedrali; yazarın çektiği fotoğraf).

Kuzey Irak'taki müstahkem Ortaçağ şehri Amediye yakınlarında, geç 11. ya da 12. yüzyıldan kalma köprü (Yazarın çektiği fotoğraf).

Bizanslılarla ilişkiler giderek bozuluyordu; ancak Bizans karşıtlığı Haçlı komuta kademesinden ziyade erat arasında yaygındı. Aslında Tatikios, garnizonun dışarıyla irtibatını kesmek için kuşatmayı şehre daha yaklaştırmayı önermişti, ama Haçlı komutanları, bunun huruç harekâtlarına karşı kendilerini daha savunmasız kılacağını belirterek mevcut durumu korudular. Şubat başında Tatikios'un mevzii hâlâ tutulamaz vaziyette olduğundan, Bizanslı general birlikleriyle beraber Samandağ'a çekildi ve oradan da imparatora katılmak üzere denizyoluyla Akşehir'e gitti.

Kuşatmayı yarmaya yönelik ilk ve biraz da gevşek girişim Şam emiri Dukak ile Hama emiri komutasındaki küçük bir ordunun, Prens Bohemond ve Robert de Flandre komutasındaki denk büyüklükte

Güney İtalya, Sicilya, Bizans toprakları yahut Fâtîmî Mısır'da yapılmış olmaları muhtemel oyma fildişi satranç taşları.

bir tedarik birliği tarafından 31 Aralık'ta dağıtılmasıyla sonuçlandı. Daha sonra, Şam ve Hama birlikleri kuzey yönünde ilerlerken, Haçlı tedarikçileri Ariha'daki ileri karakollarına geri döndüler. Dukak, Antakya ile Halep arasındaki Harim'de toplanan kurtarma ordusuna katılmaya gidiyordu. Harim'deki garnizon, Antakya çevresindeki Haçlı mevzilerine Ekim sonlarından itibaren zaten taciz baskınları yapmaya başlamıştı. Şimdi ise, Halep emiri Ridvan ile Diyarbakırlı Artukoğlu Sökmen'in kuvvetleri burada toplanıyordu. Yakında Dukak ile Hama emirinin birliklerinin de katılımıyla oluşacak orduya Ridvan komuta edecekti.

Pek uyuşmayan bu müttefikler daha sonra Antakya'ya yürüdükleri vakit, 8 ya da 9 Şubat 1098'de, Antakya Gölü kıyısındaki muharebede kesin bir yenilgiye uğradılar. Haçlıların yerel Ermeni müttefikleri ise Harim'i işgal ettiler. Selçuklu garnizonu tahliye ettiği kaleyi ateşe vermişti, ama Hristiyanlar orada çok sayıda askerî teçhizat ve at ele geçirdiler. Tancrède'in askerlerinin bu ganimetler sayesinde yeniden teçhizata kavuştukları düşünülürse, küçük

Haçlı müfrezelerinden birinin çok geçmeden İslam silah, zırh ve atlarını kullanmaya başlamış oldukları söylenebilir.

Haçlıların gönderdikleri ve artık pek o kadar da iyimser olmayan mektuplarda, karşılaşılan gerçek güçlükler yazıyordu. Antakya kuşatması, tamamlanmamış bir ablukadan, şehir çevresindeki çatışmalardan ve müdafa ile taarruz hatlarının manevraları arasındaki düellolardan ibaretti. Esirlere yapılan muamele bazen çok gaddarca olabiliyordu: Tancrède, boyunlarını vurdurduğu bazı Türk esirlerin kesik kafalarını kilise vergisi olarak Piskopos Adhémar'a gönderiyordu. Türk garnizonu da ihanet ettiklerine kanaat getirilen Hristiyanların kafalarını surlara asıyor ve esirleri fidye karşılığı geri alma çabaları da görüldüğü kadarıyla boşa çıkıyordu.

Bir başka küçük filo 4 Mart 1098'de, Samandag'a geldi. "İngiliz" diye tarif ediliyordu ama halihazırda Bizans komutasında olan Anglo-Sakson filosu değildi. Bu yeni kuvvet, normal şartlarda seyre kapalı olan kış mevsiminde de sefere devam ederek olağanüstü bir kararlılık göstermişti. Gemilerden bazıları, İtal-

yan gönüllüleri almak üzere Cenova ve Pisa'ya uğrar-ken diğerleri doğrudan gelmiş olmalıydı. Birkaç gün sonra Haçlılar, kuşatmacılarla sahil arasındaki iletişimi kesmek üzere garnizonun baskın yapabileceği bir açık noktayı kapatmak düşüncesiyle, Antakya'nın Köprü Kapısı dışında yeni bir burç inşa etmeye karar verdiler.

Antakya'nın nihai düşüşü garnizondaki subaylardan birinin ihaneti sonucu gerçekleşti. Savunmacılar, güneydeki Tancrede Kulesi'ne bakan Aziz Georgios Kapısı'nın yanı sıra, Haçlı mevzilerinin karşısındaki kuzey ve batı surları boyunca da mevzilenmişlerdi. Hisar ile aşağısında yer alan şehrin irtibatı aradaki kayalıklar yüzünden zor olsa da, güvenilir bir kuvvet hisarda konuşlanmıştı. Ayrıca, Antakya'nın geri kalan sur, kule ve yan kapıları da gözardı edilmiş olamazdı. Yağısıyan belki de bu noktaları daha az güvenilir askerlere emanet etmek hatasına düşmüştü.

"Zırhbâf [zırh imalatçısı]" olarak tanınan Firûz Zerrad adlı bir subay, anlaşıldığına göre bir burç, yan kapı ve şehrin güneydoğusunda uzanan bir surun savunmasından sorumluydu. Şehirde belli bir ağırlığı olan Firûz, muhtemelen sonradan Müslüman olmuş bir Ermeniydi. Bohemond, Papa Urbanus'a gönderdiği Eylül 1098'de bir mektupta şöyle diyordu:

Ben Bohemond, bana şehri hıyanetle teslim edecek olan bir Türk ile anlaşma yaptım ve İsa'nın çok sayıdaki askerlerinin yardımı ile, tan yerinin ağarmasına az bir vakit kala surlara kuşatma merdivenleri dayadım ...

Haçlı savaşçıların çoğu, 2 Haziran'da şehrin güneyinde toplandı ve ardından, sanki çapula çıkmış gibi Dafne'ye (Harbiye) yürüdüler. Ancak Haçlı süvari ve piyadeleri, gece Antakya'ya dönmeden evvel ikiye ayrıldılar. Geride kalan atlılar Aziz Georgios Kapısı'nın hemen güneyinde atlarından inerek Habîbünnecâr (Silpios) Dağı'nın sırtını doğuda kesen Zuyba Vadisi'nin yalçın koyasına tırmandılar. Haçlı piyadeleri ise, muhtemelen Harbiye'den gelen bir doğrudan bağlantı yolunu izleyerek Antakya'nın doğu suruna yanaştılar.

Prens Bohemond komutasındaki küçük bir Haçlı kuvveti, Firûz'un kumanda ettiği burcu 3 Haziran

Musul'daki 12. yüzyıla ait saraydan geriye, sadece Dicle'ye bakan bu kabul salonu ya da taht odası kalmış. (Yazarın çektiği fotoğraf).

günü sabaha karşı ele geçirerek, geri kalan askerlerin savunma hattından geçişini sağlamak üzere bir yan kapıyı açtı. Godfrey de Bouillon komutasındaki daha büyük bir gücün hisara yaptığı saldırı ise geri püskürtüldü. Gün doğumuna kadar "on burç" alan Bohemond'un adamları Habîbünnecâr Dağı'nın güney doruğuna bayrak diktiler. Antakya'da kalmış olan Hristiyan nüfusun şehir garnizonuna hücum etmesi, kuşatma başında Yağısıyan tarafından şehirden sürülen Hristiyanların sadece cemaat önderleri ve sadakatleri şüpheli kişilerden müteşekkil olduğunu gösterir. Belli ki hisarın düştüğünü zanneden Yağısıyan şehirden kaçtı, fakat İdlîb'in kuzeyindeki Ermeni çeteleri tarafından öldürüldü. Haçlıların

şehre girmesiyle yamaç yukarı hisara kaçan garnizon askerlerinin çoğu kayalara tırmanırken öldürüldüler. Habîbünnecâr Dağı'ndaki Haçlıların hisarı almayınca kuzeydeki Demir Kapı'dan şehre girdikleri neredeyse kesindir.

Antakya'nın alınmasıyla ilgili en şahsi öykü, bir görgü tanığının ifadesini etrafa yaymak üzere Lucca şehri adına kaleme alınmış bir mektupta yer alır. Bruno di Lucca adlı bu şahıs şöyle bildiriyordu:

Birbiriyle akraba dört Antakyalı beyzade, Bohemond'a, Robert Curthose'a ve Flandra kontu Robert'e, sehir Haziran'ın ikinci günü teslim etmeye söz verdiler. Lâkin bütün prenslerimizin ortak kanaati üzerine ordunun tamamını gece yarısı, Türklerden habersiz surlardan gecirdiler. Sabah vakti, Antakya halkı sadece adı geçen üç prens içeri almak üzere kapıları açtığında ... bütün adamlarımız hep birlikte içeri daldı. Muazzam gümbürtü koptu. Adamlarımız, en yüksek hisar haric bütün müstahkem noktaları ele geçirdi. Türklerle gelince, bazıları öldürüldü, bazıları da sarp kayalıklardan aşağı atılarak helak edildiler.

Tüm kaynaklar, Antakya'daki katliamın altını çizer, ki Prens Bohemond da bizzat kaydetmiştir: *"Karılarını, çocuklarını ve kölelerini, altın, gümüş ve diğer mallarıyla beraber alıkoymuk."*

Antakya'yı savunanlara kuşatma boyunca destek ve yardım sağlamaya çalışan Bağdat'taki Abbasi Halifesi, Büyük Selçuklu Sultanı Berkıyaruk'u da takviye göndermesi için sıkıştırdı. Ancak, Sultan'ın kendi kuvvetleri Doğu İran'da seferde bulunduklarından, Musul emiri Kürboğa'ya Antakya'yı kurtarma emri verdiği rivayet edilir. Esasen Kürboğa ile Berkıyaruk'un ilişkileri gerilimliydi ve Musul emiri şehir yakınlarında kuvvetlerini toplayıp batıya ilerlediği vakit kendi inisiyatifıyla hareket etmiş de olabilir.

Nihayet "Türküyle, Arabıyla Suriye orduları", Halep emiri Rıdvan hariç, Kürboğa'ya Halep yakınlarında katıldı. Rıdvan'ın neden katılmadığına dair çeşitli rivayetler bulunmakla beraber, Dukak ile keskin bir rekabet içinde bulunduğundan; kıdemli komutanları arasında Dukak'ın bulunduğu bir orduya katılmayı güvenli bulmamış olması muhtemeldir. Ancak yine de Rıdvan, kuvvetlerin kendi

10. ya da 11. yüzyıldan kalma Mısır işi seramik bir lambanın tabanı (Study Koleksiyonu, Victoria & Albert Müzesi; Londra; yazarın çektiği fotoğraf).

topraklarında biraraya gelmesi için gereken izni vermişti.

İslam kuvvetlerinin toplanma yeri olan Kinnassrin yakınlarındaki Mercıdabık; atların otlatmasına müsait çok geniş çayırlara sahip bulunması hasebiyle çok uzun süreden beri geleneksel bir teksif noktasıydı. Lâkin Kürboğa oraya varmadan önce, Urfa'yı Kont Baudouin'den geri alma girişi-

1057 tarihinde nakşedilmiş bir Ermeni İncill'inde yer alan "İhanet" betimlemesi (Ms. 362.G; Patriarchal Kütüphanesi, Ecmiadzin).

minde bulundu. Başarısızlıkla sonuçlanan bu üç haftalık kuşatma zarfında Haçlılar Antakya'yı aldılar. Öte yandan, Kürboğa yol boyunca kendisine katılan başka Selçuklu emirleri ile çok etkileyici hale girmiş bir orduyla Mercidabık'a varmıştı. Humus, Şam ve Diyarbekir'den gelen başka müfrezeler de Mercidabık'ta Musul emirine iltihak ettiler. Bu birleşik ordu, Demir Kapı'dan geçen Asi Nehri'ne muhtemelen 5 Haziran'da ulaşarak, Haçlı hâkimiyeti altındaki Antakya'ya dört gün gecikmeyle varmış oldu.

Bazı tarihçiler, gereğince bineğe sahip Haçlı şövalyesi sayısının o tarihte 100-200'e düştüğü tahmininde bulunur; diğerleri ise piyadelerle birlikte yaya savaşmak zorunda kalmıştır. Bu abartılı bir tahmin olabilir ama Kürboğa'yla savaşan Haçlı ordusunun büyük bölümü yayaydı. Bu durum, şövalyelerin etkinliğini elbette bütünüyle ortadan kaldırmamış, ancak sınırlandırmıştır.

Gesta Francorum'a göre, aralarında "boyluboyunca pas tutmuş berbat bir kılıç, işe yaramaz bir ahşap [bileşik tipte olmayan] yay ve kifayetsiz bir mızrak" da bulunan bazı ganimet Haçlı silahları muharebeden önce Kürboğa'ya gösterilmişti. Bunun yanı sıra Bizans, Haçlı ve Ermeni ittifakı Antakya'nın alınmasından sonra çözüldüğü için, Haçlı ordusu şimdi tek başıyandı.

Açıkça ümitsiz vaziyetteki Haçlıların herşeye rağmen kazandıkları bu muharebe çok çarpıcıdır. Hatta bazı Haçlı komutanlarının, memleketlerine dönmelerine izin verilmesi şartıyla, savaştan önce Kürboğa ile anlaşmaya teşebbüs ettiklerini de İbnülesir kaydetmiştir. Ancak Haçlı ordusunun büyük çoğunluğu, "Kutsal Mızrak" denen nesnenin 14 Haziran'da bulunmasıyla iyice coşmuş olan bir dinî vece içerisindeydi. Zaferi aktarırken bu nesnenin önemini vurgulayanların daha geç tarihli kayıtlar olduğu açıktır. Zengini ile yoksulu arasındaki ayrımın bu olağanüstü atmosferde kaybolduğu Haçlı ordusu din ile kamçılanan bir gürüha dönüştü.

Bahtsız Kürboğa ise, basitçe ifade etmek gerekirse, kısır Selçuklu iç çekişmeleri sebebiyle birçok mütfeki tarafından terk edildi. Ordusu içindeki Türkler ve Arapça konuşan kentsoylular arasında güvensizlik, Türkmen ve Arap aşiret savaşçıları ara-

Suriye'de, Maarretünnumân'daki Cuma Camii'nin avlusunda bulunan şadırvan. Burada görülenlerin çoğu Birinci Haçlı Seferi öncesinde yapılmıştır (Yazarın çektiği fotoğraf).

sında ise gerilim vardı. İçten bölünmüş kuvvetlerini disipline sokmaya çalışan Kürboğa, ihtimaldir ki, istilacıları yenebilirse diğer tüm Selçuklu emirlerini de sancağı altında birleştirebileceğine inanıyordu.

Kürboğa'nın ordusu Antakya'nın kuzeyindeki Karasu Deresi yakınında, muhtemelen bugün hâlâ var olan bir pınar ya da kuyunun çevresinde 5 Haziran'da ordugâh kurdu. Askerleri ise, 7 Haziran'a kadar, Haçlı uç karakollarını şehir içine çekilmeye zorladılar. Cesim bir kuvvetin başına geçen Kürboğa, halen hisarı tutmakta bulunan Selçuklu garnizonuyla irtibat kurmak üzere, ertesi gün tepelere yürüdü. Haçlı kuvvetlerinin bir çevirme taarruzu bunu engellemeye yetmeyince, Selçuklu askerleri sonraki birkaç gün boyu hisardan hareketle şehri geri almaya çalıştılar. Yalçın kayalıklar üzerinden ilerleyeme-

dikleri için surlar boyunca saldırarak mücadele ettiler, ancak Haçlılar surların neredeyse hemen içinde, hisarın güneyinden kayalıkların ucuna kadar uzanan sağlam bir taş duvar örmüşlerdi. Bu duvar, Türklerin mevzilenen Haçlıları surlar üzerinden muhasara altına almasını engelledi. Çabalamaktan vazgeçen Kürboğa geride kalan askerlerinin kuşatmayı tamamladığı şehrin dışındaki düşük rakımlı bölgeye 14 Haziran'da geri döndü. Birliklerden birini Aziz Georgios Kapısı'nı tutmak üzere gönderen Kürboğa, Haçlıların da yaptığı gibi, kuzey ve batı surlarında kuvvetlerini toplamıştı.

Kürboğa'nın Yenilgisi

Haçlılar Kürboğa'ya açıktan meydan okuma kararı aldığında, nezaret eden komutan Prens Bohemond'du. Haçlıların bu kararı almasında içine girdikleri dini vecd kadar çektikleri ikmal sıkıntısı da etkili olmuştu. çok zorlu bir çarpışma bekleyen Bohemond, Haçlı kuvvetlerinin büyük bölümünü ihtiyata alarak geri çekti. Bu arada, Raymond de Toulouse ile Provans müfrezesinin bir bölümü, hisardaki garnizonun müdahale edememesini sağlamak üzere Habibünneccâr Dağı'nda kaldı.

Codefroy de Bouillon komutasındaki Haçlı ordusunun büyük bölümü ve diğer Fransız birlikleri 28 Haziran 1098 günü erkenden Köprü Kapısı'ndan çıktıklarında, karşılarında konuşlanmış Türk birliklerinin hücumuna uğradılar. Sadece Hugues de Vermandois'nın bir karşı saldırı gerçekleştirebilmiş olması, at sahibi Haçlı şövalyelerinden çoğunun onun komutasına verildiğine işaret eder. Kürboğa Türk saldırısını sona erdirdi; ancak bu, Hugues de Vermandois'nın karşı darbesi üzerine alınmış bir karar gibi görünmemektedir. Bazı kaynaklar, hepsini birden ortadan kaldırabilmek için, Kürboğa'nın bütün Haçlıları Antakya dışına çıkarmak istediğine işaret eder; böylelikle, kırılğan bir ittifakı etkileyecek gerilimli bir kuşatmayı sürdürmekten kaçınılmış olacaktı. Ancak bu, taktik açıdan zekice bir karar olmakla beraber, siyasi açıdan yanlış değerlendirilmelere dayanıyordu.

Bir yüzyıl sonra yazan İbnülesir'e göre, Humus hakimi Cenahüddevle ile Diyarbakır, Suruç ve Kudüs'ü almış olan Artukoğlu Sökmen pusuya yat-

Erken 12. yüzyıl işi "ihanet" betimlemesinde yer alan bronz asker figürü (Belçika'nın Liège kentindeki St. Barthélemy Kilisesi).

mışlardı. Kürboğa'nın sadece başlangıçtaki saldırıyı durdurma kararıyla yetinmeyip, Haçlıları bu pusuya çekmek üzere geleneksel sahte geri çekilme taktiği planlamış olması mümkündür. Cenahüddevle ile Sökmen belki de, Köpek ve Aziz Pavlus kapılarının dışında mevzilenmişlerdi. İbnülesir, adı meçhul

Suriye kıyılarının üç kilometre açığında, Tartus şehrine bakan Arvad adası (Yazarın çektiği fotoğraf).

Geç 11. ya da erken 12. yüzyıla ait Norman işi oyma sütun başlığında, mızrak ve büyük yuvarlak kalkan kuşanmış piyadeler (Fransa'da, Rucquerville köy kilisesi; yazarın çektiği fotoğraf).

diğer "asi emirlerin" harp meydanından kaçmak için bu geri çekilmeyi fırsat bildiğine işaret eder, ancak Humus ve Kudüs emirlerinin en son kaçanlar arasında olduğunu belirtir. İbnülesir şöyle devam eder:

Müslümanlar arasında azmini tek muhafaza eden, Allah rızası kazanmak için ve şehadet mertebesine ermek hayaliyle harb etmeye Kutsal Topraklar'dan [Filistin] gelmiş olan tek bir müfrezeydi.

Böyle dini şevki olan gönüllülerin neredeyse tamamı piyade olduğundan kaçabilme şansları da pek azdı.

Düşmanları geri çekildiği için, Bohemond da tüm kuvvetlerini harekete geçirmede. Haçlıların çoğu yaya olduğundan, Türklerin peşinden gitmek zaten çok güç olacaktı. Aziz Georgios Kapısı'nı tutan küçük Selçuklu birliği, Köprü Kapısı'ndaki birliğe destek verebilmek için ortalıkta dolanıyordu. Bu askerler Haçlı ihtiyatındaki Renard de Toul birliği tarafından geri çekilmeye zorlandılar. Bu esnada Selçuklu süvarileri, belki Piskopos Adhémar'ın çevirme teşebbüsünü engellemek üzere belki de Kürboğa'yı yüzüstü bırakma tertibinin bir parçası olarak, Haçlı hattına dik bir rotada ilerlediler. Adhémar'ın Güney Fransa birliği, bu kademeli ufak taarruzlarla yavaşladı. Bu durum da, İslam piyadelerinin çoğunu artık ilerletmiş olan asıl Haçlı ordusu ile karşı karşıya bıraktı.

Muhtemelen tam bu aşamada, bağnazlıkla ateşlenmiş bazı Haçlılar, "Hristiyanlara yardıma gelen cennet savaşçılarının komşu tepelere gökten indiklerini" gördüler. Düşmanın anlaşılmasız şekilde ortadan kayboluşunu açıklayan bu çeşit hikâyelere, belli ki sonradan vurgu yapılmıştır. Olayların gerçekte tam olarak nasıl geliştiğini saptamak imkânsızdır; öte yandan görüldüğü kadarıyla, geri çekilen Selçuklu piyade müfrezeleri Kifaysiye Vadisi'ni aşarak alçak bir tepede konuşlandılar. Hemen akabinde kovalanmaya başlanan bu adamlardan bazıları, muhtemelen giderek intizamsızlaşan ricatleri esnasında, peşlerinden gelen Haçlıları yavaşlatmak amacıyla kurumuş otları ateşe verdi.

Piskopos Adhémar müfrezesi, büyük ihtimalle, ilerleyen Kürboğa kuvvetlerinin kanadını tehdit edecek şekilde Kifaysiye Vadisi'ne ulaştı. Bundan sonra neler olduğu daha da belirsizdir. Ya Kürboğa'nın ardından gelenler Müttefik ordusunun büyük kısmının meydanı terk ettiğini görünce panik içinde geri çekildiler, ya da bazıları gerçekten Kürboğa'ya karşı kurulan ihanet komplosuna dahildi. Ancak Kürboğa

Belki de erken Selçuklu Türk yönetimi döneminde kayalara oyularak inşa edilmiş olan bir Kapadokya Kilisesi'nde bulunan ve 11. yüzyıla tarihlenen duvar resminde savaşçı bir aziz, muhtemelen Aziz Georgios betimlenmiş (Göreme'deki Yılanlı Kilise; yazarın çektiği fotoğraf).

müfrezesi kendi gılam ya da memluk muhafızları ile süvarileri tarafından terk edildikleri takdirde muhtemelen pek az kaçış umudu kalacak Türkmen aşiret savaşçıları ve şehir milislerinden müteşekkildi. Her ne oldu ise, ordugâhını ateşe veren Kürboğa apar topar geri çekildi. Müttefik ordunun çöküşünü izleyen ve belki de Raymond de Toulouse tarafından tuzağa düşürülmüş bulunan Antakya hisarı garnizonu ise teslim oldu.

Kürboğa'nın ordugâhını ele geçiren Haçlıların, geride kalanları katlettikleri rivayet edilir. Bizzat Bohemond, Kürboğa'nın muhtemelen kömür haline gelmiş çadırını hatıra olarak ülkesine gönderdi. Öte yandan *Gesta Francorum*, çok sayıda seçkin gılam askerinin ele geçirildiğini aktarıyor: "*Agulani sayısı üç bin vardı. Hem de kendileri atları baştan ayağa demir cebe* [savaşçı ve at için lamel zırh] *ile kaplı oldukların-*

dan ne mızrak ne ok ne de başka silahtan korkuyorlardı" Bunlardan bazıları Hristiyanlığa geçti ve muhtemelen, Antakya'da ya da Kürboğa'nın ordugâhında ele geçirilen bazı Yahudiler gibi, Birinci Haçlı Seferi'nin ilerleyen safhalarında tekrar ortaya çıktılar.

KUDÜS'E YÜRÜYÜŞ

Kutsal Topraklar'dan gelmiş çok sayıda yaya İslam askerinin Antakya önünde ölmesi, Kudüs'te hem siyasi hem de askeri etki yaratacaktı. Selçuklu Türk yönetimi Filistin'de pek sevilmediği gibi Artukoğlu Sökmen de piyadelerini terk ettiği için rahatlıkla suçlanabilirdi. Fâtımî yönetimi Selçuklular'ın içinde bulunduğu zor durumdan istifade etmeye karar verdi ve böylece Başvezir Efdal, Kudüs'ü fethedecek olan askerlerinin başına geçti.

İbn Kalânisi'ye göre, ordugâhını kuran Efdal, Artukoğlu Sökmen'den "Kudüs'ü savaşı ve kansız teslim etmesini" istedi. Türkler bunu kabul etmeyince, kuşatmacıların "çok sayıda mancınık" ile taarruz ederek surları yıkması üzerine Sökmen teslim oldu. İbnülesir, mücadelenin altı haftadan daha uzun sürdüğünü ifade eder ve Efdal'ın mancınıklarının taştan örülü tahkimatı parçalayabilmiş olması, genel kanının aksine, bir çeşit "katapult"un daha önceki çağlarda da kullanılmış olduğuna işaret eden kanıtları güçlendirmektedir. Bu olaylara tanık olan Makrizi'nin, Efdal için "*Mukaddes Şehir'i Ermenilerden kurtardı*" diye yazması, Selçuklu garnizonunda Hristiyan Ermenilerin mevcudiyetine işaret ediyor olabilir.

Selçuklu komutanlarına iyi davranıldı ve Şam üzerinden Fırat'ı aşarak Artukluların elindeki bir başka merkez olan Suruç'a serbestçe gitmelerine izin verildi. Efdal ordusunu Mısır'a geri götürdü, ama İftihârüddeve'yi Sudanlı piyadeler ile 400 kadar seçkin Arap süvariden oluşan küçük bir garnizonla birlikte Fâtımî emiri sıfatıyla Kudüs'te bıraktı. İftihârüddeve'ye, hasarlı surların onarımı konusunda da talimat verilmişti. Sür şehri, hain bir emirin elinden 1097'de geri alınmış ve Sayda (Sidon) surları da 1098'de onarılmıştı. Keza 1098'de, Akkâ'daki Fâtımî garnizonunda muhtemelen Ermeni askerler de bulunuyordu ki bunların subaylarından Tell Beşir eşrafi mensubu Behramül-Ermeni'nin sonradan

ANTAKYA SURLARI ÖNÜNDE MUHAREBE (s. 62-63)

Haçlı ordusu Prens Bohemond'un komutasında Antakya'dan çıktığında, Selçuklu komutanı Kürboğa adamlarına taarruz etmemelerini emretti. Düşman ordusunun tamamının Antakya surları dışına çıkmasını bekleyeceklerdi. Muhtemelen klasik sahte ricat taktikini kullanarak Haçlı kuvvetini pusuya düşürmeyi umut eden Kürboğa'nın Haçlı süvarilerini piyadelere ayırmaya çalışacağı da neredeyse kesindi. Bu esnada, Kürboğa'nın zaferle haddinden fazla güçlenmesinden korkan birkaç alt rütbeli komutan ihanet etmiş olabilir. Aslında Haçlı ordusunda artık o kadar az sayıda at vardı ki, piyadelere ayrılacak neredeyse hiç süvari yoktu; Hristiyan güruhun çok büyük bölümünü oluşturan piyadeler ise (1), o aşamaya kadar savaş düzenine girmişti. Güney Fransa'dan (2) gelen askerler, muhtemelen Raymond de Toulouse'un düzenli ordusuna mensup oldukları için, birçoğundan daha iyi durumdaydılar. Varlıklı Raymond muhtemelen yöreden bir miktar at bulabilmişti (3). Haçlıların Anadolu dağlarını aşan dehşet verici yürüyüşü sırasında geride o kadar çok koşum takımı bırakılmıştı ki, şimdi Ortadoğu yapımı eyer ve yularlar kullanılıyordu. Bazı Kuzey Fransalılar (4), Lotaringyalılar (5) ve İtalya'dan gelen Normanların (6) da atı vardı; ancak, okçular (8) ve Batı Avrupa'dan

buraya kadar yaya gelenlerin yanında, çok sayıda şövalye de şimdi yaya savaşıyordu (7). Aynı zamanda, tipik Müslüman gürzü (9) gibi, muharebelerde ele geçirilmiş Ortadoğu silahlarının kullanıldığına ilişkin güçlü kanıtlar da vardır. Normal şartlar altında sayıca az ve aç bılaç Hristiyanların savaşı kaybetmesi gerekirdi. Ancak bu sıradan bir muharebe değildi. İslam ordusunun büyük bir bölümü savaştan meydanı terk ederken, Haçlıların çoğu, neredeyse histerik denebilecek bir dini vecd içindeydiler (10). Zafer kazanıldıktan sonra, birçok Haçlı savaş alanı üzerindeki bulutlarda (11) atlı beyaz melekler gördüğünü bildirdi; zira Müslümanların "mucize eseri" paniğe kapılmasını ancak bu fanatik yorumla açıklayabiliyorlardı (Christa Hook).

Suriye topraklarının merkezinde yer alan ve Asi Nehri'ne hâkim Şeyzer Kalesi (Yazarın çektiği fotoğraf).

Fâtımî halifesinin Hıristiyan başveziri olması da ilginçtir.

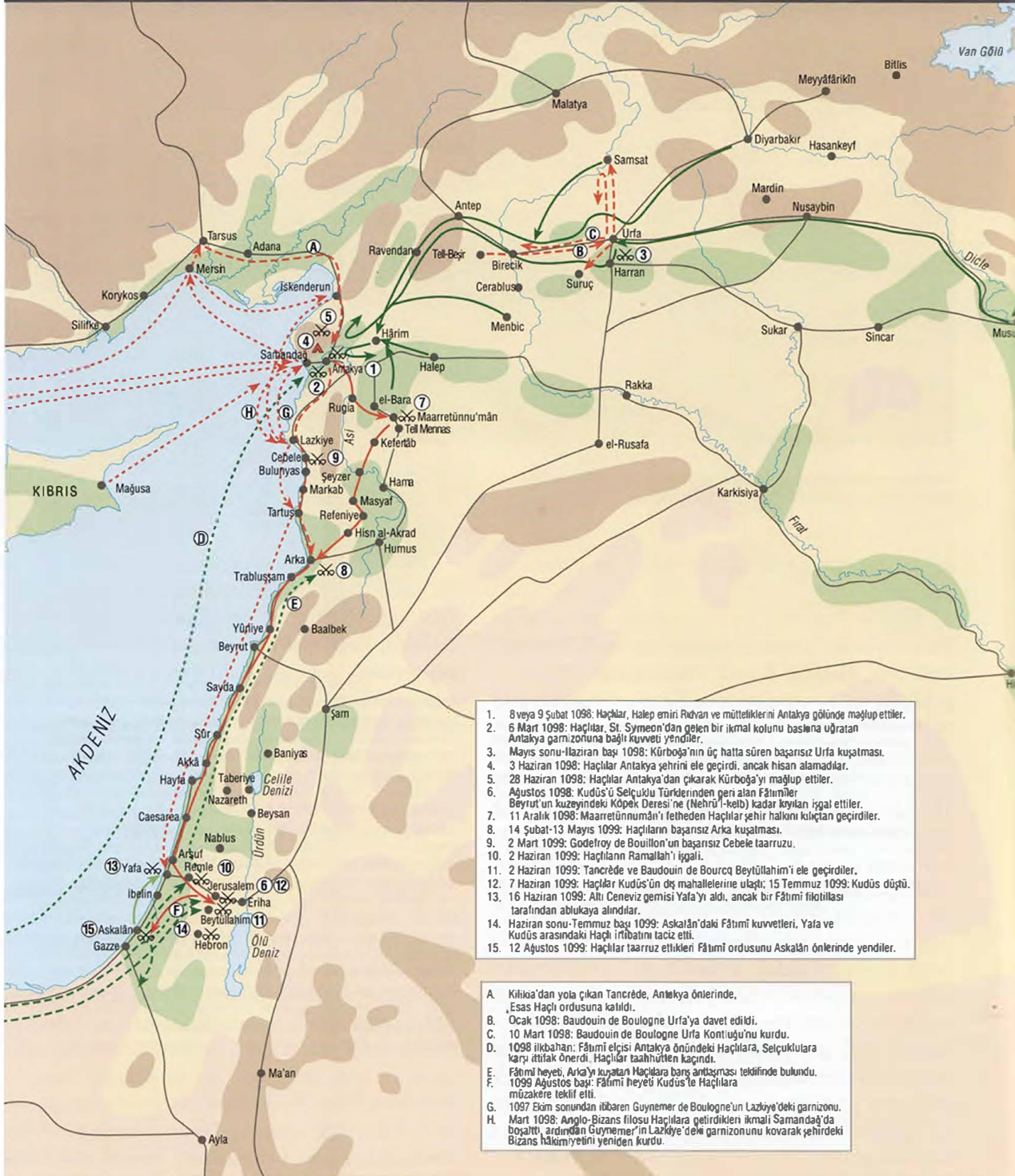
Belli ki Fâtımîler hâlâ Selçukluları Haçlılardan daha büyük bir tehdit olarak görüyordu. Görüldüğü kadarıyla, Haçlılar Köpek Deresi'ndeki (Nehrü'l-keleb) Fâtımî sınırını geçince Fâtımî yönetimindeki sahil şehirlerine kendi hazırlıklarını yapma talimatı verilmişti. Öte yandan, Kudüs garnizonu takviye edilmiş ve şehir içinde yiyecek depolanmış olabilir. Efdal ise ancak Haçlıların taarruzundan sonra, Temmuz sonuna kadar şehre bir destek ordusu getirme sözü verdi.

Haçlı ordusu 11 Aralık 1098'e kadar Antakya çevresinde kaldı. Selçuklular tarafından geri alınabileceği için şehri terk edemiyorlardı ve birkaç komutanın tercihi, Bizanslı yöneticilerin yönetimi devralması yönündeydi. Ancak erat şehri Bizanslılara teslim etmek istemiyordu ve Aleksios da Batı Anadolu'da geri çekilince Haçlılar Antakya sorununu kendi başlarına halletmeye çalıştılar. Bu arada, Haçlı süvarileri yerel haralardan binek ikmali sağlamaya çalışıyordu. Denizyoluyla az at gelmişti: Ağustos'ta Samandağ'dan 1.500 at yüklendiği kaydediliyor, ancak bunların da çoğu hastalanıp ölmüştü.

Fâtımî elçileriyle yapılan görüşmeler, o cephede de, parçalanmış Selçuklularda da hiçbir tehdit unsuru olmadığını ortaya koydu. Haçlı ulakları Şam emiri Dukak'a, kendisine saldırmak niyetleri olmadığını kesin olarak iletmişti; buna karşılık Dukak'ın hem kuzeyden hem de güneyden tehdide açık olduğunu düşündüğü bellidir. Daha önce Halep emiri Rıdvan'a baş kaldırmış olan Müslüman Azaz emiri, şimdi Godefroy de Bouillon'a biat etmiş ve karşılığında askeri destek sözü verilmişti.

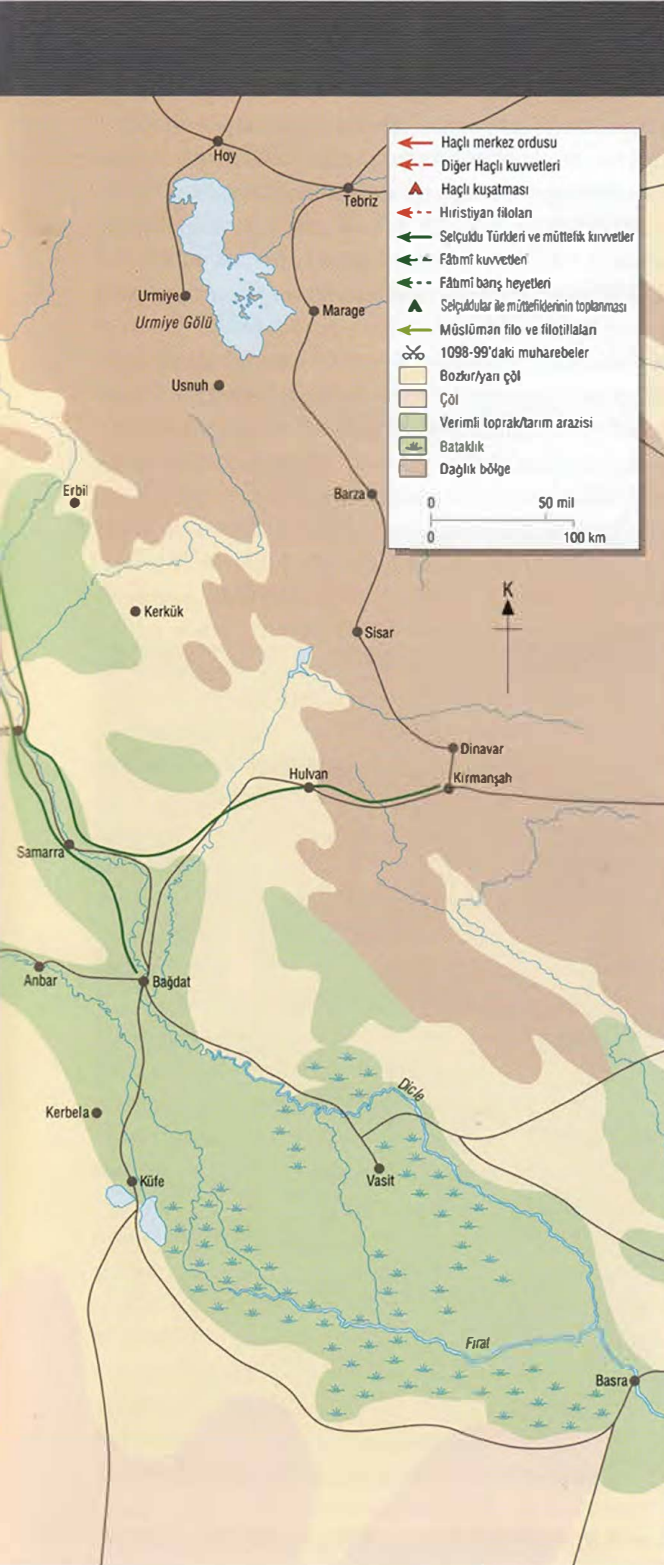
Öte yandan, sıradan Haçlıların birçoğu giderek huzursuzlanıyordu. Maarretünnumân yakınlarındaki bir kale Temmuz'da ele geçirilince, esirlere ihtida yahut ölümden başka seçenek tanınmadı. Başka yerlerde de, Hıristiyan rahipler, savaş sonrasında ölmek üzere olan Müslümanları, isteseler de istemeseler de vaftiz ediyorlardı. Raymond de Toulouse Bara'yı Eylül'de ele geçirdiğinde ise, şehir halkı katledildi. Bu arada, Antakya'ya kimin hükmedeceğine karar vermek de epeyce zaman almıştı. Bizans'ın beklentisi Prens Bohemond'un yönetime geçmesiydi ki Bohemond zaten 14 Temmuz 1098 gibi erken bir tarihten beri Genevizlilere ticaret imtiyazları veriyordu. Sonunda Bohemond'un adamları, rakibi

SURİYE VE FİLİSTİN'DEKİ SEFERLER; 1097-98

1. 8 veya 9 Şubat 1098: Haçlılar, Halep emiri Rıhvan ve mütteliklerini Antakya gölünde mağlup ettiler.
2. 6 Mart 1098: Haçlılar, St. Symeon'dan gelen bir ikmal kolunu başlarına uğratan Antakya garnizonuna bağlı kuvveti yendiler.
3. Mayıs sonu-Haziran başı 1098: Kürboğa'nın üç hatta süren başarısız Urfa kuşatması.
4. 3 Haziran 1098: Haçlılar Antakya'yı ele geçirdi, ancak hisan alamadılar.
5. 28 Haziran 1098: Haçlılar Antakya'dan çıkarak Kürboğa'yı mağlup ettiler.
6. Ağustos 1098: Kudüs'ü Selçuklu Türklerinden geri alan Fâtımiler Beyrut'un kuzeyindeki Köpek Deresi'ne (Nehrü'l-keib) kadar koyulan işgal ettiler.
7. 11 Aralık 1098: Maarretünnuman'ı fetheden Haçlılar şehir halkını kıtlıktan geçirdiler.
8. 14 Şubat-13 Mayıs 1099: Haçlıların başarısız Arka kuşatması.
9. 2 Mart 1099: Godefroy de Bouillon'un başarısız Cebel taarruzu.
10. 2 Haziran 1099: Haçlıların Ramallah'ı işgali.
11. 2 Haziran 1099: Tancrède ve Baudouin de Bourcq Beytüllahim'i ele geçirdiler.
12. 7 Haziran 1099: Haçlılar Kudüs'ün dış mahallelerine ulaştı; 15 Temmuz 1099: Kudüs düştü.
13. 16 Haziran 1099: Altı Ceneviz gemisi Yafa'yı aldı, ancak bir Fâtîmî filo tarafından ablukaya alındılar.
14. Haziran sonu-Temmuz başı 1099: Askalân'daki Fâtîmî kuvvetleri, Yafa ve Kudüs arasındaki Haçlı iribatını taciz etti.
15. 12 Ağustos 1099: Haçlılar taarruz ettikleri Fâtîmî ordusunu Askalân önlerinde yendiler.

- A. Kilikia'dan yola çıkan Tancrède, Antakya önlerinde, Esas Haçlı ordusuna katıldı.
- B. Ocak 1098: Baudouin de Boulogne Urfa'ya davet edildi.
- C. 10 Mart 1098: Baudouin de Boulogne Urfa Kontluğu'nu kurdu.
- D. 1098 ilkbahar: Fâtîmî elçisi Antakya öndeki Haçlılara, Selçuklulara karşı ittifak önerdi. Haçlılar teahhüften kaçındı.
- E. Fâtîmî heyet, Arka'yı kuşatan Haçlılara barış antlaşması teklifinde bulundu. 1099 Ağustos başı: Fâtîmî heyeti Kudüs'te Haçlılara müzakere teklif etti.
- G. 1097 Ekim sonundan itibaren Guynemer de Boulogne'nin Lazkiye'deki garnizonu.
- H. Mart 1098: Anglo-Bizans filosu Haçlılara getirdikleri ikmalî Samandağ'da boştı; ardından Guynemer'in Lazkiye'deki garnizonunu kovarak şehirdeki Bizans hakimiyetini yeniden kurdu.

Fildiş panel üzerinde, aslanla mücadele ederken pelerinini kalkan gibi kullanan avcı betimlemesi; muhtemelen Mısır işi, 11. yahut 12. yüzyıl (Bargello Ulusal Müzesi, Floransa; yazarın çektiği fotoğraf).

1138-39'da Bec'te nakşedilmiş Norman elyazmasında, baştan ayağa zırh kuşanmış Norman-Fransız şövalye (Ms. BPL.20, f. 60r, Üniversite Kütüphanesi, Leiden).

Raymond de Toulouse'un bütün adamlarını zor kullanarak şehirden sürdü.

Bu dönemdeki en büyük askerî harekât, Maarretünnumân'ın 11 Aralık 1098'de alınması olmuş ve sonucunda Birinci Haçlı Seferi'nin en korkunç sahnelerinden biri yazılmıştı. İbnülesir'in aktardığına göre şehir savunmacılarından bazıları, muhtemelen profesyonel garnizon, dış surları tahliye ederek şehrin en büyük yapısını kale gibi kullanmaya başlamışlardı. Bunu müteakip, muhtemelen yerel milis kuvvetlerinden müteşekkil başka savunmacılar da surları bilahare tahliye edip evlerini korumak üzere şehre döndüler. Tam bu aşamada Haçlılar şehre girdi ve tüm halkı katlettiler. Büyük kısmı açlıktan kırılan Haçlılardan bazıları bu arada yamyamlık da yaptı. Bu vaka ayrıca, kaybedecek hiç bir şeyi kalmamış fanatiklerden müteşekkil *Tafurlar*'ın, kendi komutanları emrindeki tutarlı bir grup sıfatıyla ilk ortaya çıktıkları zamandır. Mevzubahis komutanları ise, muhtemelen, statülerini sağlayan tüm askerî teçhizatlarını yitirmiş şövalyelerdi. Haçlıların üst komuta kademesi de neredeyse tüm kaynaklarını benzer şekilde tüketmiş durumdaydı. Aralık 1098'deki güneş tutulması, yaşanan kitlesel histeriyi daha da artırdı.

Birkaç Arap vakanüvis, Maarretünnumân'da yaşanan olayları, açıkça görülen bir dehşetle kaydetmiştir; bunlardan biri de İbnüladim'dir: "Muazzam sayıda kişiyi işkence ile katlettiler. İnsanların hazinelerini gasbettiler. Halkın su almasını engellediler, sonra da su sattılar. Çok kişi susuzluktan öldü." Sağ kalabilmiş bir tüccarın mektubu da, nasıl bir yıkım yaşandığını anlatır: "Dostum; ben Allah'ın mahvettiği bir şehirden geliyorum. Şehirdeki tüm ahaliyi öldürdüler, ihtiyaçları, çocukları kılıçtan geçirdiler." İsmi meçhul bir şair ise şöyle yazar: "Vahşi canavarların otlak yeri midir? Yoksa yurdum, doğduğum şehir midir bilemedim."

Raymond de Toulouse bir ay sonra, güneye hareket ettiğinde, komutası altındaki binlerce kişi arasında çok sayıda "yoksul" Haçlı da vardı. Şeyzer ve Humus emirleri, sayısı ancak yüzlerle ifade edilen askerî güçleriyle böyle bir güruha karşı direnmeyi düşünemezlerdi. O yüzden bunlara yol verdikleri gibi yanlarına azık bile koydular. Raymond, Trablusşam emirine bağlı bir garnizonun savunduğu müstahkem Arka şehrini 14 Şubat'ta kuşattı. Provanslı bir şövalye olan Raymond Pilet bir sahil şehri olan Tartus'u üç gün sonra alırken, çok yakınlarındaki Merkeş Kalesi de teslim oldu. Tartus'un hâkimiyeti Haçlılara bir liman daha kazandırmıştı, ancak Hristiyan gemileri biraz daha güneye inerlerse, Fâtîmî sularında seyretme riskine giriyorlardı.

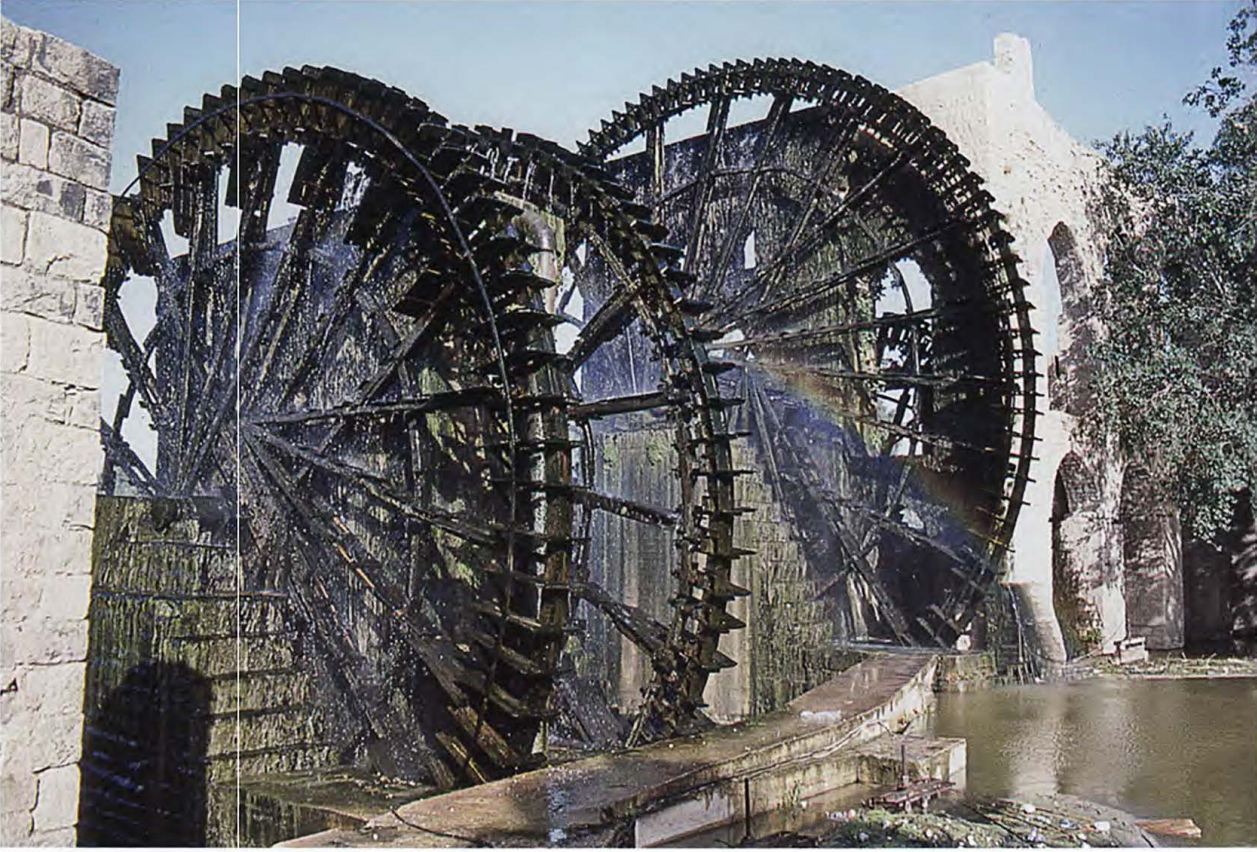
Birçok sıradan Haçlı, komutanlarının artık sadece toprak kazanmak gibi bir amacı olduğundan kuşkulanıyordu Raymond de Toulouse'un Trablusşam merkezli bir eyalete sahip olmak için yanıp tutuştuğunu ortaya koyan sağlam kanıtlar vardır. Ordusu küçük olan Raymond, Antakya'dan uzakta, İslam topraklarının derinliklerinde ve Fâtîmî sınırına yakın olduğu için de Arka'yı alma gerekliliği hissetmiş olabilir. Şubat'ta gökyüzünde görülen harika bir kırmızı aurora dinî coşkunluğu yine tırmandırdı ve Mayıs'ta da, geriye kalmış olan dokuz-on Bizans gemisinin Anglo-Sakson mürettebatı gemileri yakıp güneye yürüyen Haçlı ordusuna katıldı. Ayrıca Codefroy de Bouillon, Robert de Flandre ve Antakya'daki Prens Bohemond'un müfrezelerini terk eden bazı askerler Raymond'un taarruz ordusuna katılmayı tercih ediyordu. Avamın baskısına boyun eğen üç komu-

tan ordularını Şubat'ta Lazkiye'ye götürdüler; ancak Bohemond Antakya'nın emin ellerde olması için, diğerlerini orada bırakarak geri döndü.

Godefroy ve Robert Cebile'yi kuşattı, ancak Raymond de Toulouse'un Arka dışında taarruza uğramaktan çekindiği haberini almaları üzerine haraç karşılığında kuşatmayı kaldırdılar. Tartus gibi Cebile'nin de, Trablusşam'a hükmeden Şii Arap hanedanı Benu Ammar'ın kıyı emirliğine dahil olması muhtemeldir. Bu iki nüfreze de Raymond'a katıldığı halde Arka düşmedi. Haçlı ordugâhına ise bir başka Fâtîmî elçisi gelmişti.

Bu elçi ile Haçlı komutanlarının yaptığı görüşmelerde, anlaşıldığı kadarıyla, Selçuklulara karşı ortak

harekât ve Hristiyanların Kudüs'ü alması karşılığında bazı şehirlerin Fâtîmî Halifeliği'ne iadesi imkânları konuşuluyordu. Fâtîmî yönetimi bu aşamada, Türklere karşı Haçlılarla birleşmek ile Haçlılara karşı Türklere birleşmek arasında bir yol ayrımına gelmiş gibi görünüyor. Bir Haçlı kaynağında, bazı yerel Selçuklu beylerinin ittifak karşılığı Fâtîmîlere haraç verme ve hatta "*Alim'e tapma*", yani Hz Ali'ye biat ederek Sünnilikten Şiiliğe geçme önerisinde bulunduğu da öne sürülmektedir. Sonuçta sıradan Haçlıların temel motivasyonu olan dinî fanatizm, Fâtîmîlerle uzlaşmayı imkânsız hale getirdi. Böylece Arka kuşatması 16 Mart 1099 günü kaldırıldı ve Haçlı ordusu yeniden güneye yürümeye başladı.

Suriye'nin Hama şehrinin kuzeyindeki dış mahallelerden birinde, Asi Nehri üzerinde, Ortaçağ'dan kalma dört adet değirmen çarkı (Yazarın çektiği fotoğraf).

10. yüzyıldan Bizans duvar resminde "İsa'yı Çarmıha Geren Askerler" (Göreme, Toprak Kilise no.7; yazarın çektiği fotoğraf).

Bu kez, güçlü Şam Emirliği ile aralarında yüksek Lübnan dağları kalacak şekilde, dar kıyı şeridi üzerinde doğruca ilerlediler. Rivayete göre, Haçlıların Fâtımîleri yenmesi halinde Hristiyanlığa ihtida etmesi ve topraklarını Haçlılar adına yönetmesi konusunda Trablusşam emiri ile mutabık kalınmıştı. İhtida meselesi belki ciddiye alınmayabilir ancak, bir kısmı kayıp bir vakayinameye göre, Haçlılarla iyi ilişkileri korumak üzere Trablusşam emirinin gönderdiği bir elçi, daha güneydeki şehirlerle Haçlıların arasını bulmak maksadıyla Raymond de Toulouse'a eşlik ediyordu.

Haçlılar Beyrut'un kuzeyindeki Köpek Deresi'ni (Nehrü'l-kelb) geçtikten sonra, Fâtımî bölgesine

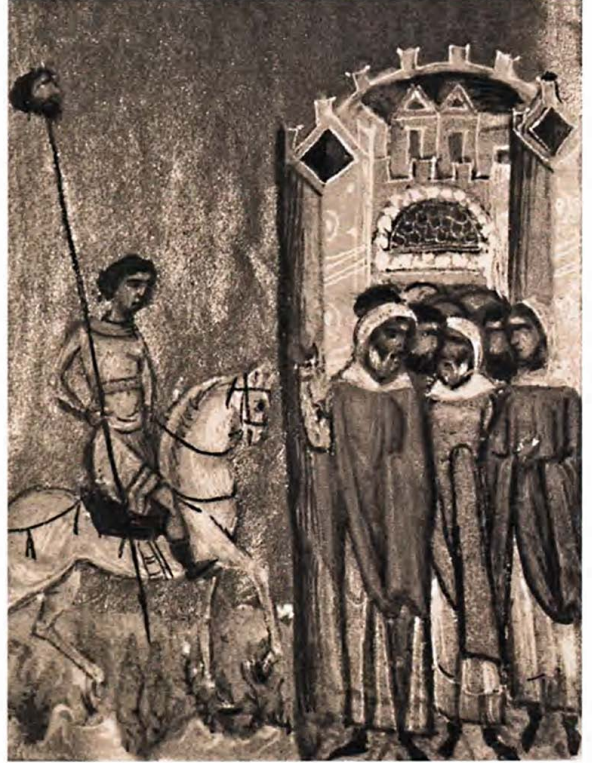
girdiklerinde; buradaki birkaç yerel emir, çevredeki tarım alanlarına zarar vermemeleri karşılığında davetsiz misafirlere yiyecek, para ve rehber verdiler. Ancak, Fâtımî Sayda emiri işbirliğine yanaşmamış ve Haçlı güruhu civar köyleri yağmalayınca vilayet garnizonu Haçlılara taarruz etmişti. Daha güneydeki şehirlerin yaklaşımı genelde Beyrut örneğindeki gibiydi. Haçlılar, Akkâ'ya vardıklarında bölgedeki dinî ve siyasi çekişmeleri öğrenmiş görünüyordular. Ancak, Fâtımî ordusundaki Hristiyan Ermeni subay Behramü'l-Ermeni'nin Akkâ'da "Frenklerden kaçmak" gerektiğini düşünmesi, yöredeki sahil garnizonları arasında da gerilim olduğuna işaret ediyor.

Beyrut'un hemen dışındaki, Lübnan kıyıları. Burada hiç sahil düzlüğü yoktur ve kuzey-güney doğrultusundaki yol, kıyı boyunca devam eder (Yazarın çektiği fotoğraf).

Haziran başında Arsuf'a varan Haçlılar doğuya, kara içine çark ettiler. Yafa'daki küçük bir Fâtîmî garnizonu, Askalân'a çekilmeden önce kendi surlarını yıkmaya teşebbüs etti; ancak ismi meçhul bir Süryani vakayinamesi istilacıların Yafa'yı birkaç gün kuşatma altında tuttuğunu belirtmektedir. Müslüman ahali, iç bölgelerdeki Filistin şehir ve köylerinin çoğunu, Haçlılar gelmeden önce tahliye ediyordu. Öte yandan bazı yerel yöneticiler de yerlerinde kaldılar. Örneğin Müslüman Filistin'in geleneksel başkenti Ramallah'taki "sarazen hükümdar", güya Hıristiyanlığa geçti ve sonra da Haçlı ordusuna katılarak Askalân önünde Fâtîmîlerle çarpıştı. Yerel bir "reis" olması muhtemel bu şahsın zahirî Müslüman bir Hıristiyan mühtedi olması daha akla yakındır. Tancred ile Baudouin de Bourcq 6/7 Haziran gecesi Beytüllahim'i ele geçirdi ve asıl Haçlı ordusu Kudüs'e ayın 7'sinde ulaştı.

Fâtîmî sınırlarını ihlâl eden haçlılar böylece güçlü bir deniz gücüne meydan okumuşlardı. Fâtîmî donanması 70'ten fazla savaş gemisine sahip önemli bir kuvvetti. Normal koşullarda filonun büyük bölümü Mısır'daki Kahire, İskenderiye, Dimyat ve Tanis deniz üslerinde, daha küçük bazı filotillalar da Filistin-Lübnan kıyı şeridindeki Askalân ve Akkâ'da, nadiren de Sûr ve Beyrut'ta demirli olurdu. Neticede, Hıristiyan filoları Haçlıları izlememiş ve en fazla Tartus'a kadar inmişlerdi. Keza Trablusşam'ın güney sahili, Haçlı gemilerinin yerel garnizonların taarruzuna uğrama tehlikesi olmadan kıyıya kadar yanaşıp su ikmali yapması için uygun da değildi. Esasen ordu güneye yürürken, Haçlı ve Bizans gemileri Haçlı hâkimiyetindeki Tartus ile Bizanslıların elindeki Lazkiye'ye çekilmiş olmalıydı. Bu ikisi arasındaki üçün-

Yaklaşık 1088 tarihli, Bizans işi bir Zebur'da, "Calut'un kafası ile geri dönen Davut" betimlemesi. Doğu Hıristiyan sanatında zaman zaman görülen atının sırtındaki genç savaşçı teması (Codex 761, f. 13v; Vatopedi Manastır Kütüphanesi, Aynaroz, Yunanistan).

Erken Ortaçağ'da, Beytüllahim'de inşa edilen Nativitas (Kutsal Doğum) Kilisesi'nde Paskalya ayını.

cü liman olan Cebele hâlâ Müslümanların elindeydi ve 1109'a kadar da öyle kalacaktı. Doğu'ya giderken Bizans gemileriyle çatışmaya giren Pisa filosu 1099 yazı sonunda Suriye'ye vardı ve artık Antakya prensi olan Bohemond'un Bizans elindeki Lazkiye'ye yönelik başarısız taarruzuna katıldı.

Kuzey Suriye'deki Selçuklu emirleri de kendi iç çekişmelerine dönmüşlerdi. Halep emiri Rıdvan, bir tarafında Antakya'daki Bohemond ve diğer tarafında ise Humus'taki Cenahüddavle ile komşu olduğu için, kendini özellikle müdafaasız hissediyordu. Sabık Kudüs emiri Artukoğlu Sökmen'i, Kürboğa'ya karşı savaşında kendisine katılmaya çağırdı; belki de Kürboğa, Antakya önündeki yenilgisini müteakip yeniden baskın bir pozisyon elde etmeye çalışıyordu. Neticede Sökmen püskürtüldü. "Batı cephesinde yeni bir şey yok" idi.

KUDÜS KUŞATMASI

Kudüs, erken İslami dönemdeki kadar büyük ve önemli olmasa da, 1099 itibarıyla gelişmiş bir şehirdi. Bir gerileme döneminin ardından, Fâtımî yönetimi altındaki 10. yüzyılda yeniden canlanmıştı. Şehrin Yahudi nüfusu, özellikle Karayim (heterodoks) sayısı, Rabbinik (ortodoks) Yahudilerin sayısına yakın hale gelecek kadar artmıştı. Selçuklu yönetimi esnasında nüfuslarında ani bir düşüş yaşayan Yahudiler, 1098'de geri dönen Fâtımîleri belli ki çok iyi karşılamışlardı. Bir yıl sonra ise, Haçlı fethi neticesi, şehirdeki Yahudi toplumu yok edildi.

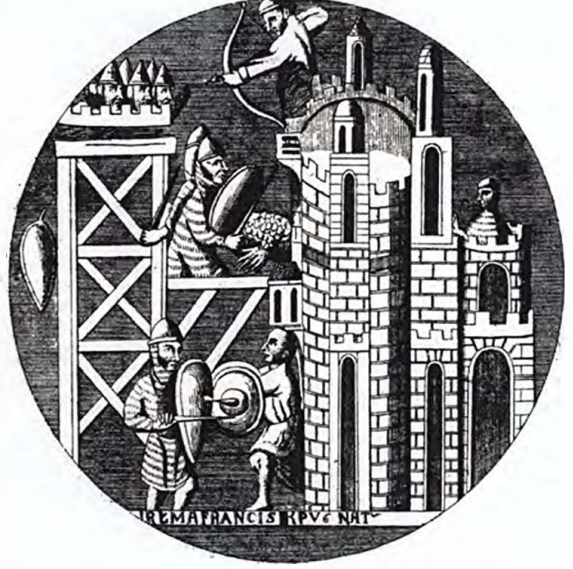
Güçlü bir deprem Kudüs'ün büyük bölümünü 1033'te yıkmış, ve surları çok yerde tahrip etmişti. Fâtımî yönetimi genelde yıkılan kiliselerin molozlarını kullanarak bu mıntıkaları derhal onarmıştı; ancak, bu surların bitişiğindeki yerleşim alanları da azaldı. Sonuçta, Harem-i Şerif'in (Tapınak Tepesi) güneyindeki eski Yahudi Mahallesi yeni surların dışında kalınca, Yahudiler de Kudüs'ün kuzeydoğu köşesindeki yeni bir mahalleye yerleştiler. Eski yerleşim yerleri Haçlı döneminde hâlâ Yahudi Mahallesi olarak anılıyordu, ancak artık Yahudi sakini kalmamıştı. Müslümanlar şehrin güneyinde yaşarken, Hristiyanlar da Kudüs'ün kuzeybatı köşesinde yerleştiler.

Meskûn ya da ticari olmaktan ziyade dini bir bölge olan Güneydoğu Kudüs, büyük ölçüde Harem-i Şerif'ten oluşuyordu. Fâtımî döneminde Kamâme (Kutsal Kabir) Kilisesi yakınlarında birkaç Hristiyan manastırı inşa edilmiş, fakat müteakip kısa Selçuklu dönemi, sadece Hristiyan ve Yahudiler için değil, Şiiler için de bir kargaşa, yıkım ve zulüm dönemi olmuştu.

Kudüs valisi İftihârüddavle, işgalcilerin taarruz edeceğine dair kesin bir inancı olmamakla beraber, Haçlı ordusu yaklaştıkça, bazı ön tedbirler aldı. Düşmanın içecek su bulamaması için şehrin dışındaki kuyuların kirletilmesi; yiyecek bulamaması için ise hayvan sürülerinin menzil dışına çıkartılması emirlerini verdi. İşçiler, savunma makinelerinde kullanılmak üzere kereste hazırlarken, bölgedeki geri kalan bütün kereste gizlendi, bir kısmı da mağara-

larda saklandı. Kudüs'ün Hristiyan nüfusunun çoğu geçici bir süre için şehirden çıkarıldı; ancak Yahudiler, savunmaya yardımcı olmaları için kaldılar.

Hristiyanların şehirden çıkarılması, Fâtîmî garnizonunda Ermeni askerlerin bulunması ihtimalini de azaltıyor. Selçuklulardan kaçan ve hâlâ geri dönmemiş olan birçok Hristiyan eşraf zaten namevcuttu. Öte yandan, kalan bazı Hristiyanlar arasında; Kudüs'teki Amalfi Hastanesi'ni yöneten Gerard da (sonradan "Kutsanmış" olarak anılacaktı) bulunuyordu. Kuşatma boyunca yerinde kalan Gerard, Haçlılar ele geçirdiğinde hâlâ şehirdeydi. Fâtîmî Başvezir Efdal, Haçlı tehdidinin gerçek olduğunu belli ki ancak şimdi anladığı için, Sina çölünü geçip Askalân'a gidecek büyük bir ordu kurmaya başladı. Kudüs kuşatmasını bu kuvvetle kaldırmayı umut ediyordu.

Paris St. Denis Kilisesi'nin pencerelerinin 12. yüzyıl başlarına ait kayıp vitraylarından birinde resmedildiği şekilde, Haçlıların Kudüs'ü alması.

Eski Kudüs'ün, 1967 İsrail işgali öncesinde, güneybatı yönünden görünümü.

Kudüs önlerinde toplanmakta olan Haçlıların muharip gücü, muhtemelen 1200-1300'ü şövalye olmak üzere 12.000 civarındaydı. Ayrıca bu toplamdan çok daha fazla sayıda kadın ve erkek gayrimuharip vardı. Haçlı ordusu, şehir garnizonu ve milislerine göre çok daha büyük olmakla beraber, muhariplerini seyrek bir şekilde dağıtmadan şehrin tamamını çepeçevre kuşatması imkânsızdı. Bu sebeple, Raymond de Toulouse sağda, Codefroy ve Tancredde merkezde, Robert de Normandie ile Robert de Flandre ise solda yer almak üzere, Haçlı tümenleri Kudüs'ün kuzeybatı köşesinde mevzilen-diler.

13 Haziran'daki ilk taarruz fanatik coşkunun hızını da taşıyor ve belki de şehrin kendiliğinden düşeceğine inanılıyordu. Öte yandan Haçlıların kereste sıkıntısı o boyuttaydı ki, Tancredde ile Robert de Normandie ve Robert de Flandres tümenleri arasında koyulan sadece bir adet taarruz merdiveni inşa edebilmişlerdi. İftihârüddeve bu ilk taarruz esnasındaki karargâhını, belki de sonradan Dörtgen Burç'un inşa edileceği yere kurarken Fâtîmî garnizonu ile Kudüs milisleri istilacı tümenlerinin hedef

9. 9/10 Temmuz 1099: İkinci kerkeç son taarruzda kullanılacağı mevkle geceleyin taşındı.

17. 13-15 Temmuz: Kuzey surlarına son taarruzu gerçekleştiren Haçlılar, nihayet 15 Temmuz'da bir köprübaşı elde ettiler.

10. Godefroy de Bouillon, Robert de Normandie, Robert de Flandre ve Tancrède, kuzey surlarının doğu ucuna saldırı için sol kanatta ilerlediler.

1. 13 Haziran 1099: Fanatik bir coşku içindeki Haçlıların yaptığı ilk taarruz püskürtüldü.

HAÇILAR
ROBERT DE NORMANDIE
ROBERT DE FLANDRE

HAÇILAR
TANCRÉDE

HAÇILAR
GODEFROY DE
BOUILLON

4. Nablus istikametinde çapulca çıkan Haçlılar yiyecek ve başka kıymal maddeleri ele geçirdiler.

6. Kuzey Fransızlar, yörede buldukları keresteleri kullanarak ikinci bir kerkeç inşa ettiler.

7. Godefroy de Bouillon'un askerleri, ikinci kerkecin yapımını korumak amacıyla, surlardan geri çekildiler.

2. 13 Haziran 1099: Haçlı kuşatma merdiveninin ilk taarruzdaki mevkii.

5. Raymond de Toulouse için bir kerkeç inşa etmek üzere muhtemelen sökülmiş gemilerden toplanan kereste sahilden getirildi.

16. İftihârüdevle, karargâhını muhtemelen hisara taşıdı.

HAÇILAR
İFTİHÂRÜDEVLE

19. 15 Temmuz: Güney surlarını müdafaa eden Fâtîmî askerleri, Haçlıların kuzeyde surları aştığını haber alınca hisara çekildiler. Raymond de Toulouse'un askerleri şehre girdi, ancak kuzeyli kuzenlerine göre daha kontrollü hareket ettiler.

13. Raymond de Toulouse, 13-15 Temmuz'daki son taarruz başlamadan evvel, surların güneybatı köşesi görüş alanına girecek şekilde sağ kanat yönünde ilerledi.

HAÇLI KUVVETLERİ

- 1 Raymond de Toulouse, 7-12 Haziran
- 2 Godefroy de Bouillon, 7-13 Haziran
- 3 Tancrède, 7-13 Haziran
- 4 Robert de Normandie ve Robert de Flandres, 7-13 Haziran
- 5 İlk taarruzdaki Haçlı kuşatma merdiveni, 13 Haziran
- 6 Godefroy de Bouillon, 13-15 Temmuz
- 7 Tancrède, 13-15 Temmuz
- 8 Robert de Normandie ve Robert de Flandres, 13-15 Temmuz
- 9 Raymond de Toulouse, 13-15 Temmuz
- 10 Raymond de Toulouse'un kuşatma kulesi
- 11 İkinci kerkeç, 13-15 Temmuz

KUDÜS'ÜN ALINMASI

Haziran-Temmuz 1099; güneybatı yönünden görünüm. Şehre yönelik başarısız ilk Haçlı taarruzu ve şehrin Müslüman ve Yahudi halkına yönelik dehşet verici bir katliamla noktalanın, başarılı son taarruzun hazırlıkları.

İran'da bulunmuş, Selçuklu işi ve 12. ya da 13. yüzyıl başlarına tarihlenebilen renkli seramik üzerinde, tahta çıkan şehzade ile maiyeti ve bir süvari betimlenmiş (Reza Abbasi Müzesi, Tahran; yazarın çektiği fotoğraf).

aldığı surlarda yerleştiler. İftihârüddeve'nin Arap ihtiyatı, bu aşamada geride tutulmuş olabilir.

Savunmacıların elinde çok sayıda ve etkili savaş makinesi bulunduğu çok geçmeden ortaya çıkacaktı. Bunlar normal şartlar altında kulelere monte edilmiş ve Haçlıların elindekilerden daha kaliteli malzemeye imal edilmişlerdi. Guillaume de Tyr'e göre, "Bize kıyasla, idaresi altında çok daha fazla sayıda vasıflı işçi ve inşaat araçlarına ilaveten daha bol miktarda demir, bakır ve halat tedarigi olan Kudüs ahalisi için bu nisbeten daha kolay bir işti." Kısa bir süre önce tercümesi yapılan bir kayıta ise, Toulouse kontunun kuşattığı kapıda bir savunmacı savaş makinesi bulunduğu belirtilmektedir ki, kastedilenin Yafa Kapısı yahut bitişik hisar olması muhtemeldir. Provans ordugâhına alev topları fırlatabilen bu makinenin çıkarttığı yangın Haçlıların kısıtlı su tedarigine büyük zarar verdi. Kadınlar alevlerin söndürülmesine yardım ederek askerlere içme suyu taşıırken, yaşlı ya da savaşamaz haldeki adamlar Fâtımilerinkine benzer bir makinenin yapımına yardım ediyordu. Demir bir zincire asılmış üç çatalı bir kanca olduğu anlaşılan bu silah, muhtemelen, ahşap bir çerçeve üzerindeki uzun bir putrele raptedilmişti ve belki de Fâtîmî makinesinin attığı mermileri yakalamak yahut geri fırlatmak

için inşa edilmişti. Ancak demir kanca, zırhsız olduğu halde kendini Haçlı okçularının önüne atarak feda eden bir Fâtîmî askeri tarafından etkisiz hale getirildi.

İlk taarruzları hezimetle sonuçlanan Haçlılar, daha düzgün bir kuşatma mevzii tutmuşlar ve bir ay boyunca başka girişimde bulunmamışlardı. Bu esnada, geride kalmış ya da sefere sonradan katılmış birliklerin iltihak etmesi ve yıllardır o bölgede hizmet etmiş bazı Batılı askerlerin de katılımıyla mevcutları arttı. Bunlardan biri, cinayet suçundan hüküm giyerek Fransa'dan sürülmesi üzerine 20 seneden beri Ortadoğu'da yaşayan Hugues Bunel'di. Ancak kuşatmacıların en fazla ihtiyaç duyduğu şey, harp makinesi inşa etmek için gereken malzeme-lerdi.

Tartus'tan hareket eden altı Hristiyan kadir-gası, 17 Haziran'da Yafa'ya ulaşmıştı. Bunlardan, Guglielmo ve Primo Embriaco komutasındaki iki tanesi kesinlikle Ceneviz gemisiydi ki diğerlerinin de Cenevizli olması muhtemeldir. Sadece Fâtîmî devriyelerine meydan okumakla kalmayan bu gemiler su istihkaklarını fazlasıyla aşarak sefer yaptıklarından, dost bir liman bulamazlarsa hiç geri dönmeyebilirlerdi. Lâkin, bir Fâtîmî filosu bir anda Yafa açıklarında belirdi. Hristiyan gemilerinden biri derhal yelken-kürek Lazkiye'ye geri kaçtı, ancak diğer gemiler limana girmişlerdi.

Belli ki Lazkiye'deki deniz kuvveti komutanları, Fâtîmî deniz cephesinin gerisinde güvenli bir yer bulup yük boşaltabileceğini ümit ettikleri bu küçük askeri levazım filotillasını göndermişlerdi. Bu cüretkâr görev Kudüs önündeki ordu tarafından da takdir edildi. Fâtîmî filosunun Yafa'yı zorlama tehdidi belirince gemilerini söken Ceneviz denizcileri en işe yarar kereste parçalarını Kudüs'e göndermiş ve kalanları da yakmışlardı.

Aynı zamanda mühendis de olan Cenevizli kaptan Guglielmo Embriaco, sökülen gemilerin parçalarıyla filotillanın indirdiği keresteyi kullanarak Raymond de Toulouse için bir kerkeç (yürüyen kuşatma kulesi) ve Godefroy de Bouillon için bir taş atıcı makine inşa etmişti. Gayet tabii, Cenevizliler kerestecilik ve halatçılık teknolojisinde ünlenmişlerdi, ancak ağır işin çoğunu Müslüman esirler yapmışlardı.

Şimdi, Kudüs'ün kuzey surlarına karşı mevzi- lenmiş olan Godefroy ve diğer Haçlı komutanları da Raymond için inşa edilen kerkeçten istiyor- lardı, ancak uygun ahşap yoktu. Kuzeye, Nablus çev- resindeki bölgeye Keresteciler gönderilmişti ama ne miktarda malzeme bulabildikleri belli değildi. Buna karşılık, bu istikametteki bir baskında yiyecek bulunmuştu. Ardından, Haçlıların başına talih kuşu kondu. Dizanteriye tutulan Tancrede def-i hacet etmek üzere tek başına girdiği bir mağarada, Fâtımî yöneticilerinin daha önce gizlemiş olduğu bir keres- te deposu buldu. Sonuçta, Godefroy de Bouillon himayesindeki ikinci kerkeç de inşa edildi.

Muharip olmayanlar da dahil tüm Haçlı ordusu, 8 Temmuz'da kabileler halinde Kudüs'ü tavaf ederek bir tören gerçekleştirmiş ve bu tören Zeytin Dağı'nda gerçekleşen bir dinî merasim ve vaazlarla son bul- muştur. Sadece Tanrı'dan inayet dilenmek için düzen- lenmeyen bu ritüel aynı zamanda Haçlıların morali- ni yükseltip savunmadaki Müslüman ve Yahudilerin direncini de kırmak üzere gerçekleştirilmişti. Haçlı- ların morali yükseldi—ancak Fâtımî garnizonunda bir moral kaybı olmadı.

Godefroy de Bouillon'un kerkeci tümenler ara- sında ilerleyerek 9/10 Temmuz gecesi, kuzey sur- larının doğu kanadına karşı konuşlandırıldı. Daha önce taarruz görmeyen bu mıntıkanın surların diğer bölümlerinden zayıf olduğuna dair bir işaret de yoktu; ancak, Toulouse Kontu Raymond'un taarruz edeceği güneybatı köşesinden olabildiğince uzaktaydı. Godef- roy, Tancrede ve iki Robert sol kanat istikametinde kayarken, Raymond da aynı oranda sağ kanatta iler- ledi. Kuvvetlerini artık ikiye ayırmak zorunda kalan İftiharüddeve muhternelen, karargâhını da kuzeydo- ğu ve güneybatı surlarını savunan birlikleriyle aşağı yukarı aynı mesafedeki hisara taşıdı.

İftihârüddeve'nin taş fırlatan mancınklarını da iki kısma ayırdığını kaynaklar aktarıyor; ki bu iş de zaman istiyordu. Ancak Fâtımî garnizonu, Ray- mond'un kerkecinin inşa edildiği güneydeki tehdi- din farkında olmalıydı. O nedenle, son taarruz baş- ladığında Raymond'un harp makinesi dokuz man- cınıkla karşılanırken, kuzeydeki kerkeci beş man- cınık dövyordu. Godefroy'un makinesinin sadece beş mancınıkla karşılanmış olması, bu cihazın, inşa

Surlarla çevrili Eski Kudüs'ün kuzeydoğu ucunda yer alan, Ortaçağ'dan kalma Laklak (Leylek) Kulesi.

yeri olan kuzey surlarının batı ucundan doğu ucuna kaydırılmasının savunmacıları gafil avladığına işaret ediyor olabilir.

Son taarruz

Son Haçlı taarruzu 13-15 Temmuz 1099 tarihlerinde gerçekleşti. Artık kendi taş fırlatıcılarına sahip olan Haçlıların, harabelerdeki mermer blokları makine- leriyle fırlattıkları aktarılmıştır; ancak bu ifadeye temkinli yaklaşmak gerekir: Çünkü mancınıkla atı- lan güllerin isabetli olabilmesi için belli bir ağır- lıkta olmaları şarttı. Surları mancınık atışlarından korumak üzere savunmacıların yerleştirdiği saman balyalarına Haçlı okçularının alevli oklar attıklarını da Raymond d'Aguilers kaydediyor:

Genc bir adam, Godefroy ile iki kontun [kuzeyde konuşlu] kerkeci karşısındaki savunmacı Sarazenlerin sur- larına, ucunda alevli pamuk bulunan oklar atıyordu. Çok geçmeden, yükselen alevler savunmacıları surlardan uzak- lastırdı.

Haçlılar böylece, 15 Temmuz'da kuzey surlarına çıkabildiler ve *Gesta Francorum*'a göre, "ilk tırmanan, Lethold adlı bir şövalye idi." Şehre girdikleri andan itibaren çığırlarından çıkan Haçlılar; buldukları her Müslüman ve Yahudiyi katlediyorlardı. Ray- mond'un Provanslıları ise güney surlarına taarruzda

KUDÜS'TE KATLİAM (s. 78-79)

Kudüs'e adeta çıldırmış bir halde giren birçok Haçlı; Müslüman ve Yahudi ahaliyi yaş ve cinsiyet ayrımı gözetmeden, sivil ya da asker olduğuna bakmadan katliyordu. En feci katliamlardan biri de Harem-i şerif, ya da Hristiyan ve Yahudilerin deyişle Tapınak Tepesi'nde bulunan Mescid-i Aksâ (1) çevresinde gerçekleşti. Çok sayıda sivil halkın yanı sıra buraya kaçan savunmacılar da katledildi. Bu katliamların çoğu Kuzey Avrupalı Haçlılar tarafından gerçekleştirilmiş olsa gerek; zira Kudüs'e ilk giren ve Harem-i şerif'e ilk varanlar onlardı. Bunlar, Normanlar ve Kuzey Fransalılar (2) ile şimdi Benelüks ülkeleri, Doğu Fransa ve Batı Almanya (3) olarak anılan topraklardan gelenlerdi. Katledilenler arasında Kudüs'ün şehir halkı (4), kaçan askerler (5) ve civardan gelip Kudüs'e sığınmış köylüler de (6) vardı. Arap ve İslam kaynakları, Haçlıların ayırım yapmaksızın kadın ve çocukları öldürmeleri karşısında dehşete düşmüştü (7); bu durum, İslami savaş kurallarıyla taban tabana zıttı. Müslüman ulema (8) ise, daha özel bir gaddarlığın hedefi oluyordu; Arap tarihçi İbnünesir'in de teyid ettiği gibi, "Frenkler Mescid-i Aksâ'da [Harem-i şerif'in güney ucu], 70.000 kişiyi katletti; bunlar arasında inzivaya çekilmek üzere memleketini terk eyleyip geldiği Kutsal Topraklar'da kendini dine adanıp dünyadan el etek çekmiş pek çok sofı ve derviş de vardı. Frenkler Kubbetüssahra'yı soyarak her biri 3.600 dirhem çeken kırktan fazla ayaklı gümüş şamdan (9) ve 44 Suriye ritli çeken büyük bir gümüş lambaya ila-

veten 150 tane daha küçük boy ayaklı gümüş şamdan ve 20 tane ayaklı altın şamdan ile daha başka ganimetler aldılar." Fatihlerin bu ilk cinnetinden bir şekilde kurtulan diğer Müslüman ulema da daha sonra katledildi. Er-Rumeyli adında bir adam 1.000 dinar fideye ödemeyi önerdi; ancak bu meblağı artıramadığı için, Haçlılar kendisini taşıyarak öldürdüler. Modern bir bakış açısıyla asıl olağandışı gelen, Kudüs'e kadar olan yolculuklarında kendileri de muazzam sıkıntılarla karşılaşmış insanların dinî bir cinnet ortamında yaptığı katliamların kendisi değil; histerinin yatışmasından sonra yazan vakanüvisler tarafından bunların göklere çıkarılmasındaki üsluptur. Gesta Francorum'un anonim yazarı, Tapınak bölgesindeki Müslüman katlinin şehrin düşüşünden sonraki gün de nasıl devam ettiğini ve kıyımdan kaçarak Mescid-i Aksâ'ya sığınanların nasıl öldürüldüğünü anlatır: "Sabah vakti, Tapınak'ın damına dikkatle tırmanan adamlarımız, kadın ve erkek Sarazenlere hücum ederek kınından çıkardıkları kılıçları ile hepsinin kafasını kestiler. Diğer Sarazenler kendilerini Tapınak'tan aşağı attı." (Christa Hook).

daha büyük güçlüklerle karşılaştılar. Yine Raymond d'Aguilers şöyle diyordu:

Öğle vakti, geride kalan pek çok savunma askerinin azimli mukavemeti, pek yüksek ve dayanıklı surlar ve savunmacıların pek bunalıcı kabiliyetleri karşısında üzerimize çöken yorgunluk ve umutsuzlukla sersemlemiş bir haldeydik ... Tam o esnada, toplanan konsey pekçoğu yanmış veyahut tahrip olmuş makinelerimizi geri çekmenin daha akıllıca olabileceğini müzakere ediyordu ki, ismini bilmediğim bir şövalye ilerlemeleri için Konî'a ve diğerlerine Zeytin Dağı'ndan kalkarıyla işaret verdi.

Bunun üzerine Raymond'un askerleri tekrar taarruza geçince savunma düştü. Öte yandan güneydeki kuşatma kulesinin yandığına, fakat hemen akabinde kuzey surlarında gedik açıldığına İbnülesir özellikle işaret etmiştir. Kuzey surlarını savunanlar, halihazırda düşmüş bulunan güney mıntıkasından yardım talebinde bulundular. Güney surlarını savunmakta olan bazı askerler, komutanları İftihârüdevle'ye katılmak üzere hisara doğru geri çekildiler. İbnülesir'in de kaydettiği üzere, *"Davut Mihrabı'nda [hisarda] barikat kuran bir grup İslam ehli orada birkaç gün daha savaşmaya devam etti ve nihayet, hayatlarının bağışlanması şartı ile teslim oldular. Frenkler sözlerini tuttu ve kafile gece olmadan Askalân istikametinde yola çıktı."*

Kudüs'e kuzeyden girenlere göre daha makul hareket eden Raymond'un komutası altındaki Haçlılar, Yahudileri katletmek yerine çoğunu esir aldılar. Diğerlerinin ise, Fâtîmî garnizonunda kalanlarla birlikte gitmelerine izin verildi. Güneybatı Kudüs'teki Siyon Dağı çevresinde savunma yapan başka bir grup ise karargâha dönmeyi reddetti. Raymond d'Aguilers şöyle diyordu:

Sarazenler, Raymond'un kuvvetleri ile siddetle ve hic mağlup olmayacakmış gibi savaştılar ... Putperestlerden bazılarına merhamet gösterilerek kafaları ucuruldu, bazıları kerkeçlerden atılan oklarla delik deşik oldu ve bazıları da uzun müddet iskence gördükten sonra kızgın alevlerde yakılarak katledildi. Evlerde ve caddelerde kelle, el ve ayak yığınları yükseliyor, ve bir sürü adam ve şövalye, oraya buraya kosuşturup dururken, cesetleri ciğniyordu.

12. yüzyıl başlarına tarihlenen oyma rölyefe nakşedilmiş alan "Kral Arthur'un Hikâyesi"ne ait sahnede bir kalenin kuşatılması betimlenmiş (Modena Katedrali'nin kuzey kapısında).

Harem-i Şerif'teki ceset yığınları buradan da beterdî. Muazzam sayıdaki sivil halkın yanı sıra, bu bölgeye kaçan savunmacılar da katledilmişti. *Gesta Francorum*, "Tapınak" bölgesindeki Müslüman katlinin ertesi gün de devam ettiğini anlatır: *"Sabah vakti, dikkatle Tapınak damına tırmanan adamlarımız, hem kadın hem erkek Sarazenlere hücum ederek kınından çıkardıkları kılıçları ile hepsinin kafasını kestiler. Diğer Sarazenler kendilerini Tapınak'tan aşağı attı."* Ceset yığınlarını ve yağmayı İbnülesir de teyid etmektedir:

Frenklerin Mescid-i Aksâ'da katlettikleri 70.000 kişi arasında, memleketini terk eyleyip kendini dine vererek dünyadan el etek çekmiş pek çok münzevi sofra ve derviş de vardı. Kubbetüssahra'yı soyan Frenkler, her biri 3.600 dirhem ceken kırktan fazla ayaklı gümüş samdan ve 44 Suriye ritli ceken büyük bir gümüş lambaya ilâveten 150 tane daha küçük boy tane ayaklı gümüş samdan ve 20 tane ayaklı altın samdan ile daha başka ganimetler aldılar.

Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'nın merkez kubbesinin altında, yaklaşık 1035'te, Fâtîmî döneminde yapılmış mozaik süslemeler.

En kötü Yahudi katliamı, cemaatin ibadet için toplandığı büyük sinagogda gerçekleşmiş; Haçlılar, insanların hâlâ içinde olduğu binayı yakmışlardı. Köle edilen diğer Yahudiler İtalya'ya gönderilmiş; ancak bunların da çoğu yolda öldürülmüştü. Kudüs'te kalan bazı Hıristiyanlar Kamâme Kilisesi'ne sığındılar. Bazı kaynaklar, sağ kalan Yahudilerle yerli Hıristiyanların, öldürülen Haçlıların cesetlerini toplamaya zorlandıklarına da işaret eder.

Böyle bir katliamın ardından cesetlerin ortadan kaldırılması, Filistin'in yaz sıcağında öncelikli bir işti. Bazı Haçlı ruhban, günahlarının kefareti olarak, adamlarına düşman cesetlerinin toplanmasını

emretti. Keza sağ kalan Müslümanlar da cesetleri Kudüs dışına taşıyıp "ev kadar büyük" olduğu aktarılan yığınlar halinde toplamaya zorlandılar; şehir kapılarının önündeki bu yığınlar daha sonra yakıldı.

Bu dehşet verici olaylar, İslam dünyasının farklı kesimlerinde farklı yankılar buldu. İbnülesir mültecilerin "Mübarek Ramazan ayında" Bağdat'a nasıl geldiklerini aktarır. Mültecilerin Abbâsî Halifesi'nin vekillerine, "yüreklarını yerinden söküp çıkaran ve gözlerinden yaşlar getiren" olayları bildirmesini anlatan İbnülesir, bunlar arasındaki bazı saygın kişilerin Cuma günü camiye giderek cemaatten nasıl yardım dilediklerini de aktarır:

Gözyaşları içindeydiler; Kutsal şehir'de zulme uğrayan Müslümanların halini, katledilen erkekleri, esir alınan kadın ve çocukları, yağmalanan evleri anlattıkça dinleyenler de ağladı. Uğradıkları muazzam zulüm yüzünden [Ramazan olmasına rağmen] oruç tutmamalarına da müsaade edildi.

ASKALÂN MUHAREBESİ

Fâtîmî deniz kuvvetlerinin kıyılardaki hâkimiyeti Kutsal Şehir'i koruyamamış, ancak Başvezir Efdal'ın, Haçlı kuşatmasını kaldırmak amacıyla, Askalân'da hatırı sayılır bir ordu toplamasını sağlamıştı. Öte yandan bu ordu, çok sayıda askerin Sina Çölü'nden aşırılıp Mısır'dan Filistin'e getirilmesinde karşılaşılan büyük lojistik güçlükler yüzünden geç kaldı. Normal şartlarda bu iki ay sürerdi, dolayısıyla da Efdal, Haçlıların niyetinin birinci Kudüs taarruzuyla çok acı bir şekilde ortaya çıkması üzerine, orduyu toplamaya Haziran ortalarında başlamış olabilir. Elbette, Haçlılar da bir kurtarma ordusunun yaklaştığını öğrendikleri vakit, yani Temmuz başında, kuşatmayı daha da şiddetlendirdiler.

Askalân önünde toplanan ordunun gayet çetin bir kuvvet olduğu açıktı, lâkin bazı Haçlı vakanüvislerinin öne sürdüğü kadar da büyük değildi. Muhtemelen Kahire'de yerleşik ve Efdal'ın doğrudan komutası altındaki profesyonel kuvvetlerden çekirdek teşkil edilmişti. İbn Kalânisi'ye göre, bunlar 4 Ağustos'ta Askalân önünde ordugâh kurdular. Filistin sahilinde görevli yerel kuvvetlerin de katılmasının

11. yüzyıl sonunda nakşedilmiş Anglo-Norman Bayeux Halısı'nda tepeden tırnağa zırhlı süvari ve piyadeler çarpışıyorlar (Goblen Müzesi, Bayeux).

ardından donanmanın ve Bedevilerin de gelmeleri beklendi. Cüney Filistin yerlisi bu Bedevi aşiretleri bölgenin savunmasında önemli rol oynamışlardı ve Askalân yarım yüzyıl sonra Haçlıların eline geçene kadar da şehri savunmaya devam edeceklerdi. Ancak Haçlılar, daha destek kuvvetleri varmadan Efdal'e taarruz ettiler. "donanma" derken kastedilen, muhtemelen ikmal malzemeleri ile kuşatma makineleri için gerekli malzemeyi taşıyan gemilerdi.

Destekleyici kanıtlar sınırlı olmakla beraber, Fâtîmî ordusu muhtemelen Askalân'ın kuzeydoğusunda, içme suyu kaynaklarının bulunduğu bölgede ordugâh kurdu. Askalân'ın, sağlam kapılarla desteklenmiş dayanıklı surları vardı. Alçak bir kayalık üzerinde kurulmuş olan şehrin hemen kuzeyinde deniz sevkıyatına uygun bir liman ağzı bulunuyordu. Surlar dışındaki arazilerde açık kumsallar, dağınık

ağaçların yer aldığı kumluk alanlar, meyve bahçeleri ve zeytinlikler vardı. Çevrede, keza çayır ve otlaklar da mevcuttu.

Efdal'in Kudüs'teki Haçlılara iletmiş mesajda, elbette Haçlıların Kutsal Şehir'i ele geçirmesinden ziyade yerli Müslüman halkın katledilmesinden şikâyet ediliyordu. Belki de, müzakerelerle bir uzlaşmaya varmanın hâlâ mümkün olduğunu düşünen başvezir ilişkileri tamamen koparmamak istiyordu. Buna karşılık işgalciler şimdi dinî histeri yaşamaktaydılar; öyle ki, eratin büyük kısmı, kendilerini Kıyamet'i getirecek olayların başlatıcıları gibi görmeye bile başlamış olabilirler. Bu nedenle, Efdal'in elçilerine kaçamak cevaplar vermekle yetinen Haçlı komutanları, daha elçilerin ayak izleri silinmeden, Fâtîmî ordusu üzerine yürümek için kendi kuvvetlerini topladılar. Muharip olmayanlarsa Kudüs'te kalmıştı.

Raymond d'Aguilers, Haçlılar arasında yayılmış olan ve Efdal'in 20 yaşın altındaki tüm Frankları ele geçirmeyi planladığına dair tuhaf bir hikâye kaydetmiştir:

Tevatüre göre, güya [Efdal] genç Frank erkeklerini kendi soyunun kadınları ile ve Frank kadınlarını da kendi toprağının erkekleri ile çiftleştirecek ve böylece Frank dölünden muharip bir ırk üretecekmis.

Yanlış anlamadan kaynaklanan bu çarpık yorum, genç köle veya esirlerden subay sınıfına asker devşirmeye dayalı geleneksel İslamî uygulamayla bağlantılıdır. Haçlı askerleri, 10 Ağustos'ta, sahile yakın olup Yafa-Askalân yolunun aşağı yukarı ortasına denk düşen Yavne'de (Lamnia) toplandılar. Bu seçim, Kudüs'le olduğu kadar Yafa ile de irtibatla kalmak istediklerine işaret ediyor. Raymond d'Aguilers, yolculuğu şöyle kaydetti:

Komutanlar eli silah tutanlara emretti, Tanrı'ya dualar edildi, zırhlar kusanıp elde Kutsal Mızrak ile Kudüs'ten çıkılarak yürüyüşe geçildi ve aynı gün ovalara varıldı. Bir sonraki gün [11 Ağustos], her yana teyakkuz halinde muhafızlar çıkaran birlesik ordularımız taburlar halinde ilerledi.

Fâtımî başkenti Kahire'nin kuzey surlarındaki muazzam kapı: Babü'l-Fütuh. 1087-1092 yılları arasında, Başvezir Efdal'in babası ve selefi olan Bedrülcemalî tarafından yaptırıldı (Yazarın çektiği fotoğraf).

Aslında Haçlı müfrezeleri bu yürüyüşte Batı Avrupa askerleri için sıradışı denebilecek bir düzende dizilmişlerdi. Dokuz tümenden müteşekkil her müfreze üçe üçlük süvari ve piyade safları halinde sıralanmış olduğu için herhangi bir yönden gelecek saldırı karşılanabilecekti. Bu sıralanma, sonradan klasik Haçlı taktiği haline geldi. Askalân muharebesi esnasında, istilacılar, Fâtımîlere karşı değilse bile, Türklere karşı savaş tekniğinde çok tecrübe kazanmış bulunuyorlardı; ancak bu tip "cenk intikali"nin düşman topraklarda uygulanan Bizans taktikleriyle pek bir benzerliği yoktu. Aksine, Orta Asya'daki Türk ve Çin ordularının, hatta belki İran Selçuklularının ordu yapılanmasına çok daha yakın görünüyordu.

Belki de "üçe üçlük kutu" düzeni, belli ki bazıları Haçlı ordusuna katılmış bulunan dininden dönmüş Türk esirlerden öğrenilmişti.

11 Ağustos akşamı Fâtımî karakollarıyla temas kuran Haçlılar, Aşdod yakınlarında, daha doğrusu güneyinde çok sayıda düşman sürüsünü ele geçirdi. Ayrintıları Raymond d'Aguilers aktarıyor:

Gün batımında, Kudüs'ten Askalân'a giden yol üzerindeki bir nehre yaklaştık ve gördük ki Araplar koyun sürüleri ile büyük sığır ve deve sürülerini otlatmakta. Bunun üzerine iki yüz sövalyeyi kesif için gönderdik, zira çok sayıdaki Arap ve çiftlik hayvanları sebebiyle, pesinden savaş geleceğini tahmin ettik. Arap sığırtmacılar sövalyelerimizin görüş alanından kaçtı ... Onlar kaçınca, biz de akıl almaz miktarda ganimet ele geçirdik ve birkaç Arabı da öldürdük yahut esir ettik. Akşamın gec bir vakti olduğu için ordugâh çadırlarını kurduk ve sonra da [düşmanın] planlarını, hazırlık safhalarını ve sayılarını açıklamaları için esirleri zorladık ... [Esirler,] bes fersah ötede ordugâh kurmuş olan Emir'in [Efdal] ertesi gün üzerimize yürüyeceğini de ilave ettiler. Ordunun tamamına şafak vakti savaşılmaya hazırlanma, her askerin kendi komutanının birliğine katılması ve savaş bitene kadar hiç kimsenin ganimetlere el sürmemesi şeklinde emirler verilmişti.

Raymond d'Aguilers'nin sözünü ettiği nehir Suk-ray (Lakhis) ya da İbtah (Evtah) olabilir; bunlar Aşdod ile Askalân arasındaki küçük çaylardır. Bu da, Haçlı ordugâhının Askalân'ın 10-15 kilometre kuzeyinde olduğuna işaret eder.

Muhtemelen o süre zarfında, esaslı bir Fâtımî filosu Askalân'ın kuzeyine demirlemişti. Öte yandan Fâtımî ordusunun, sağlam Askalân surlarının dışında hazırlıksız yakalandığına hiç kuşku yok. Haçlılar yaklaşırken, Fâtımîler muharebe meydanını düzenlemeye giriştiler. Efdal'in Kahire alayının profesyonelleri bunu yapmakta pek güçlük çekmemiş olmalı, ancak orduda Askalânlı milisler ile yerel gönüllüler de vardı. Çok sayıdaki geçici askerin aceleyle Askalân dışına çıkıp şehrin kuzeyinde mevzilenmeye çalışmasının yaratacağı karmaşa tahmin edilebilir. Fâtımî ordusu, Abbasî Halifeliği'nin Altın Çağ'ı olan 9. ve 10. yüzyıllarda geliştirilmiş geleneksel çizgide bir talimden geçmişti. Bu yapılanma, dikkati, titiz bir hazırlığı, büyük ölçüde statik muharebe taktikle-

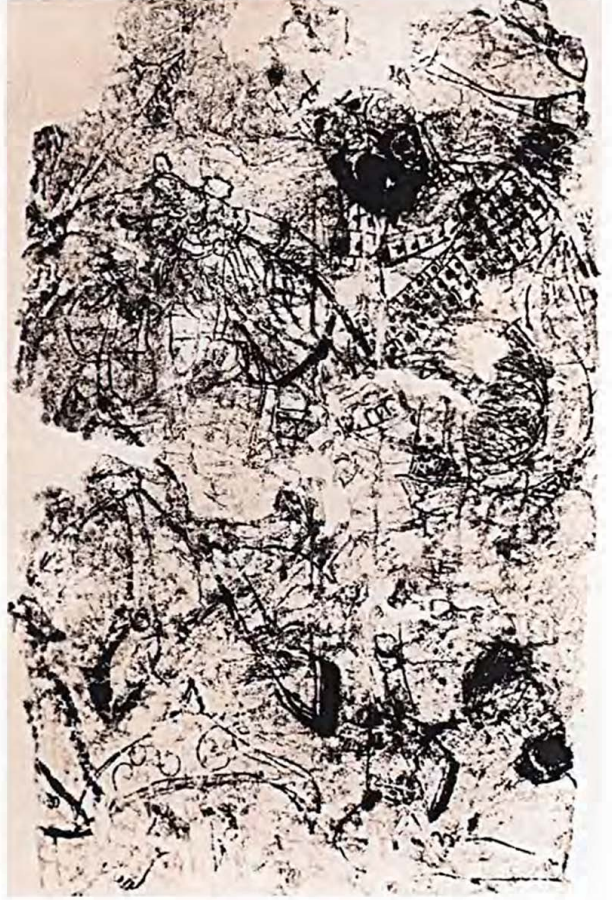
rini ve bir askerî bürokrasiye duyulan yüksek güveni öne çıkarıyordu. Belli koşullar altında bunlar değerli özelliklerdi, ancak birkaç kilometre ötedeki fanatik bir düşman hızla yaklaşırken farklı koşullar söz konusuydu.

Gesta Francorum'un Fâtîmî askerleri için "her biri su içebilmek için boynuna asılı mataralarla ortalıkta dolanıyordu" diye derkenar düşmesi, bu vahim şartlarda bile birçoğunun kafasında, önünde rahatça hazırlanabileceği uzun ve sıcak bir gün uzandığı düşüncesi bulunduğuna işaret etmektedir. Haçlı cephesinde ise, Raymond d'Aguilers'nin de yazdığı gibi, savaş hazırlıkları daha hızlı ilerliyordu:

Muharebe saflarına seher vakti trampet ve boru sesleriyle işaret verildi. Böylece gün doğarken, önceden de kaydedildiği üzere her yanımda yerleşmiş muhafızlar eşliğinde yola koyulduk ... Gelişlerini haber alınca kendi surlarımızın [Kudüs] yakınında kalacağımıza inanan Araplar, kendi ordugâhlarında kaldı. Katliam ve ortadan kaybolan sığırtmaclar kendilerine rapor edildiğinde bunu, 'Frenkler yağmaya gelmişlerdi, şimdi de geri dönüyorlar' diye karşıladılar. Kudüs'ten kaçıldığına, ordumuzun küçüldüğüne ve adamlarımızla atlarımızın zayıf düşmüş olduğuna dair raporlar günü gününe kendilerine ulaşıyordu ... Dokuz sıra halinde ilerledik ... ve Tanrı, ordusunu, Arap kuvvetlerine denk görüneceğimiz kadar çoğalttı. Bu mucize, azat ettiğimiz hayvanların kendiliklerinden sürüler halinde gelmeleriyle başladı ve kendilerini yöneten bir el olmadığı halde bizi takip ettiler, biz durunca durdular, biz koşunca kostular ve biz ileri yürürken ileri yürüdüler.

Bu hayvan sürülerinin varlığı, ahmak hayvancıkların Hristiyanlarla yoldaşlığı tercih etmelerinin bir örneği değil; Haçlı taktiklerine katkıda bulunan eski Selçuklu askerlerinin kayıtlara geçmemiş bir marifeti gibi gözükmektedir: zira hayvanları düşman hatları üzerine sürmek, eski İslam harbiyesinde yaygın bir uygulamaydı. Birinci Haçlı Seferi'nin bu döneminden günümüze kalan tek mektup Eylül 1099'da, sefere ilişkin resmî bir kayıt olarak gönderilmiştir ve orada deve, sığır ve koyun sürülerinin nasıl düşman üzerine sürüldüğü de anlatılır.

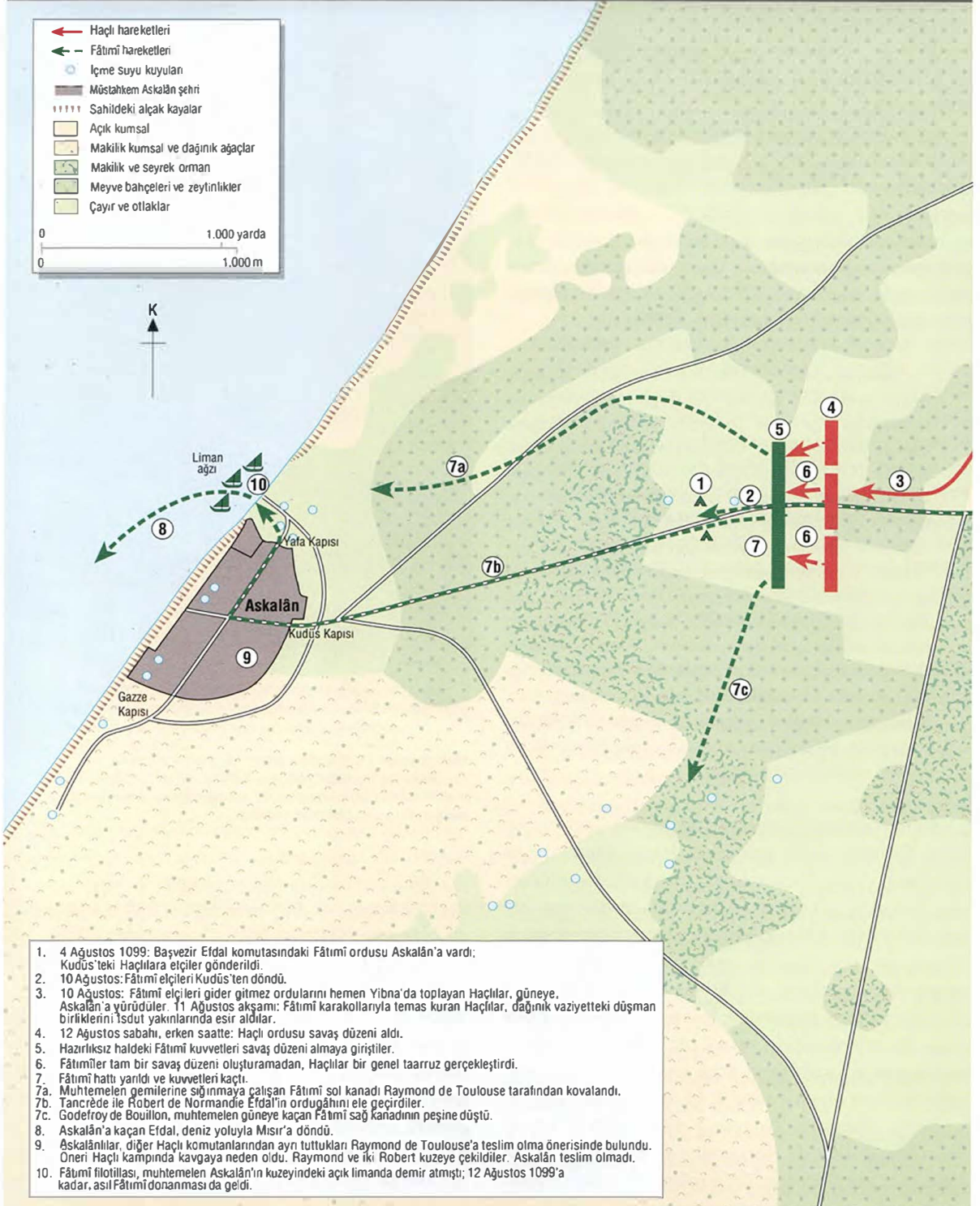
Savaş nizamını, Raymond de Toulouse sağda, Tancrede, Robert de Normandie ve Robert de Flandre merkezde Godfrey de Bouillon ise solda olmak

Muhtemelen 11. yüzyılda yahut 12. yüzyıl başında resimlenmiş bu kâğıt parçası, Kahire'nin terk edilmiş Fustat mahallesinde bulunmuştur ve savaşın hengâmesi içinde el sıkışan iki atlıyı betimlemektedir.

üzere kuran ordu, Fâtîmîler henüz düzen içinde tek-sif olamadan taarruza geçti. Sonra neler olduğu ise, o pek çarpıcı hayvan sürülerinin yarattığı toz bulutunda gizli kaldı. Foulques de Chartres'in belirttiğine göre, Haçlı şövalyeleri henüz karşı saldırıda bulunmadan evvel, Haçlı yaya okçular ilerlemekte olan Fâtîmîler üzerine ok düşürmeye başlamışlardı. Bu durum, Fâtîmî piyadesi Haçlı taarruzunu karşılamaya henüz hazır olmadığı için Fâtîmî süvarisinin düşmanı yavaşlatmaya çalıştığına işaret eder. Bu tarz bir ihtiyati hücum elbette başarısızlığa uğramış ve

ASKALÂN MUHAREBESİ; 12 AĞUSTOS 1099

o ana kadar kurulmuş olduğu haliyle. Fâtımî hattı yarılmıştır. Devamını Raymond d'Aguilers anlatıyor:

Birçok yoldaşlarının katledildiğini ve ordugâhların korkusuz bir hevesle talan edildiğini gören Araplar savaştan vazgeçerek "madem kaçmak lazım, niye bekleyelim" dediler, savaştan vazgeçtiler ve kaçtılar. Neticede, moralleri bozulan Araplar, birkaç istisna haric, Askalân'a döndüler.

Fâtımîlerin dağılan sol kanadı liman ağzında demirli gemilere sığınmak amacıyla sahile çekildi, ancak Raymond de Toulouse'un tümeni peşlerine düştü. Tancrede ve Robert de Normandie ise Fâtımî, merkezi çökünce, Efdal'ın ordugâhını ele geçirdiler. Muhtemelen güneye kaçan sağ kanadının peşine ise Godefroy de Bouillon düştü. Muhtemelen bu sağ kanada mensup olup Firavuncinci ağaçlarının altına sığındıkları söylenen Fâtımî askerleri çevreleri ateşe verilerek dumana boğuldu yahut okla vuruldular. Öte yandan bu askerlerin, günümüze ulaşabilmiş bir Fâtımî talimnamesinde tasvir edildiği üzere, çalılar arasında yahut iyice gizlenmiş surette pusu kurarak Haçlı takip harekâtını durdurmaya çalıştıkları da düşünülebilir. İslam zayıtı şüphesiz çok fazlaydı. İbn Kalânisi'ye göre,

Neredeyse 10.000 piyade, gönüllü ve şehir halkı katlolunurken ve ardugâh da talan edildi. Askalân halkından ölü sayısının, şehitler [resmî yargı kuruluşlarında söz hakkına sahip statüdeki şahıslar], esraf, tüccarlar ve ahdas [mîlis kuvveti askeri] dahil 2.700'e eriştiği söylendi ki bunlar şehirdeki ecnad [garnizon] haricindekilerdi.

Fâtımî başvezir kurmaylarıyla (*hevas*) beraber Askalân'a kaçtı; ancak kaynaklar, teslim olma koşullarını görüşmeyi yerel yönetime bırakıp hemen Kahire'ye mi kaçtığı, yoksa ilk görüşmeleri bizzat mı yaptığı konusunda çelişkilidir. Bu aşamada, daha önce esir alınmış olan bir Selçuklu askeri, tarihin puslu sayfalarında canlanır. Hikâyesini yazan, Raymond d'Aguilers'dir:

Raymond, barış planını görüşmek üzere Emir'e [Efdal] bir Türk olan Bohemond'u göndermeye, fakat aynı zamanda, Kudüs'ü bırakmaya yanaşmayıp bize karşı

Haçlı güruhu 1099'da bölgeye yaklaşırken Askalân'da bir tonozda gömülerek saklanan Filistinli Arap işi bir mücevher koleksiyonu, 11. yüzyıl sonu.

savaştan olduğunu da hatırlatmaya karar verdi. Bohemond bir yandan da durumu tetkik ederek Emir'in kaçmayı mı yoksa savaşmayı mı planladığını ve mağlubiyetini nasıl karşıladığını görecekti. Bohemond, bir Türk olmasına rağmen, birkaç lisan konuşurdu, bize sadık olmanın yanında akıllı ve zeki idi. Adına Bohemond dendi, zira din değiştirip karısıyla silahlarını da alarak bize geldiği vakit vaftiz babalığını [Taranto Prensi] Büyük Bohemond yapmıştı.

Diğer anlatılarda ise, İftihârüddevle'nin şehri Askalân emiri sıfatıyla teslim etmeye hazırlandığı, fakat sonrasında, Haçlılar arasında gitgide derinleşen anlaşmazlıkların farkına vardığı öne sürülmüştür. Belli ki ahali, Kudüs halkını katletmekten mesul tutulan diğer Haçlı komutanları yerine, Raymond de Toulouse ile teslim koşullarını görüşmeyi tercih etmişti. İftihârüddevle ile Kudüs'teki teslim görüşmelerini de Raymond yürütmüş ve emir ile adamlarının güvenli bir şekilde Askalân'a ulaşmalarını sağlayarak verdiği sözü tutmuştu. Ancak bu konudaki ısrarı Haçlı ordugâhında tartışmalara neden oldu. Sonuçta, Raymond ve iki Robert kuzeye doğru çekildiler; Askalân ise asla teslim olmadı.

NETİCE

Birinci Haçlı Seferi'nin başarısını sağlayan sayısal üstünlük ve tutarlılık iken, meliklerinin verdiği bölünmüş ve eşgüdüksüz tepki sebebiyle İslam kuvvetleri yenilmişlerdi. Bu senaryodaki tek gerçek istisna, Haçlıların Kürboğa'nın birleşik ordusuna Antakya kapılarında tattırdıkları dikkat çekici yenilgiydi. Öte yandan, burada kazanacağı bir zaferin Kürboğa'yı "fazlasıyla güçlü" kılacağı düşüncesiyle, İslam ordusunun büyük kısmı savaş alanını terk etmişti. Haçlılar düşmanları karşısında, hemen her aşamada dinî vecd şeklinde ortaya çıkan, daha güçlü bir motivasyona sahipti. Batı Avrupalı Haçlıların teknolojik ya da taktik üstünlük konforuna sahip olduklarına dair hiçbir gerçek kanıt yoktur. Esasen bunun tam tersi bir durum çok daha akla yakındır. Hatta savaş atları söz konusu olduğunda, Avrupalı şövalyeleri, düşmanlarının sözümona küçük atlarını yere yikan büyük atlar üzerinde betimleyen yaygın tasvirler bile sadece efsanedir. Tam aksine, Selçuklu ve Fâtımîlerin asıl ordularındaki profesyonel seçkin askerlerin atları, çoğu Haçlının atından muhtemelen daha büyüktü. Üstelik Haçlılar, başlangıçta sahip oldukları bineklerin neredeyse tamamını, Kudüs'e varıncaya kadar kaybetmişlerdi.

Birinci Haçlı ordusunun Fâtımî ordusunu Askalân önünde mağlup etmesini müteakip, neredeyse bir anda, çoğu Haçlı memleketine dönmeye başladı. Çoğu, batıya giden bir gemiye binmek üzere Kuzey Suriye'ye karayolundan gitti, çünkü Fâtımî donanması Filistin ve Lübnan kıyılarına hâlâ hâkim idi. Sonunda, Kudüs, Ramallah ve Hayfa'yı korumak için geride sayısı 300'ü geçmeyen şövalye ile belirsiz sayıda piyade kaldı. Bunlar gelecekteki Kudüs Krallığı'nın çekirdeğini oluşturdular.

Müteakip süreçte, kuzeyde Urfa Kontluğu ve Antakya Prensligi'nden başlayıp güneyde Trablus-

Paris St. Denis Kilisesi'nin pencerelerine ait kayıp 12. yüzyıl vitraylarından ikisi, Fâtımî ordusunun Askalân surları dışında yenilmesini tasvir ediyordu. A: Askalân surları dışında muharebe; B: Fâtımîlerin Askalân'a kaçıışı.

Askalân'ı çevreleyen mazgal, sur ve burçların bir bölümünden kalanlar.

şam Kontluğu ve Kudüs Krallığı'na uzanan, dört Haçlı devleti ortaya çıktı. Antakya Prenslığı ile bölge üzerinde hâlâ hak iddia eden Bizans İmparatorluğu arasındaki ilişkiler halihazırda karmaşık ve gerginken, Antakya ile Bizans toprakları arasındaki Kilikiya'da da bir Küçük Ermeni Krallığı ortaya çıktı.

Kudüs çok ağır bir yıkıma uğramış ve ağırlıkla Kamâme Kilisesi çevresinde olmak üzere, sadece birkaç yüz Haçlının yaşadığı bir şehir haline gelmişti. Keza küçük garnizon da tüm kapı ve kulelere adam yerleştiremiyordu. Müslümanlar ve Yahudiler katledilmişler, Haçlıların şüpheyle baktığı yerel Hristiyan Arap nüfusun büyük kısmı ise geri dönememişti. Bu arada, şifahanelerden hâlâ "Kutsanmış" Gerard sorumluydu ki Haçlı Hospitaliye (St. Jean) Tarikatı da bilahare bu kurumlardan hareketle kurulacaktı. Şeria Nehri'nin doğu yakasında uzun süredir meskûn Hristiyan halk, ancak Kral I. Baudouin'in 1115-16'daki girişimlerinden sonra Kudüs'e yerleşme cesaretini bulabilmiş; bu iş ise Madaba ve Ummülrâs gibi eski Hristiyan kasabalarını mahveden bir kitle göçü şeklinde gerçekleşmişti. Kudüs'e yeni gelenlerin çoğu, şehrin kuzeydoğu köşesindeki Yahudi Mahallesi'nin terk edilmiş evlerine el koydu.

At alımı konusu hayatiyetini koruyordu, zira şehre yerleşmiş olan Haçlılar hâlâ çok ciddi binek sıkıntısı çekiyorlardı ve ihtiyaçlarını denizyoluyla da gideremeyecek gibi görünüyorlardı. Öte yandan, diğer takviye kuvvetler, Kudüs'ün fethini takip eden süreçte gemiyle derhal gelmişti. Bunlardan biri de Kral Magnus'un kardeşinin yönetimindeki bir Norveç filosuydu ve Fâtımilerin elindeki Sayda'nın ablukası sırasında Haçlıları takviye etmek üzere tam zamanında yetişmişti. Bir Venedik filosu ise, 1099 sonbaharında İtalya'dan yelken açmış ve 1100 yılı Haziran ayının sonunda Yafa'ya varmıştı.

Güney İtalya Normanlarından kaynaklanan tehdit tekrar canlanmış bile olsa, Bizans kuvvetleri, önemli miktarda toprağını 1105'e kadar Türklerden geri alarak Batı Anadolu'daki gücünü istikrarlı hale getirdi. Diğer Bizans kuvvetleri ise, Karadeniz kıyılarını geri aldı; ancak İmparator I. Aleksios, büyük projesi gerçekleşmeden öldü. Aslında Anadolu'nun iç bölgeleri hiç geri alınamadı ve Bizans elinden geleni yapsa da, Türkler mutlak bir zafer elde edemediler.

Küçük Ermenistan Krallığı birkaç yüzyıl varlığını koruyacaktı ama, Ermenilerin geleceğe dair umutları da, benzer şekilde, hiç gerçekçi değildi. Doğuda

Haçlılar bir tarafta dua ederken, Aziz Georgios "dinsizlere" hücum ediyor. Bu Anglo-Norman oyma, muhtemelen Antakya'nın fethini ya da Kürboğa ordusunun yenilmesini tasvir ediyor (Dorset'teki Fordington Köyü Kilisesi; yazarın çektiği fotoğraf).

Kahramanmaraş ile Kaysun-Raban bölgesi Haçlılar tarafından alınırken, Dânişmendliler Malatya'yı topraklarına kattılar. Suriye'de gerçekten önemli bir rol oynamayı sürdüren Ermenilerin Fâtımî Mısır'daki rolleri bundan da önemli oldu. Yarıktaş adlı bir Müslüman Ermeni 1120'de kısa süreliğine Halep'in kontrolünü ele geçirirken, bir başka Müslüman Ermeni de Şam'daki Türk emiri ile Kudüs Haçlı Krallığı arasındaki coğrafyada, günümüzde Güney Suriye ile Kuzey Ürdün arasındayken alan Havran bölgesinde hâkimiyet kurdu.

Birinci ve sonraki Haçlı Seferleri sonucu en zararlı çıkan kesim, hiç şüphesiz fazlasıyla acı çeken Suriyeli Hristiyanlar başta olmak üzere, yerli Ortadoğu Hristiyanları idi. Birinci Haçlı ordusu 1099'da Kudüs'ü aldığı anda, Selçuklu fetihleri yüzünden Kıbrıs'a çekilmiş olan Rum Ortodoksların üst rütbeli ruhbanı henüz geri dönmemiş olduğundan, Haçlılar bunların yerine Katolikleri koydular. Filistin'deki Arapça konuşan Rum Ortodoks Hristiyan cemaatinin, Latin, Katolik, Batı Avrupalı Haçlılara bir türlü güven duymamasının nedenlerinden biri de bu olaydı. Buna karşılık Katolik Haçlılarla uzlaşmaya varan Lüblanlı Mârûniler; Haçlılar ile ittifak kurdular. Katliama uğrayan Kudüs Yahudileri hariç

diğer Ortadoğu Yahudileri, mahalli Hristiyanlar gibi ciddi ve uzun süreli bir mağduriyet yaşamadılar. Ancak beklenebileceği üzere, Fâtımî Halifeliği'ne sadakatleri güçlendi. Öte yandan, kısa vadede ciddi bir mağduriyet yaşadıklarını, bugüne intikal etmiş olup birkaç yıl önce Kahire Geniza'da bulunan bir mektup ortaya koyuyor:

Frenklere fidye ödeyerek kurtulanlar ve Askalân'da kalanlar arasında bazılarının yokluktan ölecek raddeye geldiğine dair haberler aldık. Bazılarının esareti devam ederken, bazıları diğerlerinin gözleri önünde öldürülmüş ve o [düşman] iyice hırsını çıkarsın diye, her türlü işkenceye maruz kaldıktan sonra ölümleri seyredenler de öldürülmüş.

Aynı mektubun sonraki satırlarında da şunlar eklenmiş:

Şimdi [Kahire'de] emniyete kavuşmuş olanlar arasından bazıları, muharebeyi müteakip ikinci veya üçüncü günde kaçarak güvenli geçiş garantisi almış olan vali ile birlikte [sehirden] ayrılanlardır. Diğerleri ise, Frenklere esir

Bir 12. yüzyıl Bizans işi elyazmasında, İmparator I. Aleksios'un İsa Peygamber'e *Panoplia dogmatike*'yi takdimi tasvir edilmiş (*Panoplia dogmatike*; Cod. 666, f. 2v; Roma Vatikan Kütüphanesi).

düşmelerini müteakip bir müddet tutsak kaldıktan sonra nihayet kaçmayı başaranlardır ki bunların sayısı pek az. Ekseriyeti, fide karşılığı serbest bırakılanlar teşkil ediyor. Üzüntümüz odur ki, bazıları her çeşit eziyet ve ıstırap içinde terk-i diyar eylemişlerdir.

Haçlılar tarafından bir önceki yıl Antakya'da esir alınan Yahudilere ilişkin ilginç kaynaklar da vardır. Çok sayıda Yahudi Askalân'a kaçmış ve buradaki cemaat, şehir 1153'te Haçlıların eline geçinceye kadar varlığını korumuştur. Askalân ve Mısır'daki Yahudiler, Haçlıların Kudüs'ü aldıklarında yağmaladıkları çok sayıda kitabı da yine fide ödeyerek geri almışlardır.

Haçlı istilalarına karşı, İslam dünyasının değişik bölgelerinde farklı tepkiler oluştu. Anadolu'da, güneyde Haçlıların elindeki Antakya tehdidi ve Bizans'ın Doğu'daki topraklarını geri alması, Kılıçarslan ile Dânişmendîler arasında kısa ömürlü bir uzlaşmaya yol açmış ve bu da 1100-1102'de Haçlıların yenilgiye uğratılması sonucunu vermişti. Büyük Selçuklu Sultanlığı'nın doğu bölgelerinde yaygın kayıtsızlığa rağmen, bazı Müslüman âlimler, istilacıları defedecek gücü toplamak üzere destek arayışına girdiler. Şairler de bu korkunç olaylar karşısındaki tepkisizlikten şikâyetçi oldular. Ebu Muzaffer Ebîverdi adlı bir Iraklı, Suriyeli ve Filistinli kardeşlerine yardımcı olmak üzere vatansever hemşehrilerine çağrıda bulundu:

Uyur musun ey gafil, emniyetin mübarek gölgesinde,
meyve bahçesinde çiçek kadar asudeymis gibi hayat?
Nasıl uyursun böylesine felaketler zamanında
ki uyandırır bu, olursa dahi uykuda?
Suriyeli kardeşlerin uyuyabilirken ancak
atlarının sırtında, yahut akbabaların karnında!

Kudüs'ün düşmesi üzerine İbn Hayyat'ın yazdığı bir şiirde de aynı şekilde, Birinci Haçlı Seferi'nde Suriye'nin takındığı tutam anlatılıyor:

Bu daha ne kadar devam edecek?
Ki putperestler sel suyu gibi baskın vermede,
öylesine taşkın, ki deniz bile korkar olmuş ondan.
Daglarca bir ordu fırtına gibi esip dağıtmış Efrenc ellerini,
felaketimiz olmaya gelmiş.
Kaç genç kadın elleri boynunda, elleri yanaklarında

korku ile dövünmeye bağlamış,
Ve genç kız anaları, ki şimdi bilmez onlar
gündüz nasıl kavurur, nasıldır gecenin ayazı?
Korkudan neredeyse bitip gitmedeler,
ve üzüntüden ve endişenin ıstırabından ölmedeler.

Birinci Haçlı Seferi'nin başarılı olmasının sebebi, kimi zaman Büyük Selçuklu Sultanlığı'nın bölünmüşlüğünde aranmıştır. Ancak Sultanlık, 1098-99'da bir düşüş yaşamıyordu. Birinci Haçlı Seferi'nin Büyük Selçuklular'ın gerilemesine katkıda bulunduğunu söylemek daha doğru olabilir. Aslında, Büyük Selçuklu Devleti'nin yeniden inşa edilmesi için son şans, Kürboğa'nın yenilerek hem itibar hem de askerî güç kaybetmesiyle kaçırılmış olabilir.

Haçlı coşkusunu benzer şekilde yansıtan bir "karşı cihad" tavrını harekete geçirmek epeyce uzun bir zaman alacaktı. Öte yandan, yaygın bir nefret söz konusuydu, zira bu istila Bizanslılarla Müslümanlar arasındaki "medenî" savaşımlardan çok farklıydı. Sonuçta, gayrimüslimlere karşı tavrı sertleşmiş bir Sünnî İslam canlanması gerçekleşti. Bu harekette, Şiîler ile batınîlere karşı hoşgörüsüzlük de öne çıkıyordu.

Haçlı darbesinin Fâtımî Halifeliği üzerindeki etkisi daha geç oldu. Kudüs'teki Yahudilerin yanı sıra Filistinli Müslüman Arap seçkinlerinin büyük bölümü, Birinci Haçlı Seferi sonrasında Askalân'a göç ettiler. Bu Müslümanların en büyük korkusu, kadınlarının barbar Batılıların eline düşmesiydi. Efdal'in yenilgisinin askerî bağlamda yarattığı etki ise, Fâtımî ordusunda derinlemesine yenilenme oldu. Efdal, oğullarından birini Filistin'deki Fâtımî kuvvetlerine komutan atadı. Bu atama, eski vali İftihârüddeve'nin Fâtımî hizmetinden ayrılarak muhtemelen Kuzey Suriye'deki Ebu Kubeys Kaleşi'ne yerleşmesi sırasında da yapılmış olabilir.

GÜNÜMÜZDE HARP MEYDANI⁵

Birinci Haçlı Seferi bir askerî harekât olduğu kadar, bir seyahatti. Haçlıların ayak izlerini takip etmeye çalışan bazı yazarlar arasında en dikkat çeken kişi, kitabındaki⁶ iki eksiğe rağmen, Tim Severin'dir. Yazar yaşanan zorlukları anlayabilmek amacıyla seyahatini atla gerçekleştirmiş, ancak maalesef yanlış tür bir hayvan seçmiştir. İkinci olarak ise, Ortadoğu'nun epeyce gergin olduğu bir dönemde seyahat ettiğinden, bugün büyük bölümü İsrail toprağı olan Lübnan içlerindeki Haçlı rotasını izleyememiştir.

Batı Avrupalı tarihçiler sadece Birinci Haçlıların olağanüstü başarılarına odaklandıkları için, Bizanslı müttefikleri ile Müslüman rakiplerinin teksif oldukları yahut sefere çıktıkları arazilere çok daha az dikkat etmişlerdir. Bu yaklaşım, olayının bütününe denge-siz kavranmasına sebep olmuştur.

Bu kitaba konu olan öykünün başladığı İstanbul, bugün çok sayıda konaklama ve iyi ulaşım imkân-ları sunan büyük bir turistik merkezdir. Haçlıların ilk hedefi, yani bugünkü adıyla İznik de, Türkiye'nin batısındaki turizm bölgesinde yer alır. Bu noktadan itibaren, Haçlı rotasını izlemek isteyen birinin macerası daha az gelişmiş bölgede devam edecektir. Yollar iyidir; Tüyları diken diken eden şehirlerarası otobüs seferleri yahut bir ölçüde daha az korkutucu dolmuşlardan müteşekkıl Türk ulaşım sistemi ise emre âmâdedir. Dorylaeon (Eskişehir) muharebesi diye anılan çarpışmanın gerçekleştiğı arazi, maalesef turistik bir yer değildir. Aslına bakılırsa arazinin bir bölümünde bir kamyon parkı diğer bölümlerinde ise sanayi kuruluşları yer almaktadır. Haçlıların Eskişe-

Muhtemelen 10. yüzyıl Mısır işi bir yünlü dokuma parçasında, ellinde fincanla oturan bir Müslüman emir betimlenmiş (Washington Tekstil Müzesi; yazarın çektiğı fotoğraf).

hir'den başlayıp Hisarköy dışında belli bir mesafeye kadar devam eden sefer rotası, bugün eski ve genellikle asfaltsız yollardan; Hisarköy'den Konya ve Kayseri'ye uzanan rota ise (tamamı olmasa da çoğunluğu) modern yollardan oluşuyor. Hepsı de tipik birer Türk şehri olan bu merkezlerde, Türkiye'de seyahat etmeyi

⁵ Kitap yazılırken Irak, ABD ve İngiltere kuvvetleri tarafından işgal edildiğinden, bu bölümde Irak'la ilgili verilen bilgilerin yeniden geçerlilik kazanması için bir süre daha gerekiyor.

⁶ Tim Severin, *Crusader: By Horse to Jerusalem* (Londra, 1989).

Erken Ortaçağ'da, Kuzey Irak'ın Musul şehrinde inşa edilmiş Şimnüssefer Kilisesi.

keyifli hale getiren çok sayıda ucuz ve misafirperver otel ile birçok küçük lokanta bulunur.

Doğuya, Toros Dağları'na doğru ilerledikçe yollar daha zorlu bir hale gelir. Tim Severin'in de saptadığı gibi, Haçlıların izlediği rotanın, dik tepelerden geçen bugünkü stabilize yolları takip etmesi de şart değildir. Tam aksine, bugünkü kıtalararası anayollar, Selçuklular ile Dânişmendlilerin Malatya civarında ve Haçlıları karşılamak üzere batıya yürürken takip ettiği rotayı izlerler. Toroslar'a döndüğünde, Haçlıların geçtiği yolları izlemeye çalışan maceraperest bir sürücü, "iyileştirilmiş" bir mahalli yolu takiple yolun sonuna geldiğinde kendini küçük bir dağ geçidinde bulabilir ve bu "iyileştirilmiş" yolun son kısımlarının daracık bir hayvan patikasına dönüştüğünü de görebilir. Rotanın bu pek zorlayıcı etabı, şayet geçitten geçilip öte yakadaki düzgün bir yola girilirse, "mükafatlandırıcı" olabilir.

Suriye'de kendi aracınız ya da kiralık bir otomobille seyahat, Güneydoğu Anadolu'nun bazı yerlerinde otomobil kullanmaktan çok daha kolaydır. Aynı durum Irak için de geçerlidir, ya da "geçerliydi." Burada yollar belki görece az olabilirler, öte yandan

modern ve bakımlıdır. Suriye'de de pek bol bulunan küçük, misafirperver ve ucuz oteller Kuzey Irak'ta o kadar çok bulunmazlar. Keza çok sayıda yerel lokanta da mevcuttur; ancak bunlar sayılar ve çeşitlilik açısından Türkiye'dekilerle kıyaslanamaz. Çok sayıda Haçlı müfrezesi ile rakiplerinin izlediği rotayı takip etmek Suriye'de gayet kolaydır, zira askerî harekât, ülkenin batı ve kuzeyindeki en kalabalık ve şehirleşmiş bölgelerde gerçekleştirilmişti. Muharebeler ve kuşatmalar da yine bu bölgelerde yaşandı.

Haçlıların Lübnan kıyılarında güneye doğru yürüdüğü yol, günümüzde ziyaretçilere açıktır; tek büyük engel, Lübnan ile İsrail arasındaki sınırın kapalı olmasıdır. Bugün, bu sınırın hemen kuzeyindeki; İsrail tarafından tahrip ve işgal edilmiş olan bölge bile ziyaretçi geçişlerine açılıyor. Önceden Filistin ülkesi olan ve şimdi İsrail toprakları ile işgal altındaki Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nden oluşan bölgede şu an durum çok farklı. Normal şartlarda, ulaşım iyi olabilir; oteller de, az olmakla beraber, ihtiyacı karşılar nitelikte bulunabilirdi. Ancak şu anki koşullar, Haçlıların ve düşmanlarının ayak izlerini takip etmeyi çok güçleştirdiği gibi, bazen de imkânsız hale getiriyor.

KAYNAKÇA

Birinci Haçlı Seferi'ne dair birincil kaynakların listelerini ihtiva eden en geniş kapsamlı modern eserlerden biri *Victory in the East*'tir (J. France; Cambridge 1994). Dolayısıyla, aşağıdaki kaynakça ikincil çalışmaları kapsamaktadır.

Andressohn, J.C., *The Ancestry and Life of Godefroy of Bouillon* (Bloomington 1947).

Aube, P., *Godefroy de Bouillon* (Paris 1985).

Azhari, T.K. El-, *The Saljuqs of Syria during the Crusades; 463-549 AH/1070-1154 AD* (Berlin 1997).

Bachrach, B.S., "The siege of Antioch: a study in military demography", *War in History*, VI (1999) 127-146.

Brett, M., "The Battles of Ramla (1099-1105)," U. Vermeulen & D. De Smet (ed.), *Egypt and Syria in the Fatimid, Ayyubid and Mamluk Eras* (Leuven 1995) 17-37.

Brundage, J.A., "The Army of the First Crusade and the Crusader Vow: Some Reflections on a Recent Book", *Medieval Studies*, XXXIII (1971) 334-343.

Bull, M., *Knightly Piety and the Lay Response to the First Crusade* (Oxford 1998).

Crawford, R.W., "Ridwan the Maligned", J. Kritsek (ed.), *The World of Islam: Studies in Honour of P.K. Hitti* (Londra 1960) 135-144.

Edde, A.-M., "Ridwan, prince d'Alep de 1095-1113", *Revue des Etudes Islamiques*, LIV (1986) 103-128.

Flori, J., "Chevalerie et guerre sainte: les motivations des chevaliers de la première croisade", D. Buschinger (ed), *La Guerre au Moyen-Age, réalité et fiction, Médiévales*, VII (Amiens 2000) 55-68.

— *La Première Croisade* (Brüksel 1997).

Foss, M., *People of the First Crusade* (1997).

France, J., "An Unknown Account of the Capture of Jerusalem", *English Historical Review*, LXXXVII (1972) 771-783.

— "Technology and the Success of the First Crusade", Y. Lav (ed.), *War and Society in the Eastern Mediterranean, 7th-15th centuries* (Leiden 1996) 163-176.

— "The Fall of Antioch during the First Crusade", M. Balard (ed.), *Dei Gesta per Francos* (Aldershot 2001) 13-20.

— *Victory in the East: A Military History of the First Crusade* (Cambridge 1994).

Goiten, S.D., "Contemporary Letters on the Capture of

Jerusalem by the Crusaders", *The Journal of Jewish Studies*, III-IV(1952) 162-177.

Hamblin, W.J., "The Fatimid navy during the Early Crusades", *American Neptune*, XLVI (1986), 77-83.

Hill, J.H., & L.L Hill, *Raymond IV, Count of Toulouse* (Syracuse 1962).

Krey, A.C., *The First Crusade: Accounts of Eye-Witnesses and Participants* (Princeton 1921; yen. baskı Gloucester Mass. 1958).

Mullett, M.E., & D. Smythe, *Alexios I Komnenos* (Belfast 1996).

Murray, A.V., "The Army of Godefroi of Bouillon; Structure and Dynamics of a contingent in the First Crusade", *Revue Belge de Philologie et d'Histoire*, LXX (1992) 301-329.

Nicholson, R.L., *Tancred: A Study of his Career and Work* (Chicago 1940).

Phillips, J. (ed), *The First Crusade, Origins and Impact: Proceedings of the Deus Vult Conference, London. Nov. 1995* (Manchester 1997).

Riley-Smith, J., *The First Crusade and the Idea of Crusading* (Londra 1986).

— "The Motives of the Earliest Crusaders and the Settlement of Latin Palestine, 1095-1100", *English Historical Review*, CCCLXXXIX (1983) 721-736.

Salibi, K.S., *Syria under Islam: Empire on Trial 634-1097* (Delmar 1977).

Severin, T., *Crusader: By Horse to Jerusalem* (Londra 1989).

Shepard, J., "The English and Byzantium: A Study of the Role in the Byzantine Army in the Late Eleventh Century", *Traditio*, XXIX (1973) 53-92.

Sivan, R., "Syro-Palestinian Refugees at the time of the Crusades", B.Z. Kedar (ed), *The Crusaders in their Kingdom* (Kudüs 1987).

Tritton, A.S. ve H.A.R. Gibb, "The First and Second Crusades from an Anonymous Syriac Chronicle", *Journal of the Royal Asiatic Society* (1933) 69-101.

Vandevoorde, M.A., "Le première croisade et l'installation des Francs en Orient", G. Brunel & E. Lalou (ed.), *Sources d'histoire médiévales (IXe-milieu du XIVe siècle)* (Paris 1992).

Yewdale, R.B., *Bohemund I, Prince of Antioch* (Princeton 1917).

DİZİN

İllüstrasyon sayfaları **koyu renk** ile yazılmıştır.

- Adhëmar, Piskopos 50, 55, 61
Afrika, Fâtîmî ilişkileri 11, 26
Akkâ 65, 71, 72
Akşehir (Philomelion) 13, 48, 54
Aleksios Komnenos I, Bizans İmparatoru 12, 13, 16, 17, 19, 51, 90
Haçlı Seferi'nden önce 7, 9
Haçlı Seferi sırasında 14, 22, 27, 31-33, 35, 47-8, 65, 89
strateji 28
ve Taranto'lu Bohemond 14
Amediye 54
Anadolu
Haçlılar ilerlerken 32, 35, 41, 45, 49, 53
harekâtlar haritası 46
Türklerin Bizanslıların çekişmeleri 7-10, 12, 13, 17, 22-24, 28, 30, 47, 48, 89
yerel politikalar 91
Antakya (Antiocheia) 12, 13, 37, 40
Antakya dışarısındaki muharebe (1098) 53, 56-61, 62-64, 72, 88, 89, 90, 91
Aziz Petros'un mağarası 41
Haçlı Seferi'nden sonra 14
Haçlı stratejisi 28, 29
kuşatma ve sonuçları (1097-98) 40, 48-61, 65-69
Ariha 45, 55
Arka 13, 68-70
Artah 49
Arthur, Kral'ın Hikâyesi 81
Arvad Adası 59
Askalân 81, 89, 90
Askalân, muharebesi (1099) 82-85, 87, 88, 91, 86, 88
atlar, Haçlı 41, 45, 54-56, 61, 62-64, 65, 85, 88, 89
at koşumları 42-44, 64
Augustopolis önündeki muharebe (1097) 45
avcılar 67
Bagras 49
Bara 12, 46, 68
Baudouin I, Kudüs Kralı
(önce Baudouin de Boulogne, sonra Urfa/Edessa Kontu) 13, 15, 16, 18, 41, 45, 47, 58, 89
Bayeux duvar halısı 33, 52, 83, 85
Bedrülcemalî 8, 11, 12, 19, 26, 84
Behramü'l-Ermenî 65, 71
Berkyaruk 12, 18, 19, 57
Beyrut 70-72, 71
Beytüllahim 13, 71, 72
Bizans donanması 13, 28, 49
Bizans İmparatorluğu
11. yüzyıldaki büyüklüğü 7
Anadolu'daki mücadeleler 7-9, 47-49, 89
Ermenistan'ın ilhakı 8
Fâtîmîlerle ilişkiler 30, 35
Haçlılarla ayrılma 48, 53, 54, 57
Bizans ordusu
Bizans tipi askerler 11, 61, 90
düzen ve teşkilat 22
Haçlı harekâtları 32, 35-37, 41, 53-54
komutanlar 16, 17
planlar 28, 29
Bohemond, Taranto Prensi 14, 16, 87
Anadolu'da ilerlerken 35
Antakya'da (1097-98) 55-57, 59-61, 64
Antakya'nın idaresini ele alması 68, 69
Dorylaeon'da (1097) 36, 37, 44
Lazkiye'ye saldırması (1099) 72
Mezarı 17
Nikaia'da (1097) 32
Pisa donanması 48
Calut 71
Cebele 69, 72
Cenahüddüvle 18, 49, 59, 60, 72
Cenova donanması 21, 52, 77
Çaka Bey 7, 47
Danımarkalı Haçlılar 48
Dânişmendîler 10, 12
Haçlı Seferi'nden sonra 14
Haçlı Seferi harekâtları 32, 33, 38, 41, 42-44
Malatya'nın ilhakı 90
Selçuklular ile ilişkiler 48, 91, 93
strateji 29
Davut 71
Deylemî piyadesi 24, 26
deniz seferleri 7, 21, 23, 46, 52, 82, 84, 98
Bizans 47, 48
Kudüs kuşatması, deniz desteği 71, 72-76
aynca bkz. Bizans donanması; Haçlı donanmaları
develer 42-44
din
Fâtîmî orduları 25, 26
Kudüs'te 72
Ortadoğu mezhepleri 8, 10
Türk orduları 24
aynca bkz. Hristiyanlık; İslam
dini resimler 24, 57, 59, 70, 90
Dorylaeon (Eskişehir) savaşı 12, 24, 29, 35-41, 42-44, 92
Dört Değirmen Çarkı 69
Dukak, Şam emiri 12, 48, 49, 55, 57, 65
Efdal ibn Bedrülcemalî 8, 11-13, 19
Askalân'da (1099) 82-87, 84
Haçlı Seferi'nden sonra 91
Haçlılar ortaya çıktığında 20
ve Kudüs 61, 65, 73
planlar 30
Embriaco, Guglielmo 76, 77
Ermeniler, Fâtîmî ordusundakiler 26, 71, 73
Ermenistan 8, 9, 23, 45, 89, 90
Eski Selamiye Camii 16
Etienne de Blois, Kont 16, 32, 35, 36, 48, 52
Fâtîmîler
Bizanslılar ile ilişkiler 28-31, 35
deniz gücü 71, 76
Haçlı Seferi'nden önce 10, 11, 22
Haçlı Seferi'nin etkisi 91
Haçlılar ile ilişkiler 35, 70
Kudüs'ün zaptı (1098) ve yönetimi 61, 65, 72
Fâtîmî ordusu
askerler 45, 46, 48, 85, 88
düzen ve teşkilat 11, 13, 25, 26, 84
Haçlı harekâtları 13, 72-87, 88
teşkilat 19
nefatın 26
planlar 30
Filistin seferleri 66, 67, 71
Firüz ez-Zerrad 56
Flandralı Haçlılar 33, 36, 55, 69, 73, 85
Foulques de Chartres 33, 36, 44, 85
Fransız Haçlılar, kuzey 20
Anadolu'da ilerlerken 35
Antakya'da (1097-98) 58, 59, 62-64
Dorylaeon'da (1097) 35, 36
Kudüs'te (1099) 78-80
Nikaia'da (1097) 33
aynca bkz. Provvanslı Haçlılar
gemiler 9, 23, 33, 46, 47
Georgios, Aziz 61, 90
Gerard, "Kutsanmış" 73, 89
Gesta Francorum
Efdal üzerine 20
Antakya üzerine (1097-98) 58, 61
Askalân üzerine (1099) 85
Dorylaeon üzerine (1097) 36, 40, 44
Kudüs üzerine (1099) 80, 81
Pınarbaşı üzerine (1097) 45
Codefroy de Bouillon 12, 15, 16, 20
Antakya'da (1097-98) 56, 59, 69
Askalân'da (1099) 85, 87
Dorylaeon'da (1097) 37
Kudüs'te (1099) 13, 77
Nikaia'da (1097) 33
göçebe yaylağı 10
gılamlar 23-26, 40, 42-44, 61
Guynemer, de Boulogne 12, 46, 52
hacılar 13
Haçlı donanmaları 48, 52, 55, 71, 76, 89
Haçlı ordusu
askerler 22, 40, 62-64, 73, 78-80
askerler, Haçlı tipi 15, 35, 37, 55, 59, 60, 70
Bizans ile ilişkiler 31, 48, 54, 58
düzen ve teşkilat 20, 21
erdem 80
Fâtîmîler ile ilişkiler 13, 35, 70
komutanlar 14-16
planlar 27, 28
yürüyüş sırasında bölüm 41
Halep, Tutah Camii 36
Halid bin Vakkas 49
Harim 52, 55
hayvanlar, muharebelerde Fâtîmîler tarafından kullanılanlar 42-44, 85

Hristiyanlık

Haçlı ilhamı olarak 58, 60, 62-64, 69, 70, 80, 83, 90
 "Kutsal Mızrak" 58
 Ortadoğu'da 11, 89, 90
 Paskalya kutlamaları 72
 ayrıca bkz. İsa; din

İbnülesir 49, 58-61, 68, 80, 81, 82

İbn Kalânisi 61, 83, 87

İftihârüddeyle 19

Askalân'dan sonra (1099) 87

Haçlı Seferi'nden sonra 91

Kudüs'te (1099) 65, 73, 76, 77, 81

İngiliz donanması 47, 55

Ioannes Akshos 35

Ioannes Dukas 7, 13, 47

İsa Peygamber 57, 59, 70, 90

İsfahan 8

İslam

dini liderlerin katli 78-80

Haçlı seferi'nin etkisi 91

İslam emirleri 92

İsmâîlî tarikatı 8, 16

mezhepler arası çatışma 8, 9

savaş kuralları 80

Selçuk tarzı 9

İstanbul 12, 13, 16, 17, 20, 28, 30-32, 35, 49, 92

İtalyan Haçlıları 20-22, 55, 56

İtalyan donanmaları 20, 21, 48, 52, 71, 73-76, 89

İzmir (Smyrna) 7, 47, 48

İznik (Nikala) 9, 10, 12, 17, 18, 21-23, 29, 37, 92
 kuşatma (1097) 32-35

Kahire 11, 12, 14, 18, 26, 28, 30, 32, 45, 71, 83, 84,
 85, 87, 90, 91

kalkanlar 18, 41, 60, 81

katırlar 42-4

Kayseri (Caesarea Mazaca) 12, 27, 41, 45, 92

Kemaleddin 49, 52

Kılıçarslan I 7, 9, 10, 17, 18

Haçlı Seferi'nden sonra 40-41, 91

Eskişehir'de (1097) 35-41, 42-44

Konya'da 48

İznik'te (1097) 32-35

Köylü Haçlılar'da 29, 30

strateji 30

Kilikia 23, 41, 45-47, 89

Konya (Ikonion) 12, 18, 35, 41, 48, 92

Kokson (Çökşun) 45

Kopt Kilisesi 11

köprüler 54

Köylü Haçlılar 29-30

Kudüs 73, 77

Fâtımîler tarafından zaptı (1098) 61-65
 garnizon 26

Haçlı Seferi'nden sonra 15

Haçlıların Kudüs'e yürüyüşü 69-72

kuşatma (1099) ve sonuçları 72-82, 73, 78-80,
 88-9

Mescid-i Aksâ 78-80, 82

tarih, yerleşim ve nüfus 72

kuşatma silahları 61, 73, 76

kuşbakışı görünüm 38, 39, 50, 51, 74-75

Kürboğa 12, 13, 19, 40, 72

Antakya önündeki muharebe (1098) 53, 57-61,
 62-64, 88, 90, 91

Lazkiye 12, 49, 52, 69, 72, 76

Lubnan 13, 15, 26, 28, 32, 70, 71, 72, 88, 90, 92, 93

Maarretünnumân 12, 13, 49, 58, 65, 68

Makrizi 61

Malatya (Melitene) 20, 33, 48, 90, 92, 93

Malazgirt muharebesi (1071) 7, 9, 10, 12, 22, 28

Maraş (Germanicia Caesarea) 12, 29, 31, 45, 90

Mar Matti Manastırı 7

Melikşah, Büyük Selçuklu Sultanı 8-10, 12, 17, 19

Mescid-i Aksâ, Kudüs 78-80, 82

miğfer 15, 48

mihrap 14

Musul 56, 93

Norman askerleri 52, 68, 83

Norman Haçlıları 20, 62-64

Norveç donanması 89

okçuluk ve okçular 44, 47, 62-64

Pavlusçuluk 41

Philaretos 22, 23, 47

Pınarbaşı 45

Pisa donanması 48, 72

Provanslı Haçlılar 15, 20

harekâtlar 33, 36, 37, 45, 59, 62-64, 68, 73,
 76, 81

Rakka'daki saray 53

Raymond d'Aguilers 40, 77, 81, 83-85, 87

Raymond de Saint-Gilles, Toulouse Kontu 13-15

Antakya'da (1097-98) 54, 59, 61, 64, 68

Askalân'da (1099) ve sonuçları 85, 87

Eskişehir'de (1097) 37

Kudüs'te (1099) 73, 76, 77

Kudüs'ün güneyine yürüyüş 70

İznik'te (1097) 32, 33

Rüdvân, Tutuş oğlu, Halep emiri 12, 13, 17-19, 49,
 55, 57, 65, 72

Robert de Flandres 15, 33

Antakya'da (1097-98) 55, 57

Askalân'da (1099) ve sonuçlar 85

Eskişehir'de (1097) 36

Kudüs'te (1099) 73, 77

Kudüs'ün güneyine yürüyüş 69

İznik'te (1097) 33

Robert de Normandie 32, 35, 73, 85, 87

Samandağ (Saint Symeon) 13, 49, 52, 54, 55, 65

satranç taşları 55

savaş sahneleri 42-44, 62-64, 78-80

Selçuklular

Anadolu için mücadele 7-10, 12, 47, 48, 90

Dânişmendîler ile ilişkiler 48, 91

Haçlı Seferi'nden önce 9, 10

Haçlı Seferi'nin etkisi 91

Haçlılar ve Fâtımîlerin Selçuklulara karşı itti-

fak oluşturmaları 69, 70

hükümdarlar 28, 76

iç savaşlar 48, 72

Kudüs'ün Fâtımîlerin eline geçmesi (1098) 65

Sayda (Sidon) 65, 89

sikkeler 18

silahlar

arbaletler 54

mızraklar 33, 36, 44, 52, 58, 60, 61

gürzler 48, 62-64

kılıçlar 41-44, 58, 68, 80, 82

savaş baltaları 15, 37

ayrıca bkz. okçuluk ve okçular; kuşatma silahları

Sökmen, Artukoğlu, Diyarbakır emiri 13, 49, 55,

59-61, 72

St. Denis Kilisesi, Paris 22, 24, 40, 53, 73, 88

Sûr 65, 72

Suriye 8-13, 16, 18, 19, 22, 24-26, 28, 30, 32, 35,
 45, 47-49, 53, 57, 58, 59, 65, 69, 72, 80, 82,
 88, 90, 91, 93

süvari 85

Antakya'da (1097-98) 58

göreceli güçleri 88

İslam 41

Norman 52, 68, 83

Türk gılgamlar 23-26, 40, 42-44, 61

Şeyzer 13, 19, 65, 68

kuşatma 49

Tafurlar 21, 53, 68

taktikler 36, 37, 44, 59, 84, 85, 87, 88

takı 87

takvim, Hicri 7

Tancredé 13, 16

Antakya'da (1097-98) 52, 54-56

Askalân'da (1099) 85

Beytüllahim'in zaptı (1099) 71

Haçlı Seferi'nden sonra 14

Kilikia ve doğuya yürüyüş 41, 47

Kudüs'te (1099) 73, 76, 77

Tatikios 13, 16, 17, 32, 35, 36, 41, 45, 48, 54

Theodoros, Aziz 32

Thoros Kurbalat 47

Toros Dağları 29, 45, 93

Trablusşam (Tripolis) 12, 13, 15, 68-70, 72, 89

tutsaklara muamele 33, 35

Türkler bkz. Dânişmendîler; Selçuklular

Türkmenler 7, 9, 10, 17, 24, 25, 58, 61

Urbanus II, Papa 12, 27, 56

Urfa (Edessa) 13, 16, 18, 32, 47, 58

Venedik donanması 89

Yafa 13, 71, 76, 84, 89

Yağısıyan 12, 18, 23, 29, 30, 49, 56

Yahudiler 10, 12, 26, 61, 72-74, 77, 80, 81, 82, 89-91
 yollar, Türkiye 25

zırh 11, 15, 42-44, 55, 56, 61, 68, 76, 83, 84, 85

ayrıca bkz. miğfer; kalkanlar

SERİNİN DİĞER KİTAPLARI

- 1- BİRİNCİ HAÇLI SEFERİ 1096-99
- 2- İKİNCİ HAÇLI SEFERİ 1148
- 3- BİZANS PİYADESİ
- 4- ATTİLA VE GÖÇER KAVİMLER
- 5- ÜÇÜNCÜ HAÇLI SEFERİ 1191
- 6- ANTİK YUNAN SAVAŞÇILARI
- 7- SPARTACUS VE KÖLE SAVAŞI
- 8- OSMANLI PİYADESİ 1914-18
- 9- BALKAN HARPLERİ'NDE
ORDULAR 1912-13
- 10- WATERLOO 1815
- 11- DOĞU ROMA ORDULARI 306-886

Tarihin en büyük savaşlarının ayrıntılı dökümleri, hasım kuvvetlerin stratejileri, taktikleri, askerî harekâtın düğüm noktaları.

Birinci Haçlı Seferi'nin başlangıcından sonuna kadar yaşanan tüm önemli muharebeler: Eskişehir pususu, Selçuklu-Dânişmendli ittifakı, Antakya kuşatması, Kudüs kuşatması, Askalân savaşı...

Renkli savaş sahneleri

3 boyutlu harekât haritaları

Fotoğraflar

Coğrafi haritalar

BİRİNCİ HAÇLI SEFERİ 1096-99

1071 yılında Malazgirt Savaşı'nda Bizans'ı büyük bir bozguna uğratarak Anadolu'ya giren Türklerin ilerleyişini durduramayan İmparator I. Aleksios 1095 yılında Batı Avrupa'dan yardım istedi. Papa II. Urbanus'un çağırısı ve Keşiş Pierre'in (l'Ermite) ateşli vaazları ardından toplanan Birinci Haçlı Ordusu Avrupa'yı katederek "Kutsal Topraklar"a doğru ilerledi. Onları kendi içinde bölünmüş bir İslam dünyası karşılayacaktı. Bu bölünmüşlükten ve özellikle ağır süvarilerinin şaşırtıcı gücünden yararlanan Haçlılar, hiç beklenmedik zaferler kazanarak Filistin'e kadar indiler ve sonunda Kudüs'ü aldılar.

Doğu ile Batı'nın birbirleriyle sadece savaşmakla kalmayıp, ilk kez bu boyutta tanışmalarına da sahne olan Haçlı Seferleri'nin perdesi böyle açıldı.

KNV dahil fiyatı